

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΓ'

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1950

ΑΡΙΘ. 107

ΥΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΟΓΜΑ

ΠΩΣ ΒΛΕΠΕΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΦΥΣΙΚΗ

Είναι πράγματι ἐξόχως ἐνδιαφέροντα καὶ ἰδιαιτέρως ἐπίκαιρα τὰ τρία ἄρθρα τοῦ περιοδικοῦ Παγκόσμιος Ἑβδομάς «Weltwoche» τῆς Ζυρίχης (Nr. 855-57, 1950) περὶ τῶν ὁποίων μᾶς ὠμίλησαν αἱ «Ἀπόψεις» τῶν «Ἀκτίνων». Φέρουν τὸν ἐπίτιτον: Τὰ ὅρια τῆς Φυσικῆς Ἐπιστήμης καὶ ἀναφέρονται εἰς τὰ ἀκόλουθα ἐπὶ μέρους θέματα: I. Τὸ πνεῦμα τῆς νεωτέρας Φυσικῆς. II. Ἡ Φυσικὴ ὑπερνοητικῶν τὸν ὕλισμόν. Καὶ III. Ἡ ἱστορία τῆς Δημοουργίας (ἢ Γένεσις) παρουσιάζεται ὡς κατορθωτὴ. Ἀξίζει δὲ τὸν κόπον νὰ παρακολουθήσωμεν, εἰς τὰς κυρίας των γραμμάς, τὰς σκέψεις ποὺ διατυπώνονται εἰς αὐτὰ καὶ παρουσιάζουν πράγματι τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς ἐπιστήμης ἐπάνω εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τὰ ὁποῖα θίγουν.

★

Τονίζεται ἐν πρώτοις ὑπὸ τοῦ συγγραφέως Curt Emmrich τὸ γεγονός ὅτι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ πειράματα τῆς Φυσικῆς καὶ τὰ ἐξαγομμένα των δὲν ἔχουν μεγάλην βαρῦτητα, ὅταν δὲν στηρίζονται ἐπὶ τοῦ μαθηματικοῦ λογισμοῦ, «διότι μόνον εἰς τὴν περιπτῶσιν αὐτὴν ἐπιτυγχάνεται ὁ μέγιστος βαθμὸς τῆς ἀξιοπιστίας τὸν ὁποῖον δύναται νὰ κατορθώσῃ τὸ ἀνθρώπινον λογικόν». Ὁ μαθηματικὸς, λοιπόν, λογισμὸς ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλές τὸν κριτήριον καὶ μέσον, τὸ ὁποῖον μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ πολλὰ ἐπιστημονικὰ σφάλματα. «Ἦτο μία ἀπὸ τὰς μεγαλύτερας πλάνας τοῦ ἀνθρώπου, συνεχίζει ὁ ἀρθρογράφος, νὰ δεχθῆ ὡς ἀληθὲς ὅτι, ἢ ἐρμηνεία ἐνὸς φυσικοῦ γεγονότος

ποὺ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ πειράματος, ἔχει τὴν ἰδίαν ἀξιοπιστίαν καὶ ἀδυσθετικότητα, τὴν ὁποῖαν ἔχει τὸ πειραματικὸν ἐξαγομμενον ποὺ θεμελιώνεται ἐπάνω εἰς τὰ μαθηματικά. Καὶ εἰς τὸ σφάλμα αὐτό, δὲν περιέπεσαν μόνον οἱ ἐκλαϊκευταί. Ἐπὶ ἓνα ὀλόκληρον αἰῶνα οἱ ἐπιστήμονες ἔγιναν θύματα τῆς πλάνης αὐτῆς. Ἦτο αἰὼν κατὰ τὸν ὁποῖον ἐθεμελιώθη ὁ ὕλισμός, ὅστις ἐθεώρει τὸν κόσμον ὡς ἓνα ἐπιστημονικὸν σύστημα. Ἄλλὰ θὰ ἦτο ἀπερισκεψία, ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου, νὰ καταδικάσωμεν τὴν ἐπιστήμην».

Τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἢ καὶ προηγουμένως, ὁπότε ἐσημειώθησαν σημαντικαὶ πρόοδοι εἰς τὴν ἐπιστήμην, καὶ ἐπενοήθησαν πλείσται ὑποθέσεις διὰ νὰ ἀπλοποιηθοῦν τὰ φαινόμενα, πολλοὶ ἐρευνῆται κατελήφθησαν ἀπὸ ἓνα ὑπερβολικὸν θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἀποκτηθεῖσαν γνῶσιν καὶ συνέβη τὸ ἀτύχημα, ὥστε εἰς μερικὰς περιπτώσεις αἱ ἐπιστημονικαὶ ὑποθέσεις νὰ μετατραποῦν εἰς βέβαια καὶ ἀδιαμφισβήτητα συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα δὴθεν διετύπωσεν ἡ ἐπιστήμη. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ ὑπόθεσις μετετρέπη εἰς δόγμα. «Ἐνῶ ἡ ὑπόθεσις ἐπιστημονικῶς θεωρουμένη, δὲν εἶναι παρὰ ἓνα βῆμα προόδου, ἐν τούτοις ὠδήγησεν εἰς τὸ νὰ γίνῃ αὕτη ἓνα φανερόν δόγμα καὶ ἐν πάσῃ περιπτῶσει νὰ συμβῆ μία ἐπ' ἀνοδος—ὑποτροπή—τοῦ πνεύματος εἰς πρωτόγονον βαθμίδα ἀναπτύξεως».

Ἐγινε προφανῶς βασικὴ παρερμηνεία τῆς ἐννοίας τῆς ὑποθέσεως, ἢ ὁποῖα δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργι-

κῆς φαντασίας τοῦ ἀνθρώπου. Αὕτη δὲν κατοχυρώνεται μαθηματικῶς, ὅταν δὲ ἡμπορέσῃ νὰ ἐρμηνεύσῃ κατὰ τρόπον ἀδιαμφισβήτητον πολλά ἐπὶ μέρους πειραματικά γεγονότα, τότε μετατρέπεται εἰς θεωρίαν. Συμβαίνει ὅμως συχνὰ ὑπόθεσις καὶ θεωρία αὐτομάτως νὰ ἐγκαταλείπωνται, εὐθύς ὡς παρουσιασθοῦν νέα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἀντιτίθενται πρὸς αὐτάς. Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ μετέπειτα ἀκολουθήσαντα εἰς τὴν ἐπιστήμην γεγονότα—ὅπως τὸ πείραμα Michelson, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος—ἔδειξαν ὅτι τὰ πράγματα δὲν εἶναι καθόλου ἀλλὰ καὶ αὐτόνοητα, ὅσον τὰ ἐνόμιζαν κατὰ τὸν περασμένον αἰῶνα. Διότι εἰς τὴν βᾶσιν τῆς καὶ αὕτη π.χ. ἡ ἀρχὴ τῆς σχετικότητος τοῦ Einstein, εἶναι μία ὑπόθεσις. Ἀκόμη διεπιστώθη καὶ τοῦτο τὸ γεγονός: «Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ φυσικῆς ἐπιστήμης καὶ ἀποκαλύψεως, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἑκατὸν ἔτη, δὲν εἶναι παρὰ μόνον φαινομενικὴ. Καὶ ἡ σύγκρουσις αὕτη εἶναι ἀκριβῶς ὅσον παλαιὰ ὅσον καὶ τὸ σφάλμα τῆς κλασικῆς Φυσικῆς, εἰς τὸ νὰ ἡμπορέσῃ διὰ τῶν ἰδίων τῆς μέσων νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν φύσιν».

Ὁ ὕλισμος σήμερον δὲν ἐπιδοκιμάζεται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀποτελεῖ ἀναχρονισμόν δι' αὐτήν. Διατί συμβαίνει αὐτό; Ἴδου ἡ σειρά τῶν ἀναπτυσσομένων σκέψεων: «Εἶναι μία εἰρωνεία τῆς ἀκολουθουμένης μεθόδου, διότι ὁ ὕλισμος ἐργάζεται κατ' εὐθείαν, μὲ μέσα τὰ ὁποῖα αὐτὸς οὗτος ὡς περιεχόμενον καταπολεμεῖ, δηλαδὴ ἐργάζεται μὲ τὴν πίστιν. Δέχεται ὡς ὀριστικὸν καὶ ἀδιαμφισβήτητον ἓνα ὀρισμένον μεταβατικὸν στάδιον φυσικοεπιστημονικῆς γνώσεως, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἦτο ἀναγκαῖον καὶ ἀναπόφευκτον. Καθ' ὃν χρόνον ψευδολογεῖ, ὑποστηρίζων ὅτι καταπολεμεῖ τὴν πίστιν μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἐπιστήμης, κάμνει ἀκριβῶς τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον. Μετατρέπει τὰς ὑποθέσεις εἰς δόγματα. Ἐμμένει εἰς τὴν αὐταπάτην, ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τῶν πειραματικῶν δεδομένων, δηλαδὴ αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ θεωρίαι, ἔχουν τὴν ἰδίαν μαθηματικὴν ἀσφάλειαν, μὲ ἐκείνην πὺν ἔχει τὸ μαθηματικῶς θεμελιωμένον πείραμα. Τὰ μαθηματικὰ ἀποδει-

κνύουν τὸ πείραμα, ἀλλὰ μὲ ἓνα ἐντελῶς διαφορετικὸν βαθμὸν ἰσχύος παρ' ὅτι ἀποδεικνύει τὸ πείραμα τὴν θεωρίαν.

»Διὰ νὰ καταπολεμηθῇ ὁ ὕλισμός δὲν χρειάζεται σήμερον πλέον τόσον ἐξέχοντα πράγματα, ὅπως εἶναι ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως. Ἐκεῖνο πὺν κρατεῖ σήμερον ὁ ἴδιος ὁ ὕλισμός ὡς μόνον ἀποδεικτικὸν μέσον, δηλαδὴ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, ἡμπορεῖ σήμερον αὕτη νὰ μᾶς ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ ὕλισμός, τόσον εἰς τὰς προϋποθέσεις του, ὅσον καὶ εἰς τὰ συμπεράσματά του εἶναι, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, αὐστηρῶς ἀντιεπιστημονικῶς. Ἡ σύγχρονος φυσικοεπιστημονικὴ ἔρευνα εὐρίσκει πολὺ μακρὰν τοῦ ὕλισμοῦ, ὁ ὁποῖος κάποτε ἦτο εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐρεύνης—ὅταν οὗτος ἤρριξε νὰ ἐμφανίζετο καὶ νὰ γίνεται τῆς μόδας. Ἄλλ' εἰς τὴν πνευματικὴν μας ζωὴν ἀσχεῖ ἀκόμη πάντοτε μίαν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν. Δι' αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο τελείως ἀνωφελὲς νὰ δεῖξωμεν ἄλλην μίαν φορὰν σαφῶς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, πόσον ὁ ὕλισμός ἐπαλαιώθη καὶ ἐξεπεράσθη (veraltet und überholt ist)».

★

Καὶ τὸ ξεπέραςμα αὐτὸ ἀποδεικνύεται σαφέστερα εἰς τὸ δεύτερον ἄρθρον, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει μὲ τὴν ἀκόλουθον διαπίστωσιν: «Ἐπὶ ἓνα αἰῶνα αἱ δύο ἔννοιαι τῆς Φυσικῆς καὶ τοῦ ὕλισμοῦ ἐθεωροῦντο συνήθως ὅτι ἔχουν τὴν αὐτὴν πνοήν. Καὶ κανεὶς δὲν ἡμπορεῖ σαφέστερα νὰ ἀναγνώσῃ τὴν μεταβολὴν τοῦ σημερινοῦ κόσμου παρὰ εἰς τὸ γεγονός ὅτι σήμερον, μόλις ὑπάρχουν δύο πράγματα, τὰ ὁποῖα τόσον ὀλίγον σχετίζονται μεταξὺ τῶν, ὅσον ὁ ὕλισμός καὶ ἡ σύγχρονος φυσικὴ ἐπιστήμη». Καὶ εὐθύς ἀμέσως ὁ Emmrich μᾶς πληροφορεῖ ὅτι κάθε φυσικὸς νόμος, τότε μόνον εἶναι πλήρης, καὶ ἡμποροῦμεν νὰ διμυλῶμεν περὶ ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν καθορισθῇ ἡ περιοχὴ ἐντὸς τῆς ὁποίας οὗτος ἐπαληθεύεται. Ἄλλ' εἶναι πλέον γνωστὸν τοῦτο: «Ὅτι τὰ ὄρια τῆς ἰσχύος τῶν νόμων τῆς κλασικῆς Φυσικῆς ἀπεκαλύφθησαν ὑπὸ τῆς συγχρόνου θεωρητικῆς Φυσικῆς. Ὁ καθένας γνωρίζει σήμερον ὅτι οἱ νόμοι τῆς κλασικῆς Φυσικῆς, ἰδιαίτερος δὲ ὁ νόμος

τῆς αἰτιότητος, κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἰσχύουν ἐφ' ὄλων τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου. Καί μόνη αὐτὴ ἢ γνώσις ἔχει ἐπισφραγίσει ἐπιστημονικῶς τὴν ἡτταν τοῦ ὕλισμοῦ. Ἄλλ' ὁ ὕλισμὸς εἶναι ἓνα δόγμα καὶ ὡς δόγμα ζῆ ἀκόμη».

Θὰ ἠμποροῦσεν ὅμως νὰ λεχθῇ ὅτι καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ δὴ ἢ ὑπ' αὐτῆς εἰσαγωγή τῆς ἐννοίας τῆς «ἀπολύτου ἀταξίας» καὶ τῶν νόμων τῆς τύχης, οἱ ὁποῖοι φαίνονται νὰ ἰσχύουν ἐπὶ πολλῶν φυσικῶν φαινομένων, ἠμποροῦν νὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς ἓνα διαφορετικὸν εἶδος ὕλισμοῦ. Μὲ ἄλλα λόγια δέον νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα μήπως καὶ ἡ νέα εἰκὼν τῆς ἀτομικῆς Φυσικῆς μᾶς δίδει στοιχεῖα διὰ νὰ οἰκοδομήσωμεν ἐκ νέου τὸν ὕλισμόν. Ἄλλ' ἐὰν διερευνήσωμεν τὸ θέμα τοῦτο, θὰ ἴδωμεν ὅτι καὶ ἂν ἐπιχειρηθῇ εἶνα τοιοῦτον πρᾶγμα, δι' αὐτὸ δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὐθύνεται ἡ νεωτέρα Φυσικὴ, ὅπως μέχρις ἐνὸς σημείου εὐθύνεται ἡ κλασικὴ Φυσικὴ, διὰ τὴν ὕλιστικὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ 19ου αἰῶνος. Διότι τότε ἐπίστευεν ἐσφαλμένως ἡ κλασικὴ Φυσικὴ, ὅτι τὸ κράτος τῆς ἰσχύος τῶν φυσικῶν νόμων εἶναι ἀπεριόριστον καὶ εἶχε τὴν ἐλπίδα νὰ ἐρμηνεύσῃ κάποτε, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν νόμων αὐτῶν, ὅλα τὰ φυσικὰ φαινόμενα, σύμφωνα μὲ τὰς ἰδέας τοῦ Laplace. Ἡ ἐλπίς ὅμως αὐτὴ πρὸς αὐτὴν ἴδη νὰ ἐνταφιασθῇ.

Ἄλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ ἴσως ὁ ἀναγνώστης: Καὶ ἡ νεωτέρα Φυσικὴ ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ ἀσφαλεῖς προβλέψεις περὶ τοῦ ἀντιθέτου; Εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀπαντήσωμεν. Βεβαίως πρέπει ἡ σύγχρονος Φυσικὴ νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τὸν πειρασμόν, μήπως ἀπορρίπτουσα πολλὰ ἀπὸ τὰ σημερινὰ δεδομένα τῆς φυσικῆς γνώσεως καταλήξῃ εἰς ὑπερβολὰς καὶ ἀντιφάσεις. Ἄλλ' ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς. Ὅτι εἶναι πολὺ προσηκτικὴ εἰς τὰς διατυπώσεις τῆς καὶ ἀποφεύγει τοὺς δογματισμούς καὶ τὰς γενικεύσεις. Διότι ξεῦρει ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ οἰκοδομῇ φιλοσοφικὰς θεωρήσεις περὶ τοῦ κόσμου ἐπάνω εἰς δεδομένα φυσικῶν θεωριῶν, ἀφοῦ εἶναι πιθανὸν αὖριον νὰ ἀπαρνηθῇ καὶ νὰ ἀπορρίψῃ τὰ δεδομένα αὐτὰ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ, ἴσως, τὰ ἐντελῶς ἀντίθετα. Ἄν ἀνελάμβανον

νε κανεῖς νὰ γίνῃ ὑποστηρικτῆς μιᾶς τοιαύτης τακτικῆς, αὐτὸ θὰ ἦτο μωρία καὶ ἀφροσύνη.

Καὶ τί κάμει λοιπὸν ὁ σημερινὸς ἐρευνητής; Ἐξετάζει τὸ πεδῖον ἰσχύος κάθε φυσικοῦ νόμου καὶ τὸν σκοπὸν ποὺ ἔχει κάθε φυσικὴ ἔρευνα. «Ἡμπορεῖ, λέγει, νὰ συμβῆ ὥστε ἡ περιοχὴ τῆς ἰσχύος νὰ περιλαμβάνῃ ὀλόκληρον τὸ σύμπαν, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως μόνον ἀπὸ τῆς ἰδικῆς τῆς φυσικῆς ἀπόψεως. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει μόνον ἡ φυσικὴ ἀποψὶς τοῦ κόσμου. Ἐπάρχουν ἄλλαι ἀποψεῖς εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων τῆς ἀτομικῆς Φυσικῆς εἶναι παράλογος, κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον εἶναι παράλογος ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀτομικῆς Φυσικῆς». Αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς εἶναι τὸ πρῶτον ἐμπόδιον ποὺ περιορίζει τὴν χρησιμοποίησιν τῆς θεωρητικῆς Φυσικῆς ὡς φιλοσοφικοῦ ὄργανου.

Τὸ δεύτερον ἐμπόδιον εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρει ὁ Lecomte du Noüy εἰς τὸ περίφημον βιβλίον του «ὁ ἀνθρώπινος προορισμός» (*). Δηλαδή «τὸ ἀγεφύρωτον χάσμα μεταξὺ τοῦ βασιλείου τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ βασιλείου τῆς ὕλης. Οἱ νόμοι οἱ ὁποῖοι ἐξηγοῦν τὰς κινήσεις καὶ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἠλεκτρονίων δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι μὲ ἐκείνους ποὺ κυβερνοῦν τὰ ἄτομα. Οἱ νόμοι τῶν ὕλικῶν ἀτόμων δὲν εἶναι ἀντιστρέπτοι (irreversibel), ἐνῶ δὲν φαίνεται νὰ ἰσχύῃ τοῦτο εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν ἠλεκτρονίων. Τὰ ἠλεκτρονικὰ φαινόμενα, βάσει τῶν ἀνακαλύψεων τῆς συγχρόνου Φυσικῆς, εἶναι ἀντιστρέπτα. Τὸ χάσμα τοῦτο ἠμπορεῖ κάποτε νὰ γεφυρωθῇ. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον διεκόπη ἡ συνέχεια, εἰς τόσον πρόωρον θέσιν, ἀπομακρύνεται πάντως ἡ θεωρητικὴ Φυσικὴ ἀπὸ τοῦ νὰ τεθῇ ὡς βάσις μιᾶς κατορθωτῆς Φιλοσοφίας». Καὶ τὸ τρίτον ἐμπόδιον: «Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν προέλευσιν τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς μὲ τὴν βοήθειαν τῆς τύχης. Τὴν ἀπόδειξιν δὲ τοῦ ἀδυνάτου τὴν παρουσίασε μὲ τὴν

(*) Βλέπε περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐκτενῆ ἀνάλυσιν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Οἰκονομίδου εἰς τὰς «Ἀκτίνας» τοῦ 1948, σελ. 439-441.

βοήθειαν τῆς μαθηματικῆς ὁδοῦ, ὁ ἔξοχος Ἑλβετὸς φυσικὸς Charles Eugène Guye. Καὶ ἐκεῖνο πού ἔχει σημασίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ οἰκοδομήσωμεν ἐπὶ τῆς συγχρόνου Φυσικῆς μίαν ὑλιστικὴν κοσμοθεωρίαν· ἔχει δὲ μεγίστην σημασίαν τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀπόδειξις τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐρμηνείας τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τῆς τύχης, ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τὰ μέσα τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης.

Αὐταί εἶναι αἱ κυριώτεραι ἀπόψεις πού περιλαμβάνουν τὰ «περὶ ὑλισμοῦ» ἄρθρα τῆς «Weltwoche», τὰ ὅποια δὲν ἐθεωρήσεν ὡς «ἀναχρονισμὸν» καὶ ὡς «κάτι τὸ περιττὸν καὶ αὐτονόητον», νὰ καταχωρήσῃ εἰς τὰ τελευταῖα τῆς φύλλα, ἡ «Παγκόσμιος Ἑβδομάς» τῆς Ζυρίχης. Ἀφίνοντες, ἐπὶ τοῦ παρόντος κατὰ μέρος τὸ τρίτον ἄρθρον, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν «ἱστορίαν τῆς δημιουργίας», προτοῦ κλείσωμεν τὸ παρόν, θὰ ἠθέλαμεν νὰ εἰπωμεν μερικὰς σκέψεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

★

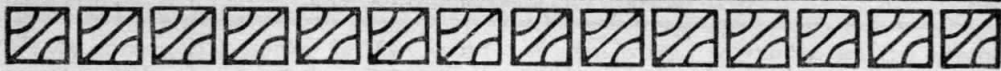
Ἡ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκδόσεως τῶν «Ἀκτίνων» ἀναληφθεῖσα προσπάθεια διὰ τὴν κάθαρσιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀτμοσφαιρας ἀπὸ τοὺς διαφόρους καπνοὺς τοῦ ὑλισμοῦ, καπνοὺς πού ἐπεσώρευσεν εἰς τὸν τόπον μας—ὅπως ἄλλως τε εἰς ὄλον γενικῶς τὸν κόσμον—ἐντατικῇ καὶ μακροχρόνιῳ προσπάθειᾳ τῆς ἀρνήσεως, ἔφερον ἀσφαλῶς πολλὰ καλὰ ἀποτελέσματα. Συντελέσθη πρὸ πολλοῦ ἓνα πνευματικὸν ξεκαθάρισμα· ἀνεγνωρίσθη τὸ μέγεθος τῆς γενομένης ποικίλης βλάβης· ἔγινεν αἰσθητὸς ὁ βαθὺς δηλητηριασμός τῆς σκέψεως ἀπὸ τὴν ὑλιστικὴν νοοτροπίαν. Καὶ τέλος κατέστη πλέον γενικὴ πεποίθησις καὶ συνείδησις ὄλων—ἐκτὸς μερικῶν ἀπληροφορητῶν θεληματικῶς ἢ μὴ—ὅτι ὁ ὑλισμὸς, ὅφ' ὄλας αὐτοῦ τὰς μορφὰς καὶ ἐκδηλώσεις, ἀποτελεῖ κοσμοθεωρίαν «ἔξεπερασμένην»

καὶ «πεπαλαιωμένην», ἡ ὁποία ἀξίζει νὰ εὐρίσκειται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς ἱστορίας καὶ ὄχι εἰς τὸ μυαλὸ καὶ τὴν σκέψιν τῶν πράγματι συγχρονισμένων ἀνθρώπων.

Ἄλλὰ διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ εὐχάριστον αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ἐχρηιάσθη προσπάθεια πολλή, ἐργασία μακρὰ καὶ πλείστα ὅσα ἐπεξηγήσεις ἐπ' αὐτῶν. Παρουσιάσθησαν ἀντιρροήσεις, ἐγεννήθησαν ἀμφιβολίαι καὶ ἐδημιουργήθησαν πρὸς στιγμὴν παρεξηγήσεις, ἀλλ' ὄλα αὐτά, ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ἡ καλὴ διάθεσις, ἐλύθησαν ὁμαλῶς. Καὶ ἴσως ἄλλοτε μερικαὶ κρίσεις εἰς σχετικὰ ἄρθρα περὶ τῆς διαβρωτικῆς ἐργασίας τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῆς ἀρνήσεως νὰ εἶχαν χαρακτηρισθῇ ὡς ὑπερβολικαὶ ἢ καὶ ἀπαισιόδοξοι. Ἄλλ' ἰδοὺ πάλιν τώρα εὐρισκόμεθα εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ κάμωμεν τὰς ἀνωτέρω διαπιστώσεις. Θὰ ἠθέλαμεν ὁμῶς νὰ κάμωμεν καὶ μίαν ὑπόμνησιν. Ὅτι δηλαδή, ὅπως γράφει καὶ ὁ Emmrich, «ὁ ὑλισμὸς εἶναι ἓνα δόγμα καὶ ὡς δόγμα ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ» εἰς τὰ πνεύματα μερικῶν ἀνθρώπων. Ἐπομένως, ἄς ἔχουν ὑπ' ὄψει των ὅσοι νομίζουν «ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ἀσχολούμεθα ἀκόμη μὲ τὸν ὑλισμὸν» ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσον «περιττόν». Δι' ὅσους δέ, ἐκ παρεξηγήσεως ἢ δι' ἄλλους λόγους ἐξακολουθοῦν «νὰ τὸν θεωροῦν ταμποῦ ἢ νὰ τὸν ἔχουν βάσιν τῆς κοσμοθεωρίας των, μιᾶς κοσμοθεωρίας, πού θέλει νὰ λέγεται ἐπιστημονικῇ, ἀλλὰ νὰ μὴν ξεκολῶν ἀπ' ὅσα πρὸ 100 περίπου ἐτῶν εἶχαν διατυπωθῇ ὡς εἰκασίαι ἐπιστημονικαί», καὶ δι' αὐτούς, ὅπως γράφουν αἱ «ἀπόψεις» τοῦ περιοδικοῦ μας, «δὲν ἀπελιζόμεθα». Πάντοτε ἡ ἀλήθεια θὰ εἴπῃ τὴν τελευταίαν λέξιν.

Δ. ΚΩΤΣΑΚΗΣ

Ἐφηγητῆς τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πολυτεχνείου.

Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ

ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

Ἡ ἱατρικὴ τῆς προσωπικότητος μᾶς συναθροίζει εἰς τὸ Συνέδριον αὐτό (1). Ὅλοι τὴν ἔχομεν ἀντιμετωπίσει, εἴτε διότι εὐρέθημεν εἰς μίαν «ιατρικὴν ἐβδομάδα» τοῦ Bossey, εἴτε διότι τὴν ἐγνωρίσαμεν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Paul Tournier. Τὸ γεγονός τῆς ἐναυθῆ παρουσίας σας μοῦ δίδει τὸ δικαίωμα νὰ ὑποθέσω ὅτι ὅλοι ἔχομεν ἀναγνωρίσει εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν περὶ τῆς ἱατρικῆς καὶ τὴν ἀνάλογον πρακτικὴν ἐξάσκησίν της τόσοσιν μεγάλην σημασίαν, ὥστε νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεννοηθοῦν ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ οἱ Χριστιανοὶ ἱατροί. Εἶμεθα ἴσως πεπεισμένοι περὶ τῆς σχέσεως ἣ ὅποια ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἀταξιῶν τῆς ζωῆς, τῆς ἀμαρτίας, ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς νόσου ἀφ' ἑτέρου καὶ θαυμάζομεν τὴν ἀληθινὰ χριστιανικὴν πίστιν, μὲ τὴν ὅποιαν ὁ Tournier ἀποβλέπει εἰς τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τῶν ἀρρώστων του. Ἄλλ' ἀντιλαμβανόμεθα ἴσως ἐπίσης ὅλην αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν ὡς κάτι τὸ ὅποιον δὲν εὐρίσκεται μέσα εἰς τὰ ὅρια τῶν ἰδικῶν μας δυνατοτήτων. Ἡ ἱατρικὴ αὐτὴ διαπνέεται ἀπὸ ἱεραποστολικὸν πνεῦμα ἀρκετὰ σπάνιον, ὅπως φρονεῖ ὁ A. Maeder καὶ ἡμεῖς, ἱατροὶ συνήθεις, αἰσθανόμεθα τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀνικάνους διὰ μίαν ἔμπρακτον ἐφαρμογὴν, ἣ ὅποια κατ' ἀνάγκην, ἀποτελεῖ μίγμα ἱατροῦ καὶ ἱερέως.

Τὸ θέμα τὸ ὅποιον πρόκειται νὰ θίξω δὲν εἶναι τὰ πολυάριθμα προβλήματα, τὰ ὅποια ἀνακύπτουν, σχετικῶς πρὸς τὸ καθήκον τῶν Χριστιανῶν ἱατρῶν, ὅταν ἀντιμετωπίζομεν τὴν ἱατρικὴν τῆς προσωπικότητος. Ὁ σκοπὸς μου εἶναι μετριώτερος: Νὰ προσπαθῆσω νὰ τοποθετήσω τὴν ἱατρικὴν τῆς προσωπικότητος μέσα εἰς τὴν σύγχρονον ἱατρικὴν, νὰ θέσω τὸ ἐρώτημα, ἂν με-

ταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ὄψεων τῆς ἱατρικῆς πρακτικῆς, ὑπάρχει ἀσυμφιλίωτος ἀντίθεσις ἢ μήπως θὰ ἦτο δυνατὴ κάποια σύνθεσις, ἔστω καὶ ὑπὸ περιωρισμένην ἔννοιαν. Ἡ σύγχρονος ἱατρικὴ διαθέτει τὸ ὄργανον, τὴν ἱκανότητα διὰ νὰ ἐπιτύχη ἔκκεινον ποῦ ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς ἱατρικῆς τῆς προσωπικότητος; Ποίαν στάσιν πρέπει νὰ τηρήσῃ, βάσει τοῦ γενικοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὅποιον ἀντιμετωπίζει τὴν ἱατρικὴν τῆς προσωπικότητος; Νομίζω ὅτι ἢ σύγχρονος ἐπιστημονικὴ ἱατρικὴ θὰ δέχεται σήμερον τὴν ἱατρικὴν τῆς προσωπικότητος κατὰ τρόπον ἐντελῶς διάφορον παρ' ὅ,τι πρὸ εἴκοσι ἢ τριάντα ἐτῶν. Βαθεῖα μεταβολὴ τῆς γενικῆς θεωρήσεως τῆς ἱατρικῆς ἔχει ἐπέλθει καὶ ἡ μεταβολὴ αὐτὴ ἐνέχει ἐν ἑαυτῇ κατ' ἀνάγκην μίαν ἐντελῶς διάφορον στάσιν ἀπέναντι μῆς ἱατρικῆς, ὅπως αὐτὴ τὴν ὅποιαν κηρύττει ὁ Tournier. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ τῆς θεωρήσεως τῆς ἱατρικῆς ἔχει πραγματοποιηθῆ ποικιλοτρόπως καὶ θὰ ἤθελα νὰ ἐπιμείνω εἰς τρία ἐνδιαφέροντα σημεῖα:

Τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι τελικῶς ὁ αὐστηρὸς ντετερμινισμὸς ἔχει ξεπερασθῆ. Ὁ René Descartes ἐθεώρει τὴν ὕλην καὶ τὸ πνεῦμα ὡς δύο ὀντότητας ἐντελῶς διαφόρους καὶ τελειῶς χωριστάς. Μία τοιαύτη ἀντίληψις ἐσήμαινε διάλυσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς δύο μέρη: εἰς σῶμα καὶ εἰς ψυχὴν καὶ ἀπεμάκρυνε τὴν δυνατότητα ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν φυσιολογικῶν λειτουργικῶν. Ἡ μεταφυσικὴ ἔννοια τῆς σχέσεως σώματος καὶ ψυχῆς ἦτο ἢ τοῦ αὐστηροῦ παραλληλισμοῦ: Ἡ ψυχὴ μεταφράζει ὅ,τι κάμνει τὸ σῶμα, ἢ τὸ σῶμα ὅ,τι κάμνει ἢ ψυχὴ, ἢ σῶμα καὶ ψυχὴ ἐκφράζουσι, καθὲν μὲ τὸν ἰδικόν του τρόπον (ὡσάν μεταφράσεις, εἰς διαφόρους γλώσσας, ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κειμένου), κάτι ποῦ δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο (Bergson). Τὸ ὕλικόν σύμπαν ἐξελαμ-

(1) Συνέδριον Ὁλλανδῶν ἱατρῶν τοῦ 1949 εἰς Ἄμστερνταμ.

θάνατο ὡς μία ἀπέραντος μηχανὴ καὶ τὰ ζῶντα σώματα ἐνεσωματοῦντο μέσα εἰς τὴν μηχανὴν αὐτὴν καὶ ὑπέκειντο εἰς τοὺς ἀκλονήτους φυσικοὺς νόμους.

Εἰς μίαν τοιαύτην ἐκδοχὴν δὲν ὑπάρχει θέσις διὰ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν, καὶ ἡ ἰδέα μιᾶς ἐλευθέρας πράξεως, μιᾶς ἀποφάσεως τοῦ πνεύματος, ἡ ὁποία θὰ ἐπέφερε κάποιαν ὕλικὴν μεταβολήν, ἐνεφανίζετο ὡς παραβίασις τοῦ νόμου τῆς διατηρήσεως, τῆς ἐνεργείας. Ἀπέδειξε λοιπὸν ὁ Henri Bergson ὅτι ὁ συλλογισμὸς αὐτὸς διέπραττε τὸ σφάλμα τῆς *petitio principii*. Ὁ νόμος τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας, ὅπως ὅλοι οἱ φυσικοὶ νόμοι, δὲν εἶναι παρὰ ἀπόσταγμα παρατηρήσεως, αἱ ὁποῖαι ἔχουν γίνεαι ἐπὶ φυσικῶν φαινομένων. Καὶ τὸ ζήτημα, ἀκριβῶς, εἶναι νὰ μάθωμεν ἂν ἐπαληθεύῃ ἀκόμη καὶ εἰς περιστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ συνείδησις αἰσθάνεται ὅτι εὐρίσκεται ἐνώπιον μιᾶς ἐλευθέρας δράσεως. Ἡ σύγχρονος ἄλλωστε ἐξέλιξις τῆς φυσικῆς ἔχει ὁδηγήσει εἰς μίαν στατιστικὴν ἀντίληψιν τῶν φυσικῶν νόμων. Καὶ τοιουτοτρόπως ὁ περιορισμὸς τοῦ ὕλιστικοῦ πνεύματος καὶ ἡ νέα ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἔχουν ἐξασθενήσει τὸν αὐστηρὸν ντετερμινισμόν, διὰ νὰ δώσουν θέσιν εἰς ἰδέας περισσότερον φιλελευθέρας, ὡς πρὸς τὰς σχέσεις μεταξύ ὕλης καὶ πνεύματος εἰς τὰ ζῶντα σώματα. Ἡ παθογόνος ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπίδρασις ὠρισμένων ψυχικῶν διαταραχῶν γίνεται παραδεκτὴ καὶ ἀπὸ τὴν στιγμήν αὐτὴν εἶναι ἐλευθέρα ἡ ὁδὸς πρὸς γενικωτέραν ἀντίληψιν τοῦ ἄρρώστου, εἰς τὴν φυσιολογικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν του ὄψιν.

Τὸ δεύτερον σημεῖον εἶναι τὸ αἰσθημα κάποιας ἀνεπαρκείας τῆς ἐπιστημονικῆς ἱατρικῆς ἀπέναντι πολλῶν ἄρρώστων. Ἡ σύγχρονος ἱατρικὴ ἐξελιχθη, πιστὴ εἰς τὴν καταγωγὴν της, ὑπὸ ἔννοιαν μᾶλλον τεχνικὴν. Κάμνομεν ραδιογραφίας, πολλαριθμοὺς ἐργαστηριακὰς ἐξετάσεις μὲ τὴν βοήθειαν ἐξαιρέτων ἐργαλείων, βλέπομεν τοὺς βρόγχους, τὸν οἰσοφάγον, τὸν στόμαχον, τὸ ἔντερα. Μία τεχνικὴ πολὺ ἐξειδικευμένη καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἀπολύτως ἀναγκαία, τείνει νὰ χωρίσῃ τὸν ἱατρὸν ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἄρρώ-

στου. Ἄλλ' ἐν τούτοις ὁ ἄρρωστος δὲν εἶναι παρὰ ἕνας ἄνθρωπος ἐν πόνῳ καὶ κινδύνῳ. Ἐχει ἀνάγκην ἑνὸς ἱατροῦ, ὁ ὁποῖος θὰ πλησιάσῃ τὴν προσωπικότητά του ὡς φίλος, θὰ γνωρίσῃ τὰς ἀνησυχίας καὶ τὴν δυστυχίαν του καὶ θὰ τοῦ προσφέρῃ, μὲ τὴν βοήθειάν του, τὴν ἀνθρωπίνην συμπάθειαν.

Αἱ περιπτώσεις νευρώσεων εἶναι ἀναριθμητοί. Ὁ αἰὼν μας εἶναι ὁ αἰὼν τῶν νευρώσεων. Καὶ οἱ νευρωτικοὶ κυρίως δὲν ἠμποροῦν νὰ βοηθηθοῦν ἀπὸ τὴν τεχνικὴν, ἔστω ἐκλεπτυσμένην καὶ νεωτέραν.

Εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ἡ ἐπιστημονικὴ, ἡ τεχνικὴ, στάσις εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τοῦ ἄρρώστου καὶ οἱ ἄρρωστοὶ δὲν λαμβάνουν ἀπὸ τὸν ἱατρὸν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον προσδοκοῦν καὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν ἀνάγκην. Οἱ ἄρρωστοὶ διὰ νὰ θεραπευθοῦν περιπλανῶνται ἀπὸ τὸν ἕνα ἐιδικὸν εἰς τὸν ἄλλον, ἀπὸ τὸν ἱατρὸν εἰς τὸν τσαρλατᾶνον. Αὕτῃ ἡ περιπλάνησις δὲν διαφεύγει τοὺς ἱατροὺς καὶ αὐτὴ δημιουργεῖ ἕνα αἰσθημα ἀνεπαρκείας, τὸ ὅποιον προετοιμάζει τὸ πνεῦμα τῶν ἱατρῶν εἰς σκέψεις μέχρι τοῦδε ἀπαραδέκτους. Ἡ ἱατρικὴ εὐρίσκεται εἰς κάποιον σταυροδρόμιν.

Τὸ τρίτον σημεῖον, εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰ δύο προηγούμενα, εἶναι ἡ ἀνανέωσις τοῦ πνεύματος τῆς συνθέσεως εἰς τὴν σύγχρονον ἱατρικὴν. Παρατηρεῖται αὐξανομένη ἀνάγκη συνθετικῆς κατανοήσεως τοῦ ἄρρώστου εἰς τὴν δλοκληρωμένην ἀνθρωπίνην ὁλότητά του. Ποσάκις δὲν μᾶς ἔχουν ἐπαναλάβει: «Δὲν ὑπάρχουν νοσήματα, ὑπάρχουν μόνον ἄρρωστοὶ». Μόνον σημερον ὅμως, ὕστερα ἀπὸ αἰῶνας, ἡ ἐπίσημος ἱατρικὴ λαμβάνει σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν αὐτὴν τὴν πρωταρχικὴν ἀλήθειαν. Ὑπάρχουν εἰς τὴν ἱατρικὴν τῆς ἐποχῆς μας κινήσεις ἀρκετὰ ἄμορφοι καὶ κάποτε διακεκριμένοι, πρὸς μίαν περισσότερον ἀνθρωπίνην κατανόησιν τῶν νοσημάτων. Εὐρισκόμεθα ἐν πλήρει ἐξελίξει πρὸς μίαν ἀνθρωπολογικὴν ἱατρικὴν, ἂν καὶ ἡ πρωταρχικὴ προϋπόθεσις μιᾶς ἱατρικῆς ἀνθρωπολογίας δὲν ἔχει πληρωθῇ ἀκόμη. Καὶ ἀκριβῶς ἡ φάσις αὐτῆς τῆς ἐξελιξεως προσδιορίζει κατὰ μέγα μέρος τὴν στάσιν τῆς γενικῆς ἱατρικῆς

ἀπέναντι τῆς ἱατρικῆς τῆς προσωπικότητος.

Ἐνα ἐρώτημα τὸ ὁποῖον ἐμμέσως μόνον θίγεται κατὰ τὰς ἀκαδημαϊκὰς παραδόσεις εἶναι τὸ ἐξῆς: Τί εἶναι τὸ νόσημα; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἔχει πρωταρχικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἱατρικὴν πρακτικὴν.

Ἐάν τὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶχε τεθῆ εἰς τοὺς ἐπιστήμονας ἱατροὺς πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος, θὰ ὑπῆρχε βεβαίως μεγάλη διαφορὰ εἰς τὰς ἀπαντήσεις, ἀλλὰ ἀναμφιβόλως μεγάλη τοῦλάχιστον ἀναλογία. Μερικοὶ ἱατροὶ θὰ ἐτόνιζαν ἴσως περισσότερο τὴν ἔλλειψιν ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν δυναμῶν τῆς προσβολῆς καὶ τῆς ἀμύνης τοῦ ὄργανισμοῦ, τὰ μικρόβια, κάποιαν ἀνωμαλίαν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν οἰκονομίαν τοῦ ὄργανισμοῦ ἢ ἴσως ἀκόμη καὶ κάποιαν διατάραξιν τῆς νευρο-χημικῆς ἱεραρχίας. Ὅλοι ὅμως θὰ ἔβλεπαν τὸ νόσημα ὡς ἓνα ἐλαττωματικὸν τρόπον ὑπάρξεως τοῦ σώματος. Τὸ νόσημα ἦτο κάτι τὸ ἐπὶ πλέον ἢ κάτι τὸ ἐπὶ ἔλαττον, ἀλλ' εἰς τὴν πραγματικότητά τὸ σῶμα, ἢ εἰς μερικὰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἢ ψυχῇ, εὕρισκετο ἐν ἀταξίᾳ. Διὰ τοὺς ἱατροὺς αὐτοὺς τὸ νόσημα ἦτο μίᾳ προσπάθεια, ἓνα ἐλάττωμα, μίᾳ διαταραχῇ τοῦ ὄργανισμοῦ. Ἐπρόκειτο περὶ ἐκδοχῆς ἀναλυτικῆς, ἀλλὰ ἀπολύτως ἀνταποκρινομένης πρὸς τὰς κυριαρχούσας τάσεις τῆς συγχρόνου ἱατρικῆς.

Διὰ τὴν ἀνθρωπολογικὴν ἱατρικὴν τὸ νόσημα εἶναι κάτι ἐντελῶς διάφορον. Δι' αὐτὴν τὸ νόσημα δὲν εἶναι ἀπλῶς διαδοχὴ καταστάσεων διεπομένη ἀπὸ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος, μίᾳ ἐλαττωματικότητος, μίᾳ ἀφαίρεσις ἴσως, ἀλλὰ τὸ νόσημα εἶναι τρόπος ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Δι' αὐτὴν, τὸ νόσημα δὲν εἶναι ποτὲ ἀπλῶς ὑπόθεσις τοῦ σώματος μόνον, ἢ τῆς ψυχῆς μόνον, ἀλλὰ πάντοτε τὸ νόσημα ἀναφέρεται εἰς τὸν ὅλον ἄνθρωπον.

Ἡ καταγωγὴ τῆς νέας αὐτῆς ἐννοίας τοῦ νοσήματος ἀναφέρεται—διὰ τὴν σύγχρονον ἱατρικὴν τοῦλάχιστον—ἐν μέρει εἰς τὸν S. Freud. Ἦτο ἓνας γύρος οἰονεὶ κοπερνίκειος· εἰς τὴν ὑστερίαν τὸ σωματικὸν σύμπτωμα προσλαμβάνει βαθεῖαν ἐννοίαν, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀρρώστου. Εἰς τὴν ὑστερικῆς καταγωγῆς παράλυσιν ὑπάρχει κατ' ἀρχὰς

ψυχικὴ διαταραχῇ, καταστολὴ μιᾶς τάσεως, ἢ ὁποία διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ ὑποσυνειδήτου παρεκκλίνει πρὸς τὸ σῶμα. Ἀλλὰ τὸ σωματικὸν σύμπτωμα εἶναι ἐν τινι βαθμῷ ἀύθρονον τῆς καταστάσεως τῆς ψυχῆς. Τὸ σωματικὸν σύμπτωμα δὲν εἶναι ἀπλοῦν σημεῖον νοσηρᾶς καταστάσεως, εἶναι συμβολικὴ ἔκφρασις τοῦ ψυχικοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀρρώστου. Ἡ θεραπεία δι' ἐξηγήσεως εἰς τὸν ἀρρώστον τῶν εἰδικῶν ψυχοφυσικῶν σχέσεων, θὰ ἀπετέλει ἀπόδειξιν τῆς ἀκριβείας τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς. Ἡ θεραπεία αὕτη θ' ἀπέτελει, βεβαίως, ἐμπειρικὸν εὐρημα, προκειμένου περὶ ἐνὸς ἀρρώστου τοῦ Breuer, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡσθάνετο τὴν ἐννοίαν τοῦ Freud.

Ἐδῶ, μὲ θαυμαστὴν καὶ ἀπροσδόκητον σαφήνειαν παρετηρήθη ὅτι τὸ νόσημα ἀφεώρα τὸν ὅλον ἄνθρωπον. Τὰ σωματικὰ συμπτώματα ἐξυπηρετοῦν τὴν ψυχικὴν ἐσωτερικότητα, ἢ σωματικὴ κατάστασις ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τῆς προσωπικότητος.

Ἦσαν τὰ πρῶτα στοιχεῖα μιᾶς νέας μεθόδου, ἐγκαινισθείσης ἀπὸ τὸν Freud, τῆς ψυχανάλυσεως, μὲ τὴν ὁποίαν κατέληξε νὰ δεχθῆ ἀσυνειδητον ζῶντη τῆς ψυχῆς, χωρισμένην ἀπὸ τὴν συνείδησιν, μὲ τὸ ἡμίφως τοῦ ὑποσυνειδήτου. Καὶ ἡ βασιλικὴ ὁδὸς πρὸς τὸ ἀσυνειδητον εἶναι, κατὰ τὸν Freud, ἡ ἐρμηνεία τῶν ὄνειρων. Ἦτο λοιπὸν ἡ ψυχανάλυσις, κατ' ἀρχὴν, σπουδαία πρόσκτησις διὰ τὴν ἱατρικὴν. Ὅς μέθοδος μόνον ψυχολογικῆς ἐξιχνιάσεως ἦτο ἐξαιρετικὰ γόνιμος καὶ ἐσήμαινε τὴν ἔναρξιν μιᾶς νέας ἐποχῆς τῆς ψυχιατρικῆς. Εἶχε βεβαίως κάποιαν σημασίαν καὶ διὰ τὴν κατανόησιν τῶν σωματικῶν παθολογικῶν συμπτωμάτων, ἀλλ' εἰς τὰ ὄργανικὰ νοσήματα ἔριπτε μόνον δευτερεῖον φῶς. Ἡ γενικὴ ἐπίσης ἱατρικὴ διετῆρει τὸ καθαρῶς ἀναλυτικὸν πνεῦμα τῆς καὶ δὲν ἐπωφελεῖτο τῶν νέων καὶ ἐνδοφερόντων δεδομένων. Ἡ δευτέρα φάσις τῆς ἐξελιξέως πρὸς μίαν πράγματι ἀνθρωπίνην ἱατρικὴν μὲ ἀνθρωπολογικὴν ἀντίληψιν τοῦ νοσήματος, ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν ἱατρικὴν, τὴν λεγομένην ψυχосωματικὴν. Εἰς αὐτὴν θέλω νὰ ἀφιερῶσω τὴν προσοχὴν μου κατὰ τὸ ὑπολοιπὸν τῆς ὁμιλίας μου, διότι εἰς τὴν ψυχосωματικὴν ἱατρικὴν βλέπω ἀνεκτίμητον

μέσον προπαρασκευῆς τοῦ ἀναλυτικοῦ πνεύματος διὰ τὴν ἱατρικὴν τῆς προσωπικότητος. Ἡ ψυχοσωματικὴ ἱατρικὴ ἔχει ρίζας ἐν Εὐρώπῃ, ἔλαβεν ὅμως ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν ἐν Ἀμερικῇ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν. Ἐχει συγκεντρωθῆ εἰς τὴν μέλητην τῶν σωματικῶν συμπτωμάτων, ἀλλ' ἐν ὄψει τῆς ἀνεπαρκείας τῆς καθαρῶς φυσικοπαθολογικῆς ἐρμηνείας ἐστράφη πρὸς τὴν μελέτην τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως τοῦ ἀρρώστου. Πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξίν σχέσεως μεταξύ σωματικῶν καὶ ψυχικῶν συμπτωμάτων, μελετᾷ τὴν σχέσιν αὐτὴν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχη μίαν συνολικὴν ἀποψιν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀρρώστου. Τὸ σημεῖον ἐκκινήσεως τῆς ψυχοσωματικῆς ἱατρικῆς ἦτο τριπλοῦν ἢ τετραπλοῦν.

Κατ' ἀρχάς εἶχον τὰς συνήθεις γνώσεις περὶ ἐπιδράσεως τοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ σώματος. Ἐγνώριζον τὴν ἀμνηρόροισαν τῆς νέας κόρης ἀπὸ κρίσιν συγκινήσεως, τὴν ἀσθματικὴν κρίσιν ἐξ ἐντόνου συγκινήσεως, τὴν ἐμφάνισιν στομαχικῶν συμπτωμάτων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀνησυχιῶν. Ἡ ἱατρικὴ κατεχώρισε κατόπιν ὀρισμένους παραλληλισμούς μεταξύ ἰδιοτήτων τάξεως ψυχικῆς καὶ σωματικῆς.

Ἡ Φυσιογνωμικὴ τοῦ Lavater, αἱ ἀναζητήσεις τοῦ Gall καὶ τοῦ Lombroso, ἡ σχέσις μεταξύ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος, ὅπως οὕτως καταδεικνύεται ἀπὸ τὸν Kretschmer, ἀπετέλουσαν βεβαίως σπουδαίαν ψυχοφυσικὴν συσχέτισιν, ἔστω καὶ κατὰ τρόπον τεχνικὸν καὶ στατικόν.

Κατὰ τὴν σπουδὴν, τέλος, τῶν καταστάσεων διαθέσεως καὶ συγκινήσεως ἀποκαλύπτεται ὁ ψυχοφυσικὸς δυναμισμὸς. Κάθε σχεδὸν συγκίνησις ἔχει καὶ τὰ σωματικὰ τῆς σημεῖα. Μὲ τὸν θυμὸν ὁ σφυγμὸς ἐπιταχύνεται. Ἡ πῆσις τοῦ αἵματος ἀνέρχεται, ὕψοῦται, μὲ τὴν θλίψιν χύνομεν δάκρυα, μὲ τὴν χαρὰν ἢ καρδιά μας πηδᾷ εἰς τὸ στήθος μας καὶ ὁ τρόμος μᾶς προκαλεῖ φρικίαςιν. Τὰ λειτουργικὰ αὐτὰ συμπτώματα εἶναι σημεῖα τῆς ψυχικῆς συγκινήσεως—ὄχι, ἢ ἔκφρασις αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβής—τὰ συμπτώματα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἓν μέρος πραγματικῶν τῆς συγκινήσεως τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, τοῦλάχιστον

κατὰ τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Canan. Δι' αὐτὸν τὰ δάκρυα ἀποτελοῦν μέρος τῆς θλίψεως. Καὶ πρέπει νὰ συμφωνήσωμεν: Ἡ χωρὶς δάκρυα θλίψις εἶναι διάφορος ἀπὸ τὴν θλίψιν μὲ τὰ μάτια ὕγρα. Ὅταν τελικῶς, ὕστερα ἀπὸ μίαν περίοδον θλίψεως, ἐμφανίζονται τὰ δάκρυα, ἡ θλίψις χάνει τὸν σκληρὸν καὶ σπασμωδικὸν χαρακτῆρα τῆς, κάποια εὐνοϊκὴ διάλυσις ἐπικρατεῖ.

Τὰ σωματικὰ συμπτώματα τῶν συγκινήσεων ἀποτελοῦν σημεῖα ἐπικοινωνίας, μὲ τὰ ὅποια ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ γνωρίζῃ κάτι διὰ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ἐκφράζεται μὲ τὸ σῶμα του. Εἶναι σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἔχει σῶμα, καὶ τὸ σῶμα του εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τῆς ἐσωτερικῆς του ζωῆς. Μὲ τὴν στάσιν, τὴν γλῶσσαν, τὴν μιμικὴν καὶ τὰς χειρονομίας, μὲ ὄλον τὸν ψυχοσωματισμὸν ἐκφράζεται ὁ ἄνθρωπος. Δυνατὸν νὰ προσπαθῇ νὰ κρύπτειται, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἐκφράζεται ἐπίσης. Κατὰ τὴν μελέτην τῶν καταστάσεων τῆς συγκινήσεως, σταθερὰ καὶ ἔντονος συνάφεια μεταξύ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀποκαλύπτεται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν. Αἱ διαθέσεις τοῦ πνεύματος ἔχουν πλειστάκις σωματικὴν ἐνδοκρινῆ βάσιν καὶ αἱ συγκινήσεις τῆς ψυχῆς συνοδεύονται πάντοτε ἀπὸ σωματικὰς ἐκδηλώσεις. Εἰς τὰς ἀνωτέρας καὶ μᾶλλον ἀφηρημένους λειτουργίας, ὁ ἄνθρωπος ἔχει συνειδησιν τοῦ σώματός του καὶ τὸ σῶμα σκέπτεται μαζί του. Ἡ ψυχικὴ δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζεται, συχνὰ ἀσυνειδήτως, εἰς τὸ σῶμα του. Σκεπτόμεθα μὲ τὰ χέρια καὶ τὸ ἐπάγγελμά μας ἀποτελεῖ τύπον τοῦ πνεύματός μας. Ἡ ψυχὴ τοῦ χειρουργοῦ εἶναι διατεθειμένη κατὰ τρόπον διάφορον ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ παθολόγου. Ἡ ψυχοσωματικὴ ἱατρικὴ ἔχει οὕτω τὴν βάσιν τῆς εἰς μίαν εἰδικὴν ἀντίληψιν τῆς ψυχοσωματικῆς σχέσεως τοῦ ἀρρώστου. Ἡ ὕλιστικὴ ἀντίληψις τῆς ἐπισημονικῆς ἱατρικῆς τοῦ παρελθόντος ἔχει ἐγκαταλειφθῆ καὶ ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ἐνότης βιολογικῆ, ψυχοφυσικῆ.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μία unitas multiplex. Εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνη κανεὶς ψυχὴν καὶ σῶμα, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ χωρίσῃ. Κάθε διαχωρισμὸς θὰ ἀπετέλει

διανοητικὴν ἐγγείρησιν. Τὸ νὰ γίνεταί λόγος περὶ σώματος ἢ περὶ ψυχῆς ἀποτελεῖ ἀφαίρεσιν ἐπικίνδυνον, καὶ μὴ ἐπιτετραμμένην. Ἐάν ἡ ἀντίληψις αὐτὴ εἶναι ὀρθὴ καὶ ἀληθής—καὶ τὸ πιστεύω—ἡ βιθλικὴ ἀφήγησις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ σωφρόνως. Ὅταν διαβάζωμεν ὅτι ὁ αἰώνιος Θεὸς ἐμορφοποίησε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ χῶμα τῆς γῆς καὶ ὅτι ἐνεφύσησεν εἰς τοὺς ρώθωνάς του πνοὴν ζωῆς, τοῦτο δὲν σημεῖνει ἔνωσιν δύο ἀρκετὰ παραδόξων συστατικῶν. Ὁ τόνος πρέπει νὰ δοθῆ εἰς τὰς λέξεις πὺ ἀκολουθοῦν: «Καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν». Τὸ σῶμα τοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἴδια στοιχεῖα, ὅπως καὶ ὁ ὕλικός κόσμος, ἀλλ' εἶναι πρωτίστως κάτι ἐντελῶς διάφορον ἀπὸ μιαν ἔμψυχον ὕλην—ὄχι, εἶναι ζῶσα ψυχὴ.

Ἐπεὶ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ ἀνθρώπου ὡς βιολογικῆς ἐνότητος, ἡ ἀμερικανικὴ ψυχολογικὴ ἱατρικὴ κατὰ τὴν πρόσφατον ἐξέλιξιν τῆς ἔχει προσαγάγει πολλὰ ἐπιχειρήματα. Εἰς πολλὰ νοσήματα θεωρούμενα ὡς ἔχοντα καθαρῶς σωματικὴν προέλευσιν, ἔχει καταδείξει ψυχολογικούς παράγοντας. Ἐνωῶ τὸ ἔλκος τοῦ στομάχου, τὴν ἑλκώδη κωλίτιδα, τὸ βρογχικὸν ἄσθμα, τὴν ἰδιοπαθῆ ὑπέρτασιν. Ἡ ἀνάλυσις ἄλλως τε τῶν περιστατικῶν ἔχει δείξει ὅτι εἰς τὴν πλειονότητα τῶν περιπτώσεων, παράγοντες ἀναφερόμενοι εἰς τὴν προσωπικότητα ἦσαν περισσότερο σημαίνοντες ἀπὸ τοὺς μηχανικούς παράγοντας. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς προσωπικότητος, ὁ τόνος προσέλαθεν ἐξειδικευμένην σημασίαν καὶ τὸ κάταγμα ἀπὸ ἕνα ἐσφαλμένον βῆμα ἐξηγήθη συχνὰ μὲ τὸν ἴδιον μηχανισμόν, ὁ ὁποῖος ἐφηρμόσθη ἀπὸ τὸν Freud, προκειμένου περὶ τῶν πλανῶν. Ἡ πρόδοσις λοιπὸν τῆς ἀμερικανικῆς ψυχολογικῆς ἱατρικῆς εἶναι πρωτίστως ἐξάπλωσις. Ἐξήτασαν π.χ. ψυχολογικῶς πολλὰς σειρὰς ἄρρωστων προσβεβλημένων ἐκ φυματίωσης καὶ ἀνεῦρον περισσοτέρας νευρώσεως, παρ' ὅτι εἰς μίαν σειρὰν προσώπων θεωρουμένων ὑγιῶν. Ἀναζητοῦν βεβαίως ἐιδικὴν ψυχολογικὴν σχέσιν, ἐλπίζουσιν δηλαδὴ ὅτι θὰ εὑρουν τυπικὰς συναφείας, ὅποτε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ περιμένῃ κανεὶς νὰ συναντή-

σῃ εἰς ἕνα ἄρρωστον μὲ ἔλκος τοῦ στομάχου ἰδιάζοντα χαρακτηριστὰ καὶ ἰδιάζουσαν σύγκρουσιν, ἢ ὅτι π.χ. ἡ ἐμφάνισις τῆς ἑλκώδους κωλίτιδος θὰ ἐχαρακτηρίζετο ἀπὸ σεξουαλικὴν ἀποστέρησιν.

Ἡ ἀπόδειξις ψυχολογικῆς ἐιδικότητος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη μεγάλην ἀξίαν, εἶναι ἀληθές. Ἄλλ' αἱ ἀναφερθεῖσαι στατιστικαὶ δὲν ἔχουν παρὰ μόνον ἐγκυκλοπαιδικὴν καὶ ὄχι πρακτικὴν ἀξίαν.

Νομίζω ὅτι ἂν καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἱατρικὴ ἔχη ἀπὸ καταγωγῆς τάσιν συνθετικὴν, τὸ πνεῦμα τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀκριβείας ἀποτελεῖ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς σημαντικῶν κίνδυνον. Διότι ἡ ἱατρικὴ αὐτὴ θέλει νὰ ἐφαρμόσῃ προδήλως τὴν μέθοδον τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀκριβείας εἰς τὴν μελέτην τῶν ψυχοφυσικῶν σχέσεων. Ἄλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον. Ἡ μέθοδος τῆς ψυχολογίας εἶναι ἄλλης τάξεως ἀπὸ τὴν μέθοδον τῆς ἀκριβοῦς ἐπιστήμης.

Ἡ πρώτη μέθοδος, τῆς ψυχολογίας, εἶναι ἡ τῆς ἐνδοπαρατηρήσεως. Ἡ πειραματικὴ ψυχολογία ἔχει ἐμφανίσει πολλὰς μεθόδους κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀντίδρασις τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς μετράται βάσει τοῦ ἐρεθισμοῦ. Ὅλαι ὅμως αἱ μέθοδοι αὗται εἶναι πάντοτε ὑποτελεῖς εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐνδοσκοπήσεως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν βάση τῆς ψυχολογίας. Καὶ ἡ ἀκριβεία τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ὅλων αὐτῶν τῶν tests κατὰ τὸν Szondi καὶ τὸν Rohrschach δὲν εἶναι παρὰ ψευδοακριβεία. Ἐκφράζουσιν τὸ ἀποτέλεσμα εἰς ἀριθμούς καὶ ὑπολογίζουσιν ἐνίοτε τὴν ἀπόκλισιν ἀπὸ τοῦ φυσιολογικοῦ δι' ἀριθμῶν ἐπίσης. Τοῦτο δεικνύει καθαρῶς ἀναλυτικὸν πνεῦμα καὶ δὲν εἶναι παρὰ ὑπόστασις τοῦ ἀποτελέσματος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀναχθῆ εἰς ποσὸν καὶ νὰ μετρηθῆ. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου τῆς ἀκριβοῦς ἐπιστήμης εἰς τὴν ψυχολογίαν εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ δύναται νὰ δημιουργήσῃ τελείως ἐσφαλμένην ἐντύπωσιν ἀκριβείας καὶ βεβαιότητος. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ ἐμβάθυνσις τῶν ψυχολογικῶν γνώσεων πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν.

Πρέπει νὰ ἀναλογισθῶμεν τὰς βασικὰς ἐννοίας τῆς διδασκαλίας αὐτῆς. Ἡ εὑρυν-

σις τῶν γνώσεών μας εἶναι πάντοτε καλή, ἀλλὰ ἡ πραγματικὴ πρόοδος τῆς ἐκ μέρους ἡμῶν κατανοήσεως πρέπει νὰ προέλθῃ ἀλλοθεν. Τὸ νόημα τῆς ψυχοσωματικῆς ἱατρικῆς δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο τι ἀπὸ μίαν πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ ἀρρώστου ἀνθρώπου καὶ ἐνίσχυσιν τῆς θεραπευτικῆς μας.

Ποία εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ νοσήματος κατὰ τὴν ἱατρικὴν αὐτὴν; Εἶδομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζεται μὲ τὸ σῶμα του καὶ ὅτι σύμπτωμα ὑστερικῆς προελεύσεως δυνατὸν νὰ ἀποτελῇ συμβολικὴν ἔκφρασιν μιᾶς ἄλλης ἰδιαζούσης ψυχικῆς καταστάσεως. Δυνατὸν νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ ψυχοσωματικὸν νόσημα, ὅπως ἡ σπλαγχνονευρώσις, ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸ ἔκφρασιν ψυχικῆς καταστάσεως κατὰ τρόπον ἀπολύτως ἀνάλογον. "Οχι. Ὑπάρχουν μεγάλα διαφορὰ μεταξὺ τῆς σημασίας τῶν συμπτωμάτων τῆς ὑστερίας καὶ τῆς σημασίας τῶν συμπτωμάτων τῆς σπλαγχνονευρώσεως. Τὰ συμπτώματα τῆς ὑστερίας ἀνάγονται εἰς τὴν νευρομυϊκὴν σφαῖραν (ὑποκειμένην εἰς τὴν βούλησιν) ἢ δυναμένην νὰ παρατηρηθῇ. Ἄλλ' ἡ πλειονότης τῶν φυτικῶν συμπτωμάτων ἀποτελοῦν μέρος τοῦ νευροφυτικῆς συστήματος, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς θελήσεώς μας. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Alexandre, τὴν αἰτίαν μιᾶς διαφορᾶς τόσοσιν ψυχοδυναμικῆς, ὅσον καὶ φυσιολογικῆς. Τὰ φυτικὰ συμπτώματα ἀποτελοῦν μέρος τῆς συγκινήσεως καὶ συνοδεύουν ἢ δὴ φυσιολογικῶς τὰς παθήσεις μας. Ἡ συχνὴ ἐπανάληψις ἢ τὸ χρόνιον τῆς συγκινησιακῆς τάσεως προκαλεῖ τὰ συμπτώματα τῆς φυτικῆς νευρώσεως. Κατὰ τὸν Alexandre, ἡ φυτικὴ νευρώσις δὲν ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀρρώστου, ὅπως ἡ ὑστερία. Τῆς λείπει ὁ συμβολικὸς χαρακτήρ, ἀποτελεῖ συνέχισιν φυσιολογικοῦ φαινομένου. Γίνεται λοιπὸν δεκτὸν ὅτι ὑπάρχει ἐδῶ σπουδαία διαφορὰ. Ἄλλὰ τὰ σωματικὰ συμπτώματα τῆς συγκινήσεως ἀποτελοῦν καὶ αὐτὰ ἐπίσης ἔκφρασιν ψυχικῆς καταστάσεως, ὑπὸ τινα ἔννοιαν, ἔχουν καὶ αὐτὰ ἐπίσης συμβολικὸν χαρακτήρα. Ἀποκαλύπτουν ἐπίσης κάτι ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀρρώστου. Τὸ ψυχοσωματικὸν νόσημα εἶναι ἐπίσης ἔκφρα-

σις τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀρρώστου. Καὶ ἡ ἔννοια τοῦ νοσήματος ὡς ἐκφράσεως τῆς υπάρξεως τοῦ ἀρρώστου, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν ψυχοσωματικὴν ἱατρικὴν.

Ἐδῶ ἐπίσης ἡ μυστηριώδης ἀλλ' ἀνατίρρητος σχέσις δύναται νὰ λάβῃ ὑπαρξιν διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ ἀσυνειδήτου. Ὁ ἐντελὼς ὑγιὴς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος αἰφνιδίως ἀσθενεῖ, π.χ. συνεπιεῖα κεραυνοβόλου καὶ κακοήθους μολύνσεως διερωτᾷται: «Πῶς ἀρρώστησα; Ἦμουν πάντοτε τελείως καλά», καὶ ἀντιμετωπίζει τὸ νόσημα ὡς κάτι ξένον πρὸς αὐτόν.

Τὸ αἰσθηματὸ τοῦ ἀρρώστου ὅτι τὸ νόσημα εἶναι κάτι ξένον πρὸς αὐτόν, ἀποτελεῖ φαινόμενον σύνηθες καὶ ἐν τούτοις πολὺ ἐνδιαφέρον. Δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὠρισμένα νοσήματα φαίνονται νὰ ἔχουν παρόμοιον χαρακτήρα—σκέπτομαι π.χ. τὸ καρκίνωμα. Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ λησμονηθῇ, ὅτι πραγματικοὶ ὄγκοι, ὅπως σπῖλοι, δυνατὸν νὰ ἐξαφανισθοῦν μὲ θεραπείαν δι' ὑποβολῆς. Καὶ εἰς πολλὰ ὄργανικὰ νοσήματα, ὅπως ἡ φυματίωσις ἢ ἄλλη μόλυνσις, οἱ προσωπικοὶ παράγοντες παρουσιάζουν σπουδαῖον ἐνδιαφέρον. Τὰ ὄργανικὰ αὐτὰ νοσήματα, τόσοσιν ὅσον καὶ τὰ νοσήματα ψυχοσωματικοῦ τύπου, δυνατὸν νὰ ἔχουν τὴν ὄψιν πράγματος ξένου πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ἐνὸς «corpus alienum», τὸ ὁποῖον ἔρχεται ἀπ' ἑξῶ.

Ἡ στιγμαία ἐν τούτοις θέσις τῆς προσωπικότητος δυνατὸν νὰ ἦτο πολὺ εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παθολογικοῦ συνδρόμου. Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ νοσήματος, διὰ τὸν ἴδιον τὸν ἀρρώστον, ἠμπορεῖ νὰ ἀπατᾷ. Ἀπατᾷ τὸν ἀρρώστον τόσοσιν συχνά, ὥστε ὁ von Weizsäcker διερωτᾷται ἂν πολλοὶ ἀρρώστοι δὲν ἔχουν κάποιαν ἀνάγκην τοιαύτης ὄψεως.

Ἡ πείρα λοιπὸν μᾶς διδάσκει ὅτι εἰς τὰ ψυχοσωματικὰ νοσήματα ὁ ἀρρώστος πληροφροεῖται περὶ τῶν ψυχοφυσικῶν σχέσεων, ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του. Δυνατὸν νὰ ἀναπτύξῃ ἰσχυρὰν ἀντίστασιν καὶ νὰ μὴ θέλῃ νὰ ἴδῃ τὸ νόσημά του ὑπὸ τοιαύτην ὄψιν, εἰς ἄλλας ὁμως περιπτώσεις ἢ κατανόησις τῆς συναφείας αὐτῆς τοῦ εἶναι σωτήριος. Δέχεται τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἱατροῦ καὶ ἐπωφελεῖται αὐτῆς. Εἶναι εἰς

θέσιν νὰ προσπαθῆ νὰ κυριαρχήσῃ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν συγκινήσεων του καὶ νὰ δώσῃ λύσιν εἰς τὰ προβλήματα τῆς νευρώσεώς του.

Ἄν ὁ συμβολικὸς χαρακτῆρ τῶν νοσημάτων αὐτῶν εἶναι δι' αὐτὸν σαφής, αὐτὸ ἀποτελεῖ πάντοτε ἓνα σταθμὸν πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἡ θεραπεία ὅμως δυνατὸν νὰ εἶναι πολὺ δυσχερής, διότι αἱ ἐνδοψυχικαὶ τάσεις καὶ αἱ προσωπικαὶ δυσκολίαι δυνατὸν νὰ ἔχουν λίαν βαθέα χαρακτηριστικά. Αἱ ρίζαι τῆς ἐσωτερικῆς διαταραχῆς τοῦ ἀρρώστου δυνατὸν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δύναται ἡ ψυχοσωματικὴ ἱατρικὴ νὰ δεῖξῃ τὸν δρόμον πρὸς τὴν ἱατρικὴν τῆς προσωπικότητος. Ἐως ἐδῶ ἐθεωρήσαμεν τὸν ἄνθρωπον ὡς ψυχοσωματικὸν σύμπλεγμα, ὡς ἐνότητα βιολογικῆν. Ἄλλ' εἶναι κάτι πλεόν.

Ἡ ἐσωτερικὴ δυσαρμονία εἶναι ἡ ἀνθρώπινη τραγωδία. Κατὰ τοὺς πλεόν ἐμπείρους γνώστας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, πολὺ συχνὰ διεξάγεται ἐκεῖ ἐσωτερικὴ πάλη. Ἀνταγωνιζόμεναι τάσεις συναντῶνται καὶ ταράσσουσιν τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ νόμου τοῦ πνεύματος. Τὸ σῶμα, ἡ σὰρξ⁽²⁾, εἶναι ἀκριβῶς τὸ βίόσωμα, τὸ ψυχοσωματικὸν σύμπλεγμα. Τὸ πνεῦμα⁽²⁾ εἶναι ἡ ἀνωτέρα ἀρχή, ἡ ὁποία ἔχει γνῶσιν περὶ τῶν κανόνων καὶ τῶν αἰώνιων ἀξιών. Αἰσθάνεται μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὸν τρομερὸν αὐτὸν ἀγῶνα. Δὲν κάμνει αὐτὸ πού θέλει καὶ κάμνει ὅ,τι δὲν θέλει.

Ὁ ἐσωτερικὸς αὐτὸς ἀγὼν εἶναι ἡ πείρα καθενός, ὁ ὅποιος θέλει νὰ ζήσῃ σύμφωνα με ὑπερανθρώπινους κανόνας. Κατὰ τὸν Klages, ὁ ἀγὼν αὐτὸς εὐρίσκεται εἰς ἀποφασιστικὴν φάσιν διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀνθρωπότητα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι καὶ ὁ Klages μάρτυς τῆς ἐσωτερικῆς πάλης, πού διεξάγεται μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον, μιὰς πάλης περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Ὁ θυμὸς, ἡ μνησικακία, τὸ μῖσος, ἡ ἐξέ-

γερσις κατὰ τοῦ Θεοῦ, τὸ αἶσθημα τῆς ἀπαραδέκτου ἐνοχῆς, δυνατὸν νὰ τρέφονται ἐπὶ ἔτη καὶ κάποτε δημιουργοῦν εἰς τὸ τέλος ἀρκετὰ πολυπλόκου παθολογικὰς καταστάσεις. Τὰ αἰσθήματα αὐτὰ φυλάσσουντι κάποτε εἰς τὸ ἐσώτερον βάθος τῆς προσωπικότητος. Αἱ δυσκολίαι εἶναι συχνὰ θρησκευτικῆς μορφῆς. Κατὰ τὸν Jung, ἡ βᾶσις τῶν νευρώσεων εἰς τὰ ἄτομα ἡλικίας ἄνω τῶν 35 ἐτῶν εἶναι πάντοτε θρησκευτικὴ πάλη. Ὁ Stanley Jones, εἰς τὸ βιβλίον του «Εἶναι πραγματικότης τὸ βασίλειον τοῦ Θεοῦ;» δίδει διδακτικὰ παραδείγματα εἰς τινὰ κεφάλαια περὶ τῆς συναφείας μεταξὺ ὄργης καὶ νοσήματος, ἀγῶνας καὶ νοσήματος. Ἡ ἀπάρνησις κάθε θρησκείας ἀποτελεῖ ἴσως τὴν αἰτίαν τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν νευρωτικῶν, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν ἱατρικὴν βοήθειαν.

Διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀρρώστους αὐτοὺς πού τοὺς ξεσχίζουσιν παρόμοιαι ἐσωτερικαὶ συγκρούσεις, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχη ὁ ἱατρὸς ἀπλῶς γνῶσιν τῶν κλασικῶν λεγομένων παθολογικῶν μορφῶν καὶ τῆς φαρμακοποιείας. Χρειαίεται ν' ἀποκατασταθῆ ἡ ἐπαφὴ ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον εἰς τὸ ἀνώτατον ἐπίπεδον. Ὁ ἱατρὸς πρέπει νὰ ἐνεργήσῃ ὡς φίλος, ὡς προσωπικότης ὄριμος καὶ εὐκαμπτος, ὡς Χριστιανὸς ταπεινὸς καὶ ἰσχυρὸς. Ἐδῶ εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῆ ἡ ἱατρικὴ τῆς προσωπικότητος κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἔννοιαν τοῦ Tournier.

Ἐπάρχει λοιπὸν εἰς τὴν σύγχρονον γενικὴν ἱατρικὴν ἡ τάσις πρὸς ἀντίληψιν εὐρύτεραν καὶ μᾶλλον προσηρμοσμένην πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ψυχοσωματικὴ ἱατρικὴ εἶναι ἡ δευτέρα φάσις πρὸς τὴν ἀνθρωπολογικὴν ἱατρικὴν τῆς προσωπικότητος. Ἐχομεν κάποτε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ σύγχρονος ἱατρικὴ ἀπλῶνει διάπλατα τὰ χέρια πρὸς τὴν ἀληθινὰ ἀνθρώπινον ἱατρικὴν, πρὸς τὴν ἱατρικὴν τῆς προσωπικότητος.

Dr G. A. Lindeboom

(2) Ἑλληνιστὶ εἰς τὸ γαλλικὸν κείμενον.

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

ΚΑΤΑΚΟΜΒΗ, Η ΣΤΟΑ ΤΩΝ ΗΡΩΩΝ

Β'.

1. Τὰ κοιμητήρια τῆς Ρώμης διακρίνονται σὲ δύο ὁμάδες: α) Στὰ παλαιότερα, ἀπὸ τὸ δεύτερο ἡμισυ τοῦ 1ου αἰῶνος—καὶ αὐτὰ εἶναι κυρίως τέσσαρα: οἱ κατακόμβες τῶν ἁγίων Δομιτίλλης, Καλλίστου, Πρισκίλλης καὶ Πραιτεξτάτου. Καὶ β) στὰ νεώτερα, τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου αἰῶνος, τὰ καὶ περισσότερα. Τὰ κυριώτερα εἶναι τῶν ἁγίων Σεβαστιανοῦ, Ἄγνης, Λαυρεντίου, Ἰππολύτου, Ποντιανοῦ, Παγκρατίου, Πέτρου καὶ Μαρκελλίνου κ.ἄ.

Διακριτικὰ γνωρίσματα τῶν παλαιότερων κατακομβῶν εἶναι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι διάδρομοι καὶ αἱ πολλὰ δίοδοι. Τῶν νεωτέρων χαρακτηριστικὸν εἶναι οἱ εὐρεῖς διάδρομοι καὶ τὰ πολλὰ cubicula.

Γιὰ τὶς σπουδαιότερες κατακόμβες πρέπει ν' ἀναφερθοῦν μερικὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα:

Τὸ ἀρχαιότερο κοιμητήριον τῆς Ρώμης εἶναι τῆς ἁγίας Δομιτίλλης καὶ βρίσκεται στὴν Ardeatina δόδ. Ἀνήκει στὸ δεύτερο ἡμισυ τοῦ 1ου αἰῶνος. Εἶναι τὸ μεγαλύτερον κοιμητήριον τῆς Ρώμης, μὲ τρεῖς ὑπαλλήλους ὁρόφους. Στέκονται ἀκόμη ὄρθιοι οἱ τοῖχοι τῆς εἰσόδου μὲ πλουσία διακόσμησι καὶ μὲ ἐξαιρετικῶς ὠραῖες ζωγραφιὰς τοῦ πρώτου αἰῶνος. Μέσα σ' αὐτὴν τὴν κατακόμβη, ἔπειτα ἀπὸ κοπιαστικὰς ἔρευνες, ἀνεκάλυψε τὸ 1873 ὁ De Rossi τὴν περίφημη τρίκλιτη βασιλικὴ τῶν ἁγίων Νερίου-Ἀχιλλέως καὶ Πετρονίλλης. Διακρίνεται ἡ ἀψίδα μὲ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον καὶ ὁ χῶρος τῶν ψαλτῶν, ἡ «*shola cantorum*». Ἀκριβῶς μπροστὰ στὴν ἀψίδα ἦταν ὁ βωμὸς, στηριζόμενος ἐπάνω στοὺς τάφους τῶν δύο μαρτύρων.

Μέσα στὴν βασιλικὴ ὑπῆρχαν πολλοὶ σαρκοφάγοι, κοσμημένα μὲ τὴν μορφή τοῦ

Καλοῦ Ποιμένου καὶ μερικῶν ἁγίων⁽¹⁾.

Μία ἄλλη περίφημη κατακόμβη εἶναι τοῦ ἁγίου Καλλίστου, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Arpia καὶ Ardeatina, μὲ πλῆθος θαλάμων καὶ νεκρικῶν θαλάμων, ποὺ ἐκτείνονται σὲ πέντε ὁρόφους. Στὸν τρίτο ὄροφο ὁ De Rossi ἀνεκάλυψε τὴν ὠραία κρύπτη τῆς ἁγίας Λουκίνης, Ρωμαίας ἀρστοκράτιδος, συζύγου τοῦ Πλαύτου. Ὁ De Rossi καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀρχαιολόγοι παραδέχονται ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν περίφημη Πομπωνία Γρσικίνα, ποὺ ἀναφέρει ὁ Τάκιτος ὅτι ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐμαρτύρησε τὸ 58 μ.Χ.⁽²⁾. Ἡ κρύπτη εἶναι κοσμημένη μὲ ἐξαιρετικὰς νωπογραφίας καὶ συμβολικὰς παραστάσεις, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ γίνῃ λόγος στὴν συνέχεια.

Ὁ νεκρικὸς θάλαμος τῆς ἁγίας Καικιλίας εἶναι κοντὰ στὸ παρεκκλήσιο τῶν παπῶν. Κατὰ τὰ Itineraria καὶ «τάς ἀποκρύφους Πράξεις» ἡ ἁγία Καικιλία μαρτύρησε ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου, περὶ τὸ 177. Κατὰ τὶς ἀνασκαφὰς εὐρέθησαν πολλοὶ ἐνδιαφέρουσαι ἐπιγραφαὶ καθὼς καὶ στὴν κρύπτη τῆς ἁγίας Λουκίνης.

Τὸ κοιμητήριον τοῦ ἁγίου Καλλίστου εἶναι πολὺ σεβαστὸ καὶ ἱερὸ γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, γιὰτὶ εἶναι τὸ πρῶτον ποὺ διηύθυνε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, καὶ μάλιστα ὁ διάκονος Κάλλιστος, ποὺ ἔγινε ἔπειτα πάπας (217-222) καὶ ἐμαρτύρησε ἐπὶ Σεθέρου. Μετὰ τὴν ταφή του ἐπῆρε καὶ ὀλόκληρο τὸ κοιμητήριον τὸ ὄνομα του. Ἀκόμη εἶναι πολὺ σεβαστὸ τὸ

(1) Horace Marucchi, *Éléments d'archéologie chrétienne*, τ. II, *Itinéraire des catacombes*, *osl.* 107.

(2) De Rossi, *Poma sotterranea*, τ. I, α 319.

κοιμητήριο αὐτὸ καὶ γιὰ τὸ περίφημο παρεκκλήσιο τῶν παπῶν, ὅπου ἦταν ἐνταφιασμένοι 13 πάπαι ἀπὸ τὸ 220-260. Τὸν 4ον αἰῶνα ὁ νεκρικός θάλαμος τῶν παπῶν μετεβλήθη εἰς παρεκκλήσιον ἀπὸ τὸν πάπα Δαμάσιο (366-384) ποῦ ἀνενέωσε τὶς περίφημες 14 ἔμμετρες ἐπιγραφές, μετὸν "Ἐλληνα καλλιτέχνη Φιλόκαλον. Ἀπὸ τὶς 14 ἐπιγραφές διεσώθησαν πέντε, μετὰ πολυτιμότητα στοιχεῖα. Ὁ πάπας Δαμάσιος ἐπίσης διεκόσμησε τὸ παρεκκλήσιο καὶ τὴν ὄλην κατακόμβην μετὰ νέες νωπογραφίες, πολὺτιμα μάρμαρα καὶ εἰκόνες⁽³⁾.

Στὴν ὁδὸ Salaria nona βρίσκεται ἡ κατακόμβη τῆς ἁγίας Πρισκίλλης, μία ἀπὸ τὶς παλαιότερες. Φαίνεται—ὅπως ἀναφέρει καὶ τὸ *Liber pontificalis*—ὅτι ἦταν ἡ μητέρα τοῦ συγκλητικοῦ Pudens, ποῦ ἐφιλοξένησε στὸ σπίτι του τοὺς δύο μεγάλους ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον. Δὲν ἀποκλείεται καθόλου νὰ εἶναι αὐτὸς ἀκριβῶς ποῦ ἀναφέρει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴν Β' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν του (κεφ. δ' 21). Μέσα στὸν ἴδιο τάφο ἐτάφησαν καὶ οἱ δύο θυγατέρες τοῦ συγκλητικοῦ, Praxeda καὶ Pudentianna. Οἱ βασιλικές ποῦ ἀνηγέρθησαν ἀργότερα—τὸν 4ο αἰῶνα—πρὸς τιμὴν τῶν δύο νεαρῶν μαρτύρων σώζονται ἀκόμη, καθὼς καὶ τὸ ὑπέροχο ψηφιδωτὸ τῆς ἀψίδος, ποῦ παριστάνει τὸν Κύριο μετὰ ἕνα εἰλητάρι στὸ χέρι.

Στὴν ἴδια κατακόμβῃ σώζεται καὶ τὸ ὄλλο περίφημο ἑλληνικὸ παρεκκλήσιο, ἡ Capella Graeca, ὅπως ὀνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς χαραγμένους στὴν πλάκα ἐνὸς ἀρκοσολίου. Εἶναι μία ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐκκλησίες, ὅπου συνηθοῦζοντο οἱ Χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν γιὰ τὴν τέλεσι ἱεροτελεστιῶν. Ἀρκετὰ εὐρύχωρη, ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν κυρίως θάλαμον καὶ ἕνα προθάλαμον, ὅπου ὑπάρχουν καὶ πεζούλια γιὰ τὰ νεκρόδειπνα. Ὡς θύσιαστήριον ἐχρησίμευε ὁ τάφος τοῦ μάρτυρος ἡ καὶ κινητὸς βωμός. Τὸ «ἑλληνικὸ παρεκκλήσιο» εἶναι ἀξιόλογο καὶ γιὰ τὸ ἀρχιτεκτονικὸ του σχέδιον, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὶς τοιχογραφίες του. Εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τῆς ἀψίδος

ὑπάρχει κι' ἡ ἀρχαιότερα συμβολικὴ παράστασις τῆς θείας Εὐχαριστίας. Εἶναι μία ἀπὸ τὶς πλέον ἀξιόλογες καὶ πολυτιμες παραστάσεις τῶν κατακομβῶν καὶ λόγῳ τῆς τεχνοτροπίας της, ἀλλὰ κυρίως λόγῳ τῆς συνθέσεώς της. Εἶναι ἡ ἀρχαιότερα ἔκφρασις τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου⁽⁴⁾. Ὁ καλλιτέχνης γιὰ πρώτη φορὰ ἐγκαταλείπει τοὺς καθαρῶς ἰδεαλιστικούς τύπους καὶ προσπαθεῖ ν' ἀποδώσῃ φυσιογνωμικὰ χαρακτηριστικὰ⁽⁵⁾.

Στὴν Nomentana ὁδὸ βρίσκεται μιὰ ἄλλη περίφημη κατακόμβη τῆς ἁγίας Ἀγνῆς. Ἡ ἐξιστόρησις καὶ αἱ ἀναμνήσεις τοῦ μαρτυρίου της ὑπάρχουν σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μαρτυρολόγια, τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ καλενδάρια καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῶν χριστιανικῶν λαῶν. Ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος γράφει χαρακτηριστικῶς: «*Omnium gentium litteris atque linguis praecipue in Ecclesiis Agnes vita laudata est*»⁽⁶⁾. Ἐμαρτύρησε ἐπὶ Βαλεριανοῦ (223-260). Ἀκριβῶς ἐπάνω ἀπὸ τὸν τάφο της ἐκτίσθη ἀργότερα βραία βασιλική, καθὼς καὶ κοιμητήριο—μαυσωλεῖο τῆς ἁγίας Κωνσταντίας, θυγατρὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ὁ τάφος τῆς ἁγίας Ἀγνῆς ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἱεροὺς καὶ ἀγαπητοὺς τόπους λαϊκοῦ προσκυνηματος τῶν πρώτων Χριστιανῶν⁽⁷⁾. Ἐκταναν σπονδὰς καὶ στέψεις τῶν μαρτύρων μετὰ ἄνθη.

Ἡ κατακόμβη τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ εἶναι ἡ πρώτη ποῦ ἀνεκαλύφθη. Ἐλαβε αὐτὸ τὸ ὄνομα μετὰ τὸν 8ον αἰῶνα, ἀπὸ τὸν Μάρτυρα Σεβαστιανόν, πραιτωριανόν, ποῦ ἐμαρτύρησε τὸ 280 μ. Χ. Τὸ κοιμητήριο αὐτὸ ἦταν ἐθνικὸ καὶ χρῆσιμευε κυρίως γιὰ τὴν ταφή τῶν δούλων τοῦ Καίσαρος. Μόλις τὸν 3ο αἰῶνα περιῆλθε στὰ χέρια τῶν Χριστιανῶν. Τὸ κοιμητήριο αὐτὸ

(4) Mgr. Wilpert, *Fractio panis: la plus ancienne représentation du Sacrifice eucharistique*, Paris 1896.

(5) Horace Marucchi, *ἔν. ἀ. σελ. 394*.

(6) Ἐπ. CXXX ad Demetriad. (P. L. τ. XXII, col. 1123).

(7) Marucchi *ἔν. ἀ. σελ. 332 καὶ Oscar Wulff, ἔν. ἀ. σελ. 47*.

(3) Oscar Wulff, *Altchristliche und Byzantinische Kunst*, Berlin, τ. I σελ. 45

ἔχει ἰδιαίτερα σημασία καὶ ἱερότητα γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ, γιατί εἶναι στενωῶς συνδεδεμένο μὲ τὰ ὀνόματα τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Πολλές ἐνδείξεις μᾶς βεβαιώνουν ὅτι οἱ δύο μεγάλοι Ἀπόστολοι ἐτάφησαν ἀργότερα μέσα στοῦ κοιμητήριου τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ ποῦ μόλις τότε τὸ εἶχαν πάρει οἱ Χριστιανοί. Ὁ Παῦλος ἐμαρτύρησε στὴν νία Ostiensis καὶ κατὰ τὰ μαρτυρολόγια, ἔθαψαν τὸ σκήνωμά του μέσα στοῦ ἀγρόκτημα τῆς ρωμαίας ματρῶνας Λουκίνης, δύο μίλλια μακρύτερα ἀπὸ τὸν τόπο τῆς ἐκτελέσεως, μέσα σ' ἓνα ἐντελῶς εἰδωλολατρικὸ περιβάλλον! Χαρακτηριστικὸ καὶ αὐτὸ γιὰ τὸν «Ἀπόστολο τῶν Ἑθνῶν», ὅπως γράφει καὶ ὁ Holzner⁽⁸⁾. Ἀργότερα κτίσθηκε ἐκεῖ μεγάλη βασιλική, ἡ San Paolo fuori le Mura. Στὸν διωγμὸ τοῦ Οὐαλεριανοῦ, τὸν 3ον αἰῶνα, ἐπεχείρησαν νὰ συλῆσουν οἱ εἰδωλολάτρες ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς τάφους καὶ τότε οἱ Χριστιανοὶ μετεκόμισαν τὰ λείψανα τῶν δύο Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου στοῦ σημερινὸ κοιμητήριου τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ, γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ἐπειδὴ ἦταν ἐθνικὸ. Πολλὰ κονιάματα καὶ χαράγματα μὲ ἐπικλήσεις πρὸς τοὺς δύο Ἀποστόλους, ποῦ ἀνεκαλύφθησαν ἐπάνω σὲ διασωθέντες τοίχους ἐνὸς τρικλινίου, πιστοποιοῦν αὐτὴ τὴν παράδοση.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος ἐκτίσθη ἐπάνω ἀπὸ τὴν κατακόμβη βασιλική ἡ Μαρτύριον τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπως ἐλέγεται. Εἶναι τὸ ἀρχαιότερο Μαρτύριον τῆς Ρώμης, μὲ πλῆθος τάφων καὶ μασωλείων. Ἀρκετὰ ἀργότερα ἔκτισαν πρὸς τιμὴν τοῦ μάρτυρος Σεβαστιανοῦ βασιλική.

2. Πολὺ μεγάλη σημασία γιὰ τὴν χριστιανικὴ τέχνη τῶν κατακομβῶν ἔχουν τὰ λεγόμενα Μαρτύρια, ὅπως τὸ ὀνόμαζε ἡ ἀρχαία χριστιανικὴ Ἐκκλησία, οἱ τάφοι τῶν μεγάλων μαρτύρων τῆς πίστεως. Αὐτά, στίς ἀρχές τῆς χριστιανικῆς περιόδου, ἦταν ἢ ἀπλᾶ μνήματα, memoria, μὲ κιθῶρια, ἢ ὑπέργεια κτίσματα, μασωλεία, μικρὲς δηλαδὴ οἰκοδομὲς μὲ μορφήν κυ-

κλικῶν, πολυγωνικῶν, ἢ σταυρικῶν ναυδριῶν⁽⁹⁾. Στὰ Μαρτύρια αὐτά, ποῦ ἄρχισαν νὰ ἰδρύνονται ἀπὸ τὸν 2ον αἰῶνα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι, κατὰ τίς διακοπές τῶν διωγμῶν, ἐγίνοντο συναθροίσεις τῶν πιστῶν μιὰ φορὰ τὸν χρόνον, τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης, ἢ μᾶλλον τοῦ μαρτυρίου τοῦ μάρτυρος. Πρὸς τιμὴν του ἐγίνετο θεία λειτουργία, συνδουασμένη μὲ τίς περιφημίες ἀ γ ἀ π ε ς.

Ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη ὁλοκλήρου τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τοὺς γενναίους μάρτυρας, ποῦ θεμελίωσαν μὲ τὸ αἷμα καὶ τὴν ὑπέροχη θυσία των τὸν ἄγωνα καὶ τὸν θρίαμβο τῆς νέας θρησκείας τῆς ἀγάπης, συνελετέσθη στὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν Μαρτυρίων. Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν πιστῶν — ποῦ μόλις εἶχαν μεταστραφῆ ἀπὸ τὴν θρησκεία τῶν εἰδῶλων στὴν θρησκεία τοῦ φωτός — πρὸς τοὺς μάρτυρας, ἐρρίζωνε ὅλο καὶ βαθύτερα μέσα στίς ψυχές των καὶ ἡ σκέψις των, συνδουασμένη μὲ τὸν ἀπεριόριστο, εἰλικρινῆ θαυμασμό, τοὺς ἀνύψωνε σὲ ὕψη ἀφθάστου ἡρωϊσμοῦ.

Ἕλληνες καὶ Λατίνοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς πολὺ συχνὰ κάμνουν λόγο στὰ συγγράμματά των γι' αὐτὰ τὰ Μαρτύρια καὶ μᾶς ἔχουν ἀφήσει παραστατικὲς καὶ συγκινητικὲς διηγήσεις, γιὰ τίς ἐτήσιες αὐτὲς συνάξεις τῶν πιστῶν στοὺς τάφους τῶν μαρτύρων. Ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντα εἶναι ὅσα γράφει ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης εἰς τὸ ἐγκώμιόν του πρὸς τὸν μέγα μάρτυρα Θεόδωρον, (Migne. P. G.), ὅπου μᾶς παρέχει καὶ πολλὰς πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν μεγαλοπρέπεια καὶ τὴν λαμπρότητα αὐτῶν τῶν Μαρτυρίων, καθὼς καὶ γιὰ τὴν προσκύνησι τῶν ἱερῶν λειψάνων.

3. Πρὶν τελειώσῃ αὐτὸ τὸ ἄρθρον καὶ πρὶν ἐλθῶμε στὸ ἐπόμενο, στὴν εἰκονογράφησι τῶν κατακομβῶν, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γραφοῦν λίγα καὶ γιὰ τὴ μοναδικὴ ἀλλὰ ἀξιόλογη ἑλληνικὴ κατακόμβη τῆς Μήλου, κοντὰ στοῦ σημερινὸ χωριὸ Τρυπητή.

Εἶναι παλαιοχριστιανικὸ κοινοτικὸ κοιμητήριον καὶ ἀποτελεῖ ἓνα τέλειον μικρογρα-

(8) J. Holzner: «Παῦλος», μετάφρ. Ἱ. Κοτσώνη, ἔκδ. Δαμασκοῦ, σελ. 508.

(9) Γ. Σωτηρίου, Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, Ἀθήναι 1942, σελ. 60 κ. ἔ.

φικό τύπο τῶν μεγάλων κατακομβῶν τῆς Ρώμης. Ἀποτελεῖται ἀπὸ σύμπλεγμα διαδρόμων μὲ ἓνα μονάχα νεκρικό θάλαμο. Θαυμαστό εἶναι τὸ πλήθος τῶν τάφων ποὺ ἀνοίγονται στοὺς τοίχους καὶ τὸ ἔδαφος καὶ εἶναι δυνατόν νὰ φθάνουν καὶ τοὺς 1.500. Καὶ ἂν συλλογισθοῦμε, ὅτι σὲ κάθε τάφο τοποθετοῦσαν πολλὰ σώματα νεκρῶν μαρτύρων, συμπεραίνομε ὅτι στὶς κατακόμβες τῆς Μήλου θὰ εἶναι ἐνταφιασμένο πλήθος νεκρῶν, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ καὶ μιά σχετική ἐπιγραφή. Ἀσφαλῶς θὰ πέρασαν ἄρκετοὶ αἰῶνες ἕως ὅτου γεμίσουν ὅλοι οἱ τάφοι, ἐφ' ὅσον ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἦταν πολὺ ἐλαττωμένος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ κατακόμβη τῆς Μήλου ἰδρύθηκε πιθανότατα περὶ τὸ τέλος τοῦ 2ου αἰῶνος μ.Χ., ἢ ταφὴ ὅμως ἐσυνεχίσθη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ διασωθείσας ἐπιγραφὰς καὶ ἀπὸ μερικές διακοσμῆσεις τάφων.

Ἐπάνω στοὺς τάφους ὑπάρχει συνήθως ἡ ἐπιγραφή «ἐν Κυρίῳ» καὶ κάπου-κάπου συναντῶνται καὶ ἴχνη διακόσμου ἀπὸ ἄνθη ἢ κλαδιά μὲ πουλιά. Εἰς ἄλλα ἄρκοσόλια ὑπάρχουν σύμβολα ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τῶν νεκρῶν καὶ σὲ κάποιον ἄλλον ἀπαντᾶται ὁ ἀρχαιότερος τύπος σταυροῦ.

Οἱ κατακόμβες τῆς Μήλου εἶναι ἰδιαιτέρως ἀξιόλογες καὶ γιὰ τὶς πολυτίμες ἐπιγραφές, ποὺ διεσώθησαν στὰ τοιχώματα τῶν ἀρκοσολίων. Μία ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες γράφει:

«Οἱ πρεσβύτεροι οἱ πάσης μνήμης ἀξιοί, Ἀσκληπίς καὶ Ἐλπίζων καὶ Ἀσκληπιόδωρος καὶ (ἡ) Ἀγαλλίασις διάκονος, καὶ Εὐτυχία παρθελεύσασα καὶ Κλαυδιανὴ παρθελεύσασα καὶ Εὐτυχία ἡ τούτων μήτηρ, ἔνθα κείνται» καὶ ἐπεὶ γέμει τὸ θηκίον τοῦτο ἐνορκίζω ὑμᾶς τὸν ὄντα ἐφεστῶτα ἀγγελον μὴ τις τολμῆση τῶν ἐνθάδε τινὰ καταθέσθαι. Ἰησοῦ Χριστέ, βοήθει τῷ γράψαντι πανοικεῖ».

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶναι πολὺ σπουδαία καὶ γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ ὀνόματα ποὺ ἀναφέρει, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὰ διάφορα ἱερατικά ἀξιώματα καὶ ἰδίως γιὰ τὴν τάξιν τῶν «διακονισσῶν» καὶ τῶν «παρθενευου-

σῶν». Ἦταν ἰδιαιτέρα τάξεις ἀγάμων γυναικῶν, ἀφιερωμένων στὸν Θεό. Τὸ ἀξίωμα τὸ ἐλάμβαναν μὲ εἰδικὴ χειροτονία, ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο. Γνωρίζομε καὶ τὴν εἰδικὴ εὐχὴ τῆς χειροτονίας. Ἐπέβλεπαν γιὰ τὴν τάξιν μεταξὺ τῶν γυναικῶν μέσα στὸν ναό, διακονοῦσαν μέσα στὸ ἱερό, βοηθοῦσαν στὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος καὶ εἶχαν ἀναλάβει τὸ κατηχητικὸν ἔργον καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῆς φιλανθρωπίας. Ὁ θεσμὸς τῶν διακονισσῶν καὶ παρθενευουσῶν διετηρήθη μέχρι τοῦ 11ου καὶ 12ου αἰῶνος⁽¹⁰⁾.

Στοὺς ἀρχαιολόγους ἔκανε ἐντύπωση καὶ ὁ ἐνορκισμὸς πρὸς τὸν «ἐφεστῶτα ἀγγελον». Ἀρχικῶς τὸ θεώρησαν ὡς εἰδωλολατρικὸν λείψανον. Ἀγνοοῦσαν ὅμως τὴν χριστιανικὴ ἀντίληψιν ὅτι κάθε Χριστιανὸς ἔχει τὸν φύλακα ἀγγελοῦ του. Σὲ ἐπιτάφιας ἐπιγραφές τῆς Θήρας, πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ νεκροῦ ὑπάρχει ἡ λέξις «ἄγγελος».

Στὸ μέσον τοῦ πρώτου διαδρόμου ὑπάρχει ἓνα ὕψωμα, ποὺ θὰ εἶναι μᾶλλον σαρκοφάγος ἐνὸς ἀνωτέρου, ἴσως, ἐπισκόπου⁽¹¹⁾.

4. Γιὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὑπογείου πολεοδομικοῦ ἔργου τῶν κατακομβῶν ὑπῆρχε εἰδικὴ συντεχνία ἀρχιτεκτόνων καὶ ἐργατῶν. Εἶναι ἡ λεγόμενη συντεχνία τῶν Κοπιατῶν (Fossores) καὶ ἤκμασε κυρίως τὸν 3ον αἰῶνα. Στὸ κοιμητήριον τῆς ἀγίας Δομιτίλλης εἰκονίζεται ὁ ἄρκοσιος ὁ fossor Διογένης—ἀρχιτέκτων—μέσα σὲ ἓνα ἀρκοσόλιο καὶ κρατεῖ μὲ τὸ ἓνα χέρι τὴν λυχνία καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μίαν ἀξίνην.

Μέσα στὸ ἐξαιρετικὸ βιβλίον τῆς «Φαθιάδας», ὅπου ξαναζοῦμε τὴν ζωὴ τῶν κατακομβῶν, τὸ πρόσωπον τοῦ Διογένους δραματίζει σημαίνοντα ρόλον. Πραγματικῶς τὸ ἔργον τοὺς ἦταν ἐπίπονον καὶ ἐπι-

(10) *Εἰδικὸ ἄρθρον γιὰ τὸν θεσμὸ τῶν διακονισσῶν δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Ζωή», 22 Μαρτίου 1949, σελ. 82.*

(11) *Οἱ κατακόμβες τῆς Μήλου εἶναι γνωστὲς ἀπὸ τὸν 19ον αἰῶνα. Πρῶτος τις ἀναφέρει ὁ L. Ross τὸ 1845 στὰ «νησιωτικὰ ταξίδια». Ἐπειτα ὁ Gállos Bayet τὸ 1878, στὸ Β. C. H. Τὸ 1907 ὁ Λαμπάκης στὸ Δελτίον τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας καὶ ὁ κ. Σωτηρίου, στὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. Γ', 1928.*

κίνδυνο—ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικῶς πολῦτιμο⁽¹²⁾.

Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστορίας τῶν κατακομβῶν οἱ συντεχνίες τῶν κοπιατῶν ἐπῆραν μεγάλη ἀνάπτυξι καὶ δύναμι μέσα στὶς χριστιανικὲς κοινότητες.

Μετὰ τὸν θρίαμβο τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸν τερματισμὸ τῶν διωγμῶν οἱ κατακόμβες ἔπαυσαν πλέον νὰ εἶναι τόποι ταφῆς. Ἐξακολούθησαν ὅμως νὰ εἶναι τόποι λατρείας καὶ προσκυνήματος, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Αὐτὸς ὁ ἀποκλειστικὸς χαρακτήρας τὶς διεφύλαξε ἀπὸ τὶς καταστροφικὰς ἐπιδρομὰς ὡς ἓνα βαθμῶ. Τὸν 4ο αἰῶνα ὁ πάπας Δαμάσιος ἐφρόντισε πολὺ γιὰ τὴν διατήρησίν τους καὶ ἔκανε πολλὰ ἐξωραϊστικὰ ἔργα μὲ δλόκληρο συνεργεῖο τεχνιτῶν.

Μὲ τὴν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου ἄρχισαν νὰ ἐγκαταλείπωνται. Ὁ De Rossi ὀρίζει τὸ 454 ὡς ἔτος ὀριστικῆς ἐγκαταλείψεως, οἱ ἀνασκαφὲς ὅμως στὸ κοιμητήριο τῆς Κομοδίλλης ἀκρύνουν αὐτὴ τὴ χρονολογία: Βρέθηκαν ἐπιγραφὰς ποὺ χρονολογοῦνται ὡς τὸ 527.

Ἡ πρώτη μεγάλη καταστροφή τῶν κατακομβῶν ἔγινε κατὰ τὴν φοβερὴ ληλασία τῆς Ρώμης ἀπὸ τὸν Ἀλλάριχο, τὸ 410. Τὸν 6ον αἰῶνα ἐληλατήθησαν ἀπὸ τοὺς Γότθους καὶ τὸν 8ο αἰῶνα ἀπὸ τοὺς Λομβαρδούς.

Τὸ 735 ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ ΙΙΙ ὤρισε ἓνα σῶμα ἱερῶν νὰ τελοῦν τὴν θεία λειτουργία κάθε ἑβδομάδα μέσα στὶς κατακόμβες, ὅπου ἐξακολουθοῦσαν νὰ παραμένουν τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων, μέσα στοὺς τάφους ἢ μέσα στὶς βασιλικὰς, ποὺ ἀηγέρθησαν πρὸς τμήν των⁽¹³⁾ Τὸ 756, μετὰ τὴν τρομερὴ εἰσβολὴ τῶν Λομβαρδῶν, ἐπι-

ραν τὴν ἀπόφασιν νὰ μεταφέρουν τὰ λείψανα στὴν πόλιν.

Ἡ παραβίασις καὶ ἱεροσυλία τῶν τάφων ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τοῦ Ἀστόλφου, δικαιολογεῖ τελείως τὴν ἔκθεσιν τοῦ πάπα Παύλου Ι, μὲ ἡμερομηνία 2 Ἰουνίου 761, ὅπου περιγράφει τὴν φρικτὴν κατάστασιν τῶν κατακομβῶν καὶ τὴν παραβίασιν τῶν ἁγίων λειψάνων. Ὁ Παῦλος Ι μετέφερε περισσότερα τῶν 100 λειψάνων. Ὁ Pascal Ι τὸ 817 μετέφερε 2.300 λείψανα καὶ τὸν ἐμιμήθησαν καὶ οἱ διάδοχοί του⁽¹⁴⁾.

Ἀπὸ τὸ πρῶτο ἡμῖσι τοῦ 9ου αἰῶνος οἱ κατακόμβες ἔπαυσαν ν' ἀποτελοῦν πλέον καὶ τόπον προσκυνήματος. Τὰ ἐρείπια τὶς ἐσκέπασαν, ἢ λήθη τὶς περιέβαλε καὶ σιγά-σιγά ἐλησημονήθη κι' αὐτὴ ἡ ὑπαρξὶς των. Τὸν 12ο αἰῶνα μόλις 4-5 κοιμητήρια ἦταν κάπως γνωστὰ καὶ τὸν 15ο αἰῶνα μόνον ἓνα.

Μόλις ἀπὸ τὸν 15ο αἰῶνα ἄρχισαν νὰ τὶς ἐπισκέπτωνται πολὺ ἀραιὰ, λίγοι περιεργοὶ ἐπισκέπται, ἰδίως ἱερεῖς.

Μόνον ὅμως οἱ ἀκούραστες καὶ συστηματικὲς ἐργασίαι τοῦ Antonio Bosio, περὶ τὸ 1600, ποὺ δικαίως ὠνομάσθη «ὁ Κολόμβος τῶν κατακομβῶν», ἔφεραν πάλιν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας τὰ αἰῶνια θεμέλια τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πραγματικὴ ὅμως ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ μελέτη ἔγινε στὶς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος μὲ τὸν Marchi καὶ κυρίως μὲ τὸν De Rossi, ὅπως ἐγράφη καὶ στὸ πρῶτο ἄρθρο. Καὶ σήμερα ὅμως καὶ στὸ μέλλον ποτὲ δὲν θὰ παύσουν νὰ προσελκύουν τὴν προσοχὴ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ κυρίως, ν' ἀποτελοῦν τὸ εὐλαθικὸ προσκύνημα τῶν εὐγνωμόνων Χριστιανῶν ὄλων τῶν αἰῶνων.

(Συνεχίζεται)

ΑΓΓΕΛΙΝΑ ΛΕΚΑΠΗΝΟΥ

(12) Oscar Wulff, *ἐν. ἀ. σελ. 44.*

(13) H. Leclercq. Manuel d'archéologie chrétienne, Paris 1907, τ. I, σελ. 309 κ. ε.

(14) H. Leclercq, *ἐν. ἀ. σελ. 310.*

ΜΙΛΛΙΚΑΝ: Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Με τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐδημοσιεύθη εἰς τοὺς «The New York Times Book Review» τῆς 7-5-1950 ἄρθρον τοῦ διαπρεποῦς φυσικοῦ, καθηγητοῦ Arthur H. Compton, περὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου καὶ τῶν κοσμοθεωρικῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἐπίσης διασημοῦ φυσικοῦ, καθηγητοῦ Robert A. Millikan. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐγράφη ἐξ ἀφορμῆς τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ Millikan (The Autobiography of Robert A. Millikan), ὁ ὁποῖος πρὸ διετίας συνεπλήρωσε τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη τῆς ζωῆς του καὶ ἐξακολουθεῖ μὲ νεανικὴν δραστηριότητα νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ γενικώτερον τοῦ πολιτισμοῦ.

Αἱ φυσιογνωμίαι, τόσον τοῦ συγγραφέως τοῦ ἄρθρου, ὅσον καὶ τῆς ἀναλυομένης προσωπικότητος, εἶναι ὄντως ἐξαιρετικά, εἰς τρόπον ὥστε νὰ καθίστανται ἄκρως ἐνδιαφέρουσαι καὶ διδακτικά αἱ δημοσιευόμεναι ἀπόψεις. Διότι τόσον ὁ Millikan, ὅσον καὶ ὁ Compton, ἔχουν τιμηθεῖ μὲ τὸ βραβεῖον Nobel διὰ τὴν φυσικὴν καὶ ἀποτελοῦν δόξαν διὰ τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὀλόκληρον. Ὁ πρῶτος ἔκαμε σπουδαιότατας ἀνακαλύψεις εἰς τὴν ἀτομικὴν φυσικὴν, — πειραματικὴ μέτρησις στοιχειῶδους μονάδος ἠλεκτροικοῦ φορτίου, φωτοηλεκτρικαὶ ἔρευναι κλπ.—καὶ τὴν κοσμικὴν ἀκτινοβολίαν καὶ ἐγένετο ἐπίτιμος διδάκτωρ 25 ἀμερικανικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων, ὁ δὲ δευτέρος εἰργάσθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ἠλεκτρισμὸν καὶ τὴν νεώτεραν φυσικὴν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀνακηρυχθῆ μέλος πλείστων Ἀκαδημιῶν καὶ ἐπίτιμος διδάκτωρ 10 Πανεπιστημίων, νὰ εἶναι δὲ τώρα πρῦτανις τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Washington. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Compton ἀναφέροντες εἰς σοβαρώτατα θέματα μὲ τὰ ὅποια ἠσχολήθησαν ἐπιστήμονες τῆς περιωπῆς τοῦ Planck, τοῦ Einstein καὶ τοῦ Millikan. Ἀμφότεροι δὲ διακρίνονται καὶ ὡς πνευματικοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι συμβάλλουν ποικιλοτρόπως εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν χαρακτῆρων καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς κοινωνίας καὶ εἶναι πράγματι πρωτεργάται τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως ἐδόθη ἄλλοτε ἡ εὐκαιρία νὰ τονισθῆ (*). Εἰς τὰ πρόσωπα τοιούτων ἀνδρῶν συναντᾶται καὶ συνδυάζεται πρᾶγματι ἀρμονικώτατα ἡ μεγάλη ἐπιστημονικὴ μόρφωσις μὲ τὴν βαθεῖαν πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ποικίλην ἐν τῇ κοινωνίᾳ δράσιν.

Θὰ ἦτο δύσκολον νὰ εὔρη κανεὶς ἕνα ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ νὰ εἶναι περισσότερο ἀντιπροσωπευτικὴ τῶν ἐξελίξεων τῆς συγχρόνου ἱστορίας, ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Robert A. Millikan. Τὸ ἔργον του εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν τομέα συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀλλάξῃ ἡ σκέψις τῆς ἐποχῆς του καὶ ἡ συμβολὴ του ὡς πολίτου κατέστησε οὐσιωδῶς ἰσχυρότερον τὸ ἔθνος μας. Τὸ μεγάλο γεγονός τῆς συγχρόνου ἱστορίας εἶναι ἡ

ἐμφάνισις μιᾶς δημοκρατικῆς κοινωνίας, ὅπου ἡ ζωὴ ἐπηροεῖται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην. «Νομίζω», γράφει ὁ Millikan, «ὅτι αἱ μεταβολαὶ εἰς τὰς βασικὰς ἀντιλήψεις τοῦ μέσου ἀνθρώπου, εἰς τὴν φιλοσοφίαν του, εἰς τὰς περὶ θρησκείας ἰδέας του καὶ τὴν ὅλην περὶ τοῦ κόσμου θεωρίαν του, εἶναι κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα μεγαλύτεραι ἀπὸ ὅλας συνολικῶς τὰς μεταβολάς, αἵτινες ἔλαβον χώραν κατὰ τὰ προηγούμενα 4.000 ἔτη». Πῶς συνέβη δὲ τοῦτο; «Λόγῳ τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐφαρμογῶν αὐτῆς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, διότι αὐταί, κατὰ τὴν ἐποχὴν μου, ἤνθισαν τόσον πολὺ, ὅσον κανεὶς εἰς

(*) Βλέπε ἄρθρα εἰς «Ἀκτῖνας»: 1941, σελ. 21-23, 1948, σελ. 276 ἔξ. καὶ εἰς τὸ βιβλίον: «Ἡ ἐπιστήμη ὁμιλεῖ», (ἔκδοσις «Ζωῆς») Ἀθῆναι 1949, σελ. 72-80 καὶ σελ. 190-199.

τὴν ἱστορίαν δὲν εἶχε ποτὲ σκεφθῆ ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθίσουν». Ἡ αὐτοβιογραφία τοῦ Millikan δεικνύει παραστατικῶς τὴν αὐξήσασθαι διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ὁποίας αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς συνέβαλε μεγάλως.

Ἡ ἱστορία τοῦ Millikan ἀποτελεῖ ἕνα χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς συμβολῆς, τὴν ὁποίαν προσέφερον ἡ Ἀμερικὴ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς συγχρόνου σκέψεως. Ἡ ἱστορία αὐτὴ μᾶς καθιστᾷ κατανοητοὺς μερικῶς ἀπὸ τοὺς παράγοντας, οἵτινες ὠδήγησαν τὴν Ἀμερικὴν εἰς τὴν σημερινὴν ἡγετικὴν τῆς θέσιν. Ἐνας παράγων εἶναι ὅτι οἱ δικοὶ μας ἄνθρωποι τῆς δράσεως συνέχισαν μέχρι σήμερον τὴν παράδοσιν τῶν πρώτων ἀποίκων. Διὰ τὸν ἀποικὸν ὁ κόσμος ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ ἴδιος θὰ κατώρθωνε νὰ δημιουργήσῃ μετὰ τὴν σκληρὰν ἐργασίαν του. Ἐξίτηται ἀπὸ τοὺς ἔξω μικρὰν πράγματι βοήθειαν, καὶ οἰκοδομοῦσε μετὰ προοπτικὴν τὸ μέλλον. Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Millikan οἱ ἄνθρωποι οἱ διαχειριζόμενοι τὰ κοινὰ εἰς τὴν κοινότητά του ἦσαν ἀποικοί. Δὲν ἐπρυτάνευε ἄλλη σκέψις ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτοὶ θὰ ἠδύναντο νὰ δημιουργήσουν τὸν κόσμον συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας των. Αὐτὸ καὶ ἔκαμναν, καὶ ἐπερίμεναν ἀπὸ τὴν νέαν γενεάν νὰ συνεχίσῃ τὸ πρόγραμμα, τοῦ νὰ καταστήσουν ἀκόμη καλύτερον τὸν ἰδικὸν τῶν κόσμον. Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ κληρονομία τοῦ συγγραφέως.

Ἐνα ἀξιώματὸς τοῦ ἦτο ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὸ καθῆκον. Αὐτὴ ἀποτελοῦσε τὴν πρωτίστην ἀρετὴν, τόσον τοῦ ἀποίκου, ὅσον καὶ τοῦ Ἀμερικανοῦ Διαμαρτυρομένου. Ἐνα ἀτίμητον παράδειγμα τούτου μᾶς προσφέρει ἡ διήγησις τοῦ Millikan περὶ τοῦ γάμου του. Γνωρίζω ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως κατὰ τὴν ἐξέλιξιν μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν στοργικὴν, τὴν ὁποίαν τρέφει πρὸς τὴν γοητευτικὴν του σύζυγον. Παρὰ ταῦτα ἡ περιγραφή τοῦ γάμου του περιορίζεται εἰς τὴν ἐξῆς φράσιν: «Εἰς τὰς 10 Ἀπριλίου 1902 ἐνυμφεύθη τὴν Γκρέτα Μπλανσάρ. Τότε ἀκριβῶς ἦτο ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἠτοιμάζα πρὸς ἐκτύπωσιν τὸ βιβλίον μου «Μηχανικὴ μοριακὴ, Φυσικὴ καὶ Θερμότης» (Mechanics Molecular Physics and Heat),

καὶ γιὰ νὰ κατορθώσω νὰ τὸ τελειώσω προτοῦ ταξιδεύσω πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἐδιάβαζα τὰ δοκίμια μέχρι τὰς 6 τῶν βραδῶν τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου μου. Ἐπέρασα 10 πλὴ ἄσχημα λεπτὰ ὅταν εἶδα ὅτι ἡ ἐξώπορτα ἦτο κλειδωμένη, ἀλλὰ ἐν τέλει ἐπέτυχον ν' ἀνεύρω τὸν θυρωρὸν καὶ ἐξῆλθα ἐγκαίρως διὰ νὰ ἐμφανισθῶ εἰς τὸ σπίτι τῶν Μπλανσάρ καὶ νὰ ἀναλάβω τὸν ρόλον μου».

Μία ἔκφρασις τῆς ἀφοσίωσέως τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν ἐπιστήμην εἶναι ἐπίσης τὸ ὅτι, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ Millikan εἶναι συνυφασμένον μετὰ τὰς διηγήσεις τῶν μεγάλων γεγονότων εἰς τὰ ὅποια ἔλαβε μέρος. Τὰ γεγονότα αὐτὰ περιλαμβάνουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς Φυσικῆς ἀπὸ ἐνὸς στατικῶν, κλασσικοῦ θέματος εἰς ἕνα δυναμικὸν καὶ ὁλονὲν αὐξανόμενον πεδῖον ἐρεῦνης, περιλαμβάνουν ἐν συνεχείᾳ τὸ ἔργον τῶν Ἀμερικανῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες ἔλαβον τὴν πλήρη σοβαρὰν συμβολὴν θέσιν των κατὰ τὸν πρώτον παγκόσμιον πόλεμον, μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ «Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Ἐρευνῶν» καὶ τὴν βαθμιαίαν ἐξέλιξιν τῆς «Ἐθνικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν» εἰς ἕνα ἀποτελεσματικὸν συμβουλευτικὸν ὄργανον διὰ τὴν Κυβέρνησιν, καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ Ἰνστιτούτου Τεχνολογίας τῆς Καλλιφορνίας, τὸ ὅποιον ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς τὴν τεχνικὴν βιομηχανίαν τῆς Καλλιφορνίας καὶ προσέφερε εἰς τὸ ἔθνος πολὺτιμα πρότυπα πείρας διὰ τὴν τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν.

Διὰ τὸν ἐπιστήμονα ἀναγνώστην τοῦ βιβλίου τούτου θὰ παρουσιάσῃ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἡ διήγησις τοῦ συγγραφέως ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἰδικὰς του σημαντικὰς ἐρεῦνας. Ἡ ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ὅλα τὰ ἠλεκτρόνια φέρουν ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ ἠλεκτρονικὸν φορτίον καὶ αἱ ἀκριβεῖς του μετρήσεις τοῦ φορτίου τούτου, ἀποτελοῦν ἐν κλασσικῶν πείραμα τῆς συγχρόνου Φυσικῆς. Αἱ μετρήσεις ἀκριβείας, τὰς ὁποίας ἔκαμε, τοῦ λόγου μεταξὺ τῆς ἐνεργείας ἐνὸς φωτοηλεκτρονίου καὶ τῆς συχνότητος τοῦ φωτός τὸ ὅποιον τὸ ἐκπέμπει, ἐστήριξε τὴν ἀλήθειαν τῆς θεωρίας τοῦ Einstein, σχετικῶς μετὰ τὸ φωτοηλεκτρικὸν ἀποτέλεσμα, καὶ ὑ-

πῆρξεν ἓν σημαντικὸν βῆμα διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς θεωρίας τοῦ φωτονίου περὶ τῆς φύσεως τοῦ φωτός. Αἱ φασματοσκοπικαὶ του μελέται τῶν σπινθήρων ὑψηλῆς τάσεως ἐντὸς κενοῦ, ὅχι μόνον ἐπεξέτειναν κατὰ πολὺ τὴν πειραματικὴν γνῶσιν τῶν φασμάτων, ἀλλὰ κατέστησαν ἐπίσης δυνατὴν μίαν καλύτεραν κατανοήσιν τῶν ιδιοτήτων ἑξαιρετικὰ ἰονισμένων ἀτόμων.

*

Προσέφερε μεγάλην ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ἐπισιτῶν τὴν προσοχὴν πάντων ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν κοσμικῶν ἀκτίνων, χρησιμοποιοῦν δὲ ἀποτελεσματικῶς τὰς ἀκτίννας αὐτάς, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν φοιτητῶν του, διὰ τὴν ἀποκάλυψιν νέων στοιχείων συναπαρτιζόντων τὴν ὕλην. Ὁμιλεῖ εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του περὶ τῆς ἐργασίας του αὐτῆς μὲ τὸν γνωστὸν του τρόπον, τὸν πλήρη προσωπικῶν ἀνεκδότων καὶ μὲ πλοῦτον παραπομπῶν εἰς τὰς συνομιλίαις του μὲ τοὺς σπουδαιότερους ἐπιστήμονας τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Βενιαμίν Φραγκλίνου ἐλάχιστοι ὑπῆρξαν οἱ Ἀμερικανοὶ οἱ γεννηθέντες εἰς Ἀμερικὴν, τῶν ὁποίων αἱ ἔρευναι νὰ ἐπηρέασαν τόσο πολὺ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως. Ἡ συμβολὴ τοῦ Millikan εἰς τὴν συγγραφὴν ἐπιστημονικῶν βιβλίων δὲν ὑπῆρξε καθόλου μικρά. Τὰ βιβλία αὐτά, γραφέντα ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἄλλων ἐπιστημῶν περιλαμβάνουν διδακτικὰ βιβλία Φυσικῆς διὰ Κολλέγια, μίαν μετάφρασιν τοῦ κλασσικοῦ ἔργου τοῦ Drude ἐπὶ τῆς Ὀπτικῆς, μίαν μονογραφίαν ἐπὶ τῶν κοσμικῶν ἀκτίνων καὶ μίαν ἐμπεριστατωμένην συζήτησιν ἐπὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας. Τὸ ἔργον του, ὅμως, τὸ ὁποῖον ἐξήσκησε τὴν μεγαλυτέραν ἴσως ἐπίδρασιν, ὑπῆρξε τὸ «Πρώτη σειρά μαθημάτων Φυσικῆς» (First Course in Physics), τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς εἶχε γραφεῖ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Henry Gale, καὶ τὸ ὁποῖον, κατὰ τὰς ἀλληπαλλήλους ἐκδόσεις του ἐμελετήθη ἀπὸ ἑκατομμύρια φοιτητῶν (*). Ἄλλο βιβλίον

του τυχὸν τῆς αὐτῆς ἐπιτυχοῦς ὑποδοχῆς εἶναι «Τὸ Ἡλεκτρόνιον» (The Electron), τὸ ὁποῖον ἔγραψε ὁ ἴδιος, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον περιέλαβε κατὰ τὰς ἐπομένας ἐκδόσεις του ἐπίσης καὶ τὰ ἄλλα πεδία πειραματικῆς Φυσικῆς, ἅτινα, σὺν τῷ χρόνῳ ἐκάλυπτεν ἡ τρέχουσα ἔρευνά του.

Ὁ τελευταῖος αὐτὸς τόμος ἔγινεν ἓνα κλασσικὸν ἔργον δι' ὅσους ἠκολούθησαν παρομοίως γραμμάς μελέτης. Οἱ συνεργάται του ὠνόμαζαν τὸ βιβλίον τοῦτο ἀστεϊζόμενοι, «Εὐτυχεῖς ἡμέραι καὶ νύκτες εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Millikan», θέλοντες οὕτω νὰ ὑποδηλώσουν τόσο τὴν σκοπιὰν ἀπὸ τὴν ὁποίαν βλέπων οὗτος ἔγραψεν, ὅσον καὶ τὴν συναρπαστικὴν ἱστορίαν διανοητικῆς περιπετειᾶς, τὴν ὁποίαν καὶ διηγείτο. Εἰς τὸν τόμον αὐτὸν ἀφηγεῖται τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγράφησαν τὰ βιβλία αὐτά, τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην διὰ κατάλληλα διδακτικὰ βιβλία καὶ τὴν σημασίαν τοῦ νὰ παρουσιασθῇ ὑπὸ νέαν κατανοήσιν φῶς ἡ ἐργασία μὲ τὴν ὁποίαν ἠσχολεῖτο.

Εἶναι εὐτύχημα ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐχρησιμοποίησε τὴν αὐτοβιογραφίαν του διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὄριμον πλέον σκέψιν του ἐπὶ ὀρισμένων μεγάλων θεμάτων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι: προϋποθέσεις διὰ τὴν εἰρήνην, τὰ οὐσιώδη σημεῖα μᾶς καλῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ ζωτικὴ θέσις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας εἰς τὴν ζωὴν. Ἄς τὸν ἀκούσωμεν, πῶς τὰ λέγει ὁ ἴδιος:

«Εἶχα εἰπῆ τότε (τὸ 1914), ὅπως τὸ λέγω καὶ τώρα, ὅτι ἂν οἱ δημοκρατικοὶ λαοὶ οἱ ἀγαπῶντες τὴν εἰρήνην οἴτινες κατὰ τὴν μακροαῖωνα ἀνοδὸν τῶν ἀπὸ τὴν ἀγριότητα πρὸς τὸν πολιτισμὸν, ὑπερενίκησαν τὴν πρὸς κατάκτησιν ροπήν τῶν προσπαθούντων νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν διὰ λογικῶν μεθόδων, ἂν οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἐπιδείξουν τὴν εὐφύιαν, ὥστε νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῶν διὰ νὰ ὑπερασπίσουν ἑαυτοῦς, ὅταν τοὺς ἐπιτεθοῦν τὰ ἄγρια θηρία τῆς ζούγκλας, τὰ ὁποῖα καταβάλλουν ἐνεργείας διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν εὐγενῆ τῶν αὐτῶν προσπάθειαν καὶ νὰ διαωνίσουν τὴν ἰδέαν τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατακτήσεως, τότε δὲν ὑπάρχει ἐλπίς διὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος».

(*) Τὸ βιβλίον αὐτὸ μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μὲ τὸν τίτλον: Νέα στοιχειώδης Φυσικὴ. (Βλέπε ἀνάλυσιν εἰς «Ἀκτίνας» 1949 σελ. 303).

Ὁ Μίλλικαν δὲν προεξοφλεῖ σπουδαίας οικονομικὰς συνεπείας ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ θεωρεῖ ἐξόχως σημαντικὸν τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον αὕτη θὰ φέρῃ, εἰς τὸ νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς λαοὺς ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τοῦ νὰ λύσουν τὰς διαφορὰς τῶν διὰ πολέμου.

Λέγει: «Ἡ μεγάλη ὑπηρεσία τὴν ὁποίαν προσέφερον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀτομικὴ βόμβα ὑπῆρξεν τὸ ὅτι κατέστησε σαφῆ καὶ καθαρὰν ὡς τὸ κρύσταλλον εἰς τοὺς ἀνθρώπους πάσης τάξεως καὶ καταστάσεως τὴν ἀνάγκην νὰ εὔρουν ἓνα ὑποκατάστατον διὰ τὸν πόλεμον, κατὰ τὸν χειρισμὸν τῶν διεθνῶν σχέσεων».

Ἡ ἀντίληψις τοῦ Μίλλικαν περὶ ἐκπαίδευσέως εἶναι ὅτι χρειάζεται κυρίως διὰ νὰ παρασκευάσῃ ἀνθρώπους διὰ πραγματικὰς ἐργασίας, ὅπως ἐπίσης καὶ διὰ νὰ τοὺς παρασκευάσῃ νὰ ζήσουν δημιουργικῶς καὶ ὅταν εὐρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος συμπέτησεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἰνστιτούτου Τεχνολογίας τῆς Καλλιφορνίας, εὔρε τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐφαρμοσῇ εἰς τὴν πρᾶξιν τὴν ἰδέαν του αὐτῆν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε νὰ διαμορφωθῇ ἓνα ἴδρυμα, ὅπου οἱ σπουδασταὶ τοῦ Πολυτεχνείου, μανθάνουν μὲν τὰς ἐπιστημονικὰς βάσεις τῆς εἰδικότητός τῶν, συγχρόνως ὅμως συμπετέχουν καὶ εἰς μορφωτικὰς μελέτας τοιαύτας, ὡς ἡ φιλολογία, ἡ ἱστορία, τὰ οικονομικὰ, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἠθικὴ.

Ἄπασχολεῖ πολὺ σοβαρῶς τὸν Μίλλικαν τὸ ὅτι ἡ ἐθνικὴ μας δαπάνη διὰ οἰνοπνευματώδη ποτὰ εἶναι διπλάσια τοῦ συνολικοῦ κόστους ὄλων τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν μας ἐκπαιδευτηρίων ὄλων τῶν βαθμῶν. Τὴν σκέψιν δὲ τὴν ὁποίαν συχνὰ ἀκούομεν, ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν τὸ Ἔθνος νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν δαπάνην διὰ μίαν μεγαλύτεραν καὶ καλυτέραν ἐκπαίδευσιν τὴν θεωρεῖ πρωθύστερον καὶ τὴν βλέπει ὡς ἓνα χαρακτηριστικὸν ἀντικατοπτρισμὸν λανθασμένου τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ἐξετάζομεν τὰς διαφορὰς ἀξίας.

Ὁ Μίλλικαν πιστεύει ὅτι εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ καταστήσωμεν τὰς δυνατότητας τῆς ἐκπαίδευσέως μας ἀναλόγους πρὸς τὴν ἀν-

τιστοίχως παρατηρουμένην ζήτησιν, μόνον ἐὰν ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν μορφῶσιν τοὺς μὴ καταλλήλους διὰ διανοητικὰς ἐπιδιώξεις, δίδοντες εἰς αὐτοὺς μίαν προχωρημένην ἐκπαίδευσιν τεχνικῆς καὶ ἐμπορικῆς μορφῆς μαζὶ μὲ μίαν εὐληπτον περίληψιν τῶν εὐκαιριῶν καὶ τῶν προνομίων τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν. Οὕτω δυνάμεθα ν' ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰς προϋποθέσεις πού χρειάζονται διὰ νὰ οἰκοδομήσωμεν μίαν μεγάλην δημοκρατίαν.

Θὰ πρέπῃ νὰ προσθέσω ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ ἰδρύματος τοῦ Μίλλικαν δεικνύει ὅτι αὐτὸς ἀναγνωρίζει σαφῶς καὶ τὴν ἑτέραν οὐσιώδη πλευρὰν τῆς ἐκπαίδευσέως εἰς μίαν μεγάλην δημοκρατίαν, τὸν προορισμὸν δηλαδὴ τὸν ὁποῖον ἔχει ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὸ νὰ προσφέρῃ εἰς ὅσους προορίζονται νὰ γίνουν οἱ ὀδηγηταὶ τῆς σκέψεώς μας, τὴν καταλληλοτέραν καὶ πλέον ζωντανὴν τροφοδοσίαν πού εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ εἰς πολλοὺς, διότι ἐκεῖνοι πού εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὴν δώσουν εἶναι μοιραίως ὀλίγοι. Οὕτω ἂν μία τοιαύτη ἐκπαίδευσις τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν, θὰ πρέπῃ νὰ γίνῃ μία προσεκτικὴ καὶ συνετὴ ἐπιλογὴ τῶν φοιτητῶν ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους καὶ θὰ προσφερθῇ διὰ νὰ φέρῃ αὐτὴ καλὰ ἀποτελέσματα. Κατὰ τὰ παραδεδομένα τῆς ἐκπαίδευσέως μας, τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν σπουδαιότεραν εὐθύνην τῆς ἰδιωτικῆς ἐκπαίδευσέως, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεῦθυνον ἔχει στρέψῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ὁ Μίλλικαν.

Εἰς κανένα ἄλλο πεδίου ἐρεῦνης ὅμως δὲν εἶναι τόσον σημαντικὰ τὰ σχόλια καὶ αἱ κρίσεις τοῦ συγγραφέως, ὅσον εἰς τὰ πεδία τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας. Τοποθετεῖ «πρῶτον τὸ πνεῦμα τῆς θρησκείας καὶ δεύτερον τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης (ἢ τῆς γνώσεως)» ὡς τοὺς ἀρρογωνιαίους λίθους ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ ἀνθρωπίνῃ εὐημερία καὶ ἡ ὅλη ἀνθρωπίνῃ πρόοδος.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ ἀφ' ἐνὸς τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς, ἥτις εἶναι χαρακτηριστικῶς καὶ ἡ ἀντίληψις μᾶς μεγάλης μερίδος Ἀμερικανῶν ἐπιστημόνων καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀντιλήψεως τῶν Εὐρωπαίων θετικιστῶν, εἶναι τεραστία. Διὰ τοὺς θετικιστὰς ἡ θρησκεία εἶναι μία δεισιδαίμων ἀπογοή-

τευσις, ἀποτελοῦσα τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην. Δι' ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐκπροσωπεῖ ὁ Μίλλικαν, θρησκεία καὶ ἐπιστήμη ἀποτελοῦν δύο χωριστάς μορφὰς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη εἶναι ἔμπνευσις καὶ ἡ δευτέρα γνῶσις. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ μορφαὶ ἔχουν στενὴν μεταξὺ τῶν σχέσιν καὶ ἰδικόν των περιεχόμενον.

Δι' ἓνα ἄνθρωπον, ὡς ὁ Μίλλικαν, εἶναι αὐτονόητον ὅτι οἱ μεγάλοι σκοποὶ καὶ τὰ ιδεώδη ἀποτελοῦν ἀξίας σημαντικὰς. Οὕτω, τὸ ἔργον τῆς θρησκείας εἶναι νὰ ἐκλέξῃ τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς μετ' ἑσφίαν καὶ νὰ τοὺς κἀνῃ πραγματικότητα εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ ἐπιστήμη γίνεται χρήσιμος παρέχουσα μίαν σοβαρὰν θεμελίωσιν διὰ τὸ τί καθεὶς θὰ ἐκλέξῃ ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑποστηρίζουσα τοὺς σκοποὺς τῶν ἀνθρώπων μετ' ἑσφίαν τὴν δύναμιν τὴν ἀπορρέουσαν ἀπὸ τὴν γνῶσιν. Ἡ παραδεδομένη θρησκευτικὴ διδασκαλία εἶναι χρήσιμος ἐφ' ὅσον καὶ καθ' ὅσον βοηθεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν κατανόησιν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν δυνατοτήτων, αἱ ὁποῖα ὑπάρχουσιν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ νὰ κἀνῃ τὸ καλόν. Ἐχων αὐτὸ ὑπ' ὄψει του, ἀναφέρει μίαν δῆλωσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε κἀμει μαζὶ μετ' ἄλλους τὸ 1923, καὶ ἡ ὁποία εἶχε ὑπογραφεῖ ἀπὸ 45 κορυφαίους ἐκπροσώπους τῆς θρησκείας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνίας.

«Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστήμης εἶναι νὰ ἀναπτύξῃ, ἄνευ προκαταλήψεων καὶ ἐκ τῶν προτέρων σχηματισμένων γνωμῶν οἰασθῆποτε μορφῆς, μίαν γνῶσιν τῶν γεγονότων, τῶν νόμων καὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς φύσεως. Τὸ ἀκόμη σπουδαιότερον ἔργον τῆς θρησκείας, ἀφ' ἑτέρου, εἶναι νὰ ἀναπτύξῃ τὰς συνειδήσεις, τὰ ιδεώδη καὶ τοὺς πόθους τῆς ἀνθρωπότητος».

Ἡ τελευταία αὕτη φράσις φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τὸν καθορισμόν, ἐκ μέρους τοῦ συγγραφέως, τοῦ ὅτι ἐννοεῖ τὴν θρησκείαν ὡς ἀσχολουμένην μετ' ἑσφίαν συνειδήσεις, τὰ ιδεώδη καὶ τοὺς πόθους τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅταν ἡ σημασία αὕτη ἐξετασθῇ καλῶς, γίνεται σαφὴς ἡ μεγάλη σπουδαιότης,

τὴν ὁποίαν ἀποδίδει οὗτος εἰς τὴν θρησκείαν.

«Ποτὲ εἰς τὴν ἱστορίαν, γράφει, δὲν ἀντεμετώπισεν ἡ ἀνθρωπότης μίαν τοιαύτην κατάστασιν, ὑποχρεοῦσαν κἀνθε ἀνθρώπον ἐπὶ τῆς γῆς νὰ ἐρωτᾷ μετ' ἑσφίαν ἐπιμονὴν τὸν ἑαυτὸν του: «Πῶς δύναμαι νὰ βοηθῆσω διὰ νὰ διαμορφωθῇ ἓνας καλύτερος κόσμος;»

Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔγκειται προφανῶς ἡ αἰτία διὰ τὴν ἀξιοσημείωτον ζῆσιν, ἐπιμέλειαν καὶ ἐπιμονὴν, τὰς ὁποίας ὁ Robert Millikan ἐπέδειξεν κατὰ τὴν ἐργασίαν του τῶν ὀδοιπόρων αὐτῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς του, τὰ ὁποῖα μᾶς περιγράφει. Τὸν κατεῖχε συνεχῶς ὁ διακαὴς πόθος νὰ βοηθῆσιν εἰς τὴν δημιουργίαν ἑνὸς καλύτερου κόσμου.

Δὲν νομίζω ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ εὑρεθῇ ἄλλο βιβλίον περισσότερον διαφωτιστικόν ἀπὸ αὐτό, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ ὅσους θὰ ἐπεθύμουν νὰ μελετήσουν τοὺς ἐπιστήμονας, οἵτινες ἔπαιξαν ἓνα τόσον σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ κόσμου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἔχει κῦρος καὶ ἀναγινώσκειται ἐξόχως εὐχάριστα. Περιέχει πολὺτιμον ὕλικόν πρῶτης πηγῆς ἐν σχέσει, ὄχι μόνον πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἐν σχέσει μετ' ἑσφίαν τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας, ὅπως τὰ ἔζησε ἓνας κατὰ πάντα ἀξιοπίστος παρατηρητής. Μόνον εἰς ὠρισμένα θέματα μικροτέρας σημασίας, ὡς εἶναι ἡ πεσσιμιστικὴ ἀντίληψις του ἐπὶ τῶν μελλοντικῶν δυνατοτήτων ἐξελίξεως τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ἀπὸ τὸν ὑποφαινόμενον ὡς διατυποῦντα σκέψιν δυναμένην νὰ ὀδηγήσῃ εἰς σφάλμα. Λαμβανομένης ὁμως ἐν τῷ συνόλω τῆς, ἡ αὐτοβιογραφία αὕτη ἀποτελεῖ μίαν σημαντικὴν συνεισφορὰν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἣτις εἶναι ἴσως ἡ μεγαλυτέρα ἐποχὴ τῆς ἱστορίας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ ἀναγινώσκειται ἐπὶ πολλὰ ἔτη.

ARTHUR H. COMPTON

ΝΥΧΤΑΣ ΟΡΑΜΑ

Ἐπνος ἀπόψε μοῦ ἔκλεισε γλυκὸς τὰ βλέφαρά μου,
κι' ἦρθες ἐσύ, μανούλα μου, κι' ἐκάθησες κοντά μου.
Κι' ἦσουνά λείει χαρούμενη κι' ἦσουν εὐτυχησμένη,
κι' ἦταν ἡ ὄψη σου ἡ γλυκειὰ σ' ἐν' αἴθλο φῶς λουσιμένη.

Κι' ἔσκυψες πάνω μου ἀπαλὰ κι' εἶδα στὸ πρόσωπό σου,
νὰ λάμπη πάλι τὸ παλιὸ γλυκὸ χαμόγελό σου,
τὸ ἐρατεινὸ, τὸ ἀξέχαστο, τὸ χιλιαγαπημένο,
ποῦ τῶχες πάντα, μάνα μου, στὰ χεῖλη χαραγμένο.

Καὶ μοῦπες: «Γιέ μου, μὴ μὲ κλαῖς· δὲν ἔφυγα μακριὰ σας,
ἄς μὴ κυλοῦν γιὰ μένα πιὰ θερμὰ τὰ δάκρυσά σας.
Οἱ ἄγγελοι ποῦ μὲ σήκωσαν στὰ δόλοενα φτερά,
μὲ πῆγαν στὴν καινούργια γῆ ποῦν' ἄσωστη ἡ χαρὰ.

Ἐκεῖ τὸ φῶς εἶν' ἄδυτο κι' ἡ μέρα δὲν τελειώνει
κι' ὄλα μιὰ δόξα οὐρανικὴ τὰ πορφυροχρυσώνει.
Ἐκεῖ 'ν' ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ γύρω του ἀγγελούδια,
κι' ὄλο ἀντηχοῦνε λυγερὰ τὰ θεῖα του τραγοῦδια.

Ἐκεῖ ἡ ψυχὴ μου εὐφραίνεται, παιδί μου ἀγαπημένο,
κι' ἐκεῖ μιὰ μέρα εὐλογητὴ νὰ δῶ κι' ἐσᾶς προσμένω».
Γλυκειὰ μου μάνα, εὐχαριστῶ γιὰ τὴν παρηγοριὰ
ποῦρθες ἀπόψε κι' ἔφερες στὴ δόλια μου καρδιά.

Εὐλόγησέ με, μάνα μου, καὶ δός μου τὴν εὐχὴ σου,
καὶ παρακάλα τὸ Θεὸ ποῦ πῆρε τὴν ψυχὴ σου,
ἵλεως νὰ γίνῃ καὶ γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὴν οἰκουμένη,
τὴν ἄπιστη καὶ δύστυχη κι' αἵματοκυλισμένη.

ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ

Κλαίω και γυρίζω σάν τρελλή,
μέσα στο δρυμό και στο λαγκάδι.

Μου βασίλειψ' ή ματια θολή,
πέλαγος με πνίγει από τον ἄδη.

Πήραν τὸ μονάκριβο παιδί μου,
τῆς νυχτιᾶς οἱ μαῦροι κυνηγοί.

Καὶ μ' ἀνοῖξαν μέσα στην ψυχή μου,
συμφορᾶς ἀγιάτρευτη πληγή.

Τῆ γλυκειά μου ἀνατολή μου πήραν,
μέσα στην κατάμαυρη νυχτιά.

Μου τὸ πήραν τ' ἄνθος με τὰ μῦρα,
κι' ἄλλη δὲ μου μένει ἐλπίδα πιά!

Ἄχ, τὸ θησαυρό μου, δώστε πίσω,
καὶ τὰ πόδια σας νὰ τὰ φιλήσω.

Γιὰ τ' ἀμόλυντο, λευκό μου κρίνο,
σκλάβα σας καὶ τῆ ζωή μου δίνω!

Τὸ κορμάκι του λευκὸς ἀφρός....
τὰ μαλλάκια του χυτὸ μετάξι.

Κλέφτες πὸν τραβάτε στὸ δρυμό,
τὸ πουλί μου ἀφήστε νὰ πετάξει.

Ἄλλη δὲ μου μένει ἐλπίδα πιά.
Καὶ τὰ δυὸ μου τᾶχασα τὰ μάτια.

Νὰ ριχτῶ στην ἔρημη ρεματιά,
καὶ νὰ γίνω χίλια δυὸ κομμάτια!

Ὅμως, ποιά 'σαι σύ, γλυκειὰ Κυρά,
δίχως νὰ σὲ δῶ, κι' ἤλθες μπροστά μου!

Σὲ κρατοῦν ἀγγελικὰ φτερά,
καὶ σὲ φέραν ἀπ' τ' ἀστέρια πάνου!

Κι' εἶν' ἡ παρηγοριά πὸν μου δίνεις,
βάλσαμο τὴν ὥρα τῆς δόδυνης....

Πήρανε καὶ σένα τὸ παιδί σου,
καὶ στὸ Γολγοθᾶ, Κυρά, τὸ φέραν.

Καὶ πληγὴ σ' ἀνοῖξαν στην ψυχὴ σου,
π' ἄλλη δὲν τὴν ἔνοιωσε μητέρα.

Τ' ἄχραντα χεράκια σου, ἄπλωσέ τα,
στ' ἀκριβό μου, κείθε πὸν τὸ πᾶνε....

Γύρω στὸ κορμάκι του ἄπλωσέ τα,
καὶ νὰρθῆ στην ἀγκαλιά μου κάνε.

Κι' ἄς τὸ δῶ τ' ὀλόγλυκό μου φῶς,
ἄνοιξη μυριόκαλη μπροστά μου!

Ὡ, τὸ θαῦμα σου τὸ πιὸ τρανὸ
κάνε, σπλαγγχνικὰ βασιλίσσά μου!

ΣΕΛΙΔΕΣ ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΥ

Ένα τελετουργικό βιβλίο ομοιόμορφης έμπνεύσεως είναι τὸ «Θεοτοκάριον». Σ' αὐτὸ περιέχονται οἱ ἁσματικοὶ κανόνες οἱ ἀφιερωμένοι στὴν Θεοτόκο, ὅσοι ψάλλονται κάθε ἑσπέρα τῆς ἑβδομάδας ἀπὸ τὸ Σάββατον ἕως τὴν Παρασκευή, καὶ στοὺς 8 ἤ-χους.

Οἱ κανόνες αὐτοὶ στοὺς 8 ἤχους εἶναι 56, δηλαδὴ 7 στὸν καθένα ἤχο. Ἀλλὰ στὸ τέλος τοῦ βιβλίου περιέχονται μερικοὶ ἀκόμα δηλ. ἕνας κανὼν Παρακλητικὸς τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ἕνας κανὼν χαρμόσυνος, ψαλλόμενος τὸ Σάββατον τοῦ «Ἀκαθίστου» τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου, ἕνας Εὐχαριστήριος ἀγνώστου ποιητῆ, καὶ τρεῖς κανόνες τοῦ Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ πρῶτος εἶναι Παρακλητικὸς, ὁ δεύτερος Εὐχαριστήριος καὶ ὁ τρίτος Ἰαμβικὸς. Ἔτσι ὅλοι οἱ κανόνες εἶναι 62.

Τοῦ «Θεοτοκαρίου» ἡ πρώτη ἔκδοση ἔγινε στὰ 1643 ἀπὸ τὸν Ἀγάπιο Λάνδο στὴ Βενετία. Ἐπίσης στὰ 1681 ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν Νικόλαο Γλυκύ. Καὶ στὰ 1794 συμπληρωμένο ἀπὸ τὸν Νικόδημο τὸν μοναχό. Ἐπίσης ἀργότερα καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὸν Γ. Μουσαῖο.

Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ τίτλος: «Στέφανος τῆς Ἀειπαρθένου». Οἱ ποιητὲς τοῦ «Θεοτοκαρίου», πὺν ἔζησαν σὲ διάφορες ἐποχές, εἶναι 22, καὶ ἕνας ἀκόμη ἀγνωστος. Τοὺς ἀναγράφουμε κατὰ τὴ σειρά τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κανόνων πὺν ἔγραψε ὁ καθένας τους καὶ τὸν ἀριθμὸ αὐτὸ τὸν σημειώνουμε σὲ παρένθεση δίπλα τους: Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων (11), Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (9), Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός (5), Μητροφάνης Μητροπ. Σμύρνης (5), Θεοφάνης ὁ Νικαίας ὁ Γραπτὸς (4), Θεόδωρος μοναχὸς ὁ Στουδίτης (3), Φώτιος Πατριάρχης Κων/λεως (3), Μανουὴλ μέγας ρήτωρ (3), Θεόκτιστος μοναχὸς ὁ Στουδίτης (2), Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος (2), Νικόλαος ὁ

Κατασκεπηνός (2), Παῦλος Ἐπίσκ. Ἀμορίου (2). Ἀπὸ 1 κανὼνα ἔγραψαν οἱ ἐπόμενοι: Θέκλα μοναχῆ, Γεώργιος ὁ Νικομηδείας, Ἀθανάσιος Πατριάρχ. Κων/λεως, Ἀρσένιος μοναχός, Ἡλιὸν Κρήτης ὁ Ἐκδικος, Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, Ἰγνάτιος Πατριάρχ. Κων/λεως, Μάρκος Ἐφέσου ὁ Εὐγενικός, Κλήμης ὁ μελωδός, Καλλίνικος ὁ Ἡρακλείας.

Οἱ ὑμνογράφοι αὐτοὶ ἔζησαν σὲ διάφορους αἰῶνες, ὅπως π.χ. ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός καὶ ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης τὸν 8ο αἰῶνα, ὁ Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος, ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὁ Φώτιος Πατριάρχ. Κων/λεως, ὁ Θεοφάνης ὁ Νικαίας ὁ Γραπτὸς τὸν 9ο, ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων τὸν 11ο, ὁ Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις τὸν 13ο, ὁ Μάρκος Ἐφέσου ὁ Εὐγενικός τὸν 15ο. Ἐπίσης μετὰ τὴν Ἄλωση ὁ Μανουὴλ μέγας ρήτωρ, ὁ Καλλίνικος ὁ Ἡρακλείας.

Πνευματικὸς πυρήνας τῶν κανόνων αὐτῶν εἶναι ἡ ἐξύμνηση τῆς Θεοτόκου. Τὸ ποιητικὸ ἐγὼ ὅμως συντίθεται σ' ἕνα σύνολο μὲ τὴν πίστη, καθὼς ἀνοίγεται στὴν ἐξολογικὴ σφαῖρα μὲ βεβαιότητα καὶ εὐστάθεια. Προσβλέπουν οἱ κανονογράφοι αὐτοὶ πρὸς τὴν Παναγία σὰν σὲ πρότυπο ἀγνοῦ βίου. Θαρρεῖς πὺς ὄλες οἱ μαρτυρίες τῆς Χριστιανικῆς Γραμματείας εἶναι κάθε φορὰ στὴ διάθεσή τους, ὅπως καὶ τὸ δοξολογικὸν τέραμα τῶν Χριστολογικῶν συζητήσεων. Ἔτσι τὸ ὕλικὸ τὸ μαζεύουν ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ τὴν Ἱερὴ Παράδοση, καὶ οἱ Θεομητορικὲς ἑορτὲς παίξουν σημαντικὸ ρόλο στὴ διαμόρφωση τοῦ περιεχομένου τῶν κανόνων αὐτῶν.

Σὲ ὅλους τοὺς ἤχους ψάλλουν οἱ κανονογράφοι τοῦ Θεοτοκαρίου. Ἡ πολυφωνία τῶν ἤχων προδίνει τὴν ἐνότητα τοῦ ὕμνου, σὲς πολλὰς τονικὰς μορφοποιήσεις. Ὁλόκληρη ἡ μουσικὴ πιθανότητα προσφέρεται γιὰ ν' ἀποφευχθεῖ ἡ μονωδία τοῦ ἀτομικοῦ

ἐγώ, κι' ἔτσι ἔχουμε στὴ μουσικὴ σύνθεση ποικιλία ἤθους καὶ ὕφους.

Ὡς μιὰν ἀπλὴ ἔκφραση θὰ ἰδοῦμε τὴν παρομοίωση ἢ τὸ σύμβολο ἢ τὴν εἰκόνα μ' ἓνα μονολεκτικὸ κάθε φορὰ ἐπίθετο. Κάποια ἀόρατα νήματα συνδέουν τὸ περιεχόμενο τῆς ψυχῆς καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ποιήσεως, τὴ στιγμὴ πού ἀποδίνει τὴ Θεοτόκο ἄλλοτε στὴν ἐπίκληση κι' ἄλλοτε σὲ ἐπίθετα πού εἶναι παρμένα μὲ λειτουργικὴ ἔννοια ἢ εἶναι τύποι εἰκονογραφικοί.

Τέτοια ἐπίθετα στὸ «Θεοτοκάριον» ὑπάρχουν πολλά. Ἀναφέρουμε μερικά μόνο ἀπὸ ὅσα ἀνήκουν στὸν Α' ἤχο: Θεοτόκος ὁ Στουδίτης: Παρθένος (Σάβ. ἔσπ., δ' 1), Μήτηρ (ε' 3), Δέσποινα (στ' 2), Κόρη (θ' 1). Ἀνδρέας ὁ Κρήτης: Θεοτόκος (Κυρ. ἔσπ., α' 1), Θεομήτωρ (γ' 3), Θεοκλήτωρ (δ' 4), Πανύμνητος (στ' 4), Παρθενομήτωρ (Πέμπτ. ἔσπ., στ' 4), Θεοσύμφεutos (ζ' 2). Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος: Πάναγνος (Δευτ. ἔσπ., α' 1), Πλατυτέρα (γ' 2), Παναγία (στ' 2), Θεόνυμφος (ζ' 3), Ἄχραντος (η' 1). Ἰωάννης ὁ Εὐχαιτών: Ἀγνή (Τρίτ. ἔσπ., α' 1), Πανάμωμος (γ' 3). Φώτιος Πατρ. Κων/λεως: Ἀειπαρθένος (Τετ. ἔσπ., γ' 4), Ἀπειρόγαμος (δ' 1), Σεμνή (δ' 3). Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: Θεοχαρίτωτος (Παρασκ. ἔσπ., α' 1), Ὑπερτέρα (γ' 1), Παντάνασσα (ε' 2).

Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ τῆς Θεοτόκου εἶναι ἐπιτηδες καθιερωμένου τύπου τὰ περισσότερα. Φαντάζεται κανένας πόση ποικιλία ἐπιθέτων θ' ἀπαρισθεῖ ἐὰν ἀναζητήσουμε τὰ ἐπίθετα τῆς Θεοτόκου πού ἀνήκουν καὶ στοὺς ἄλλους 7 ἤχους. Ἀρκεύμεθα ὅμως στὸν Α' ἤχο. Εἶναι πλούσια καὶ συνεχῆς ἢ προσφώνηση στὴν Παναγία, καὶ τὰ ἐπίθετα ἀρραδιάζονται στὴ σειρὰ μὲ ἀρμονία.

Στοὺς κανόνες τοῦ «Θεοτοκαρίου» σὰ νὰ ἰριδίζουν τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα, ὅπως τὸ οὐράνιο τόξο, μὲ τὰ χρώματα τῆς εἰρήνης,

ὅση ἐξυπακούεται στὸ παραδομένο νόημα τῆς πνευματικῆς ἀγιότητας τῆς Θεοτόκου, πού δὲν ξέρει τὸ νόημα αὐτὸ καμμιά σηνοθεσία καὶ ἐπίδειξη.

Αἰσθανοῦμαστε συντροφευμένο ἄρρηκτα τὸ στοιχεῖο τοῦ ποιητικοῦ λόγου, πού εἶναι τὸ κοσμητικὸ ἐπίθετο, μὲ τὸ προσδιοριζόμενο οὐσιαστικὸ:

Κλίμαξ οὐρανομήκης
(Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, Κυρ. ἔσπ., ἤχος πλάγ. Α').

Ὑπερφερὲς τὸ κλέος
(Μητροφάνης ὁ Σμύρνης, Τρίτ. ἔσπ., ἤχος βαρῦς).

Τὸ πλῆθος τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων ὀφείλεται στὸ ὅτι ἡ Ὑμνογραφία εἶναι λατρευτικὴ ποίηση. Ἐπειδὴ ἀνιχνεύουμε κατ' ἀνάγκη τὴν ποίηση γιὰ νὰ τὴν φανερώσουμε, θὰ σταθοῦμε σ' ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὰ πολλὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων κοσμητικῶν ἐπιθέτων στὸ ἴδιο τροπάριο. Εἶναι ὁ εἰρμός τῆς θ' ὠδῆς τῆς Κυριακῆς ἐσπέρας, ἤχος πλάγ. Δ', τοῦ Θεοφάνους Νικαίας τοῦ Γραπτοῦ. Ἡ δύναμη τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν δὲν χάνει τίποτα σὲ καλαισθησία καὶ σὲ χρῶμα:

Τὸν θρόνον τοῦ Δεσπότη τὸν ὑψηλόν
τὴν καθέδραν Χριστοῦ τὴν περιδοξόν
τὸν εὐαγῆ θάλαμον· τὸ πάγχρυσον
ιερόν· τὸ θεοδόχον τέμενος· τὴν παντοβασίλισσαν Μαριάμ.

Κανένα ἐπίθετο δὲν μετατίθεται. Δὲν ξεχωρίζει τί εἶναι τὸ ἔναυσμα σὲ κάθε πρόταση: τὸ οὐσιαστικὸ ἢ τὸ ἐπίθετο. Ἀξεχώριστα κινοῦν καὶ τὰ δυὸ τὴ βούληση πρὸς τὸ ποιητικὸ ἀποτέλεσμα.

Ἡ ποιητικὴ σχέση τοῦ ἐπιθέτου μὲ τὸ οὐσιαστικὸ δίνει νεόπλαστους συνδυασμοὺς κάθε φορὰ καὶ πρωτοτυπία στὴν ἔκφραση:

Πειρασμῶν φλογόφρων
(Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, Δευτ. ἔσπ., ἤχ. Β').

Πολυέραστον κάλλος πάν-
σεμνε

(Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Παρασκ. ἔσπ.,
ἦχος Γ').

Στολή θεοῦφαντος
(Ἰωάννης ὁ Εὐχαιτών, Σάβ. ἔσπ., ἦχος
βαρύς).

Καὶ στή συνέχεια τοῦ λόγου τὸν ἀνακα-
λύπτουμε τὸν συνδυασμὸ αὐτὸ, καθὼς εἶ-
ναι στή διάθεση τοῦ ὑμνογράφου νὰ φανε-
ρώσει ὄχι ἓνα μόνον ποσοστὸ τῆς ἀλήθειας,
ἀλλὰ ὀλόκληρη, μὲ τὸν τρόπο πού στρέφεται
πρὸς αὐτή:

Ἡ τὸν ἀγαθὸδωρον Θεὸν ἡ-
μῖν τέξασα, αὐτὸν ἐξιλέωσαι μη-
τρῶαις ἐντεύξεσιν, ἀγνή...
(Ἰγνάτιος Πατρ. Κων/λεως, Σάβ. ἔσπ.,
ἦχος πλάγ. Α').

Στὴν ἐποχή μας ἡ ποίηση ἔχει περιο-
ρισθεῖ στή λυρική μορφή της. Αὐτὸ στὸ
«Θεοτοκάριον», ὅπως καὶ σὲ ἄλλα προϊόν-
τα τῆς Ἰμνογραφίας, τὸ βλέπουμε, ἀλλὰ
φυσικὰ μὲ θρησκευτικὴ πάντα κατεύθυνση.
Ἀξιοσπούδαστη εἶναι στήν ποίηση τοῦ
«Θεοτοκαρίου», καθὼς ἀνήκει καὶ στοὺς
8 ἦχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, ἡ σχέση
τοῦ ρυθμοῦ μὲ τὴν ἰδέα τῆς ποιήσεως ἀπὸ
τὴν ἀποψη μάλιστα τῶν συνειρημῶν, πού τὸ
περιεχόμενον καὶ ἡ μορφή τοὺς γίνονται ἀ-
γωγοί.

Ἀπὸ μιὰ τέτοια θέρη παρῶγεται ὡς το-
νωτικὸ μέσο τῆς ἐκφράσεως ἡ ἀντονομασία.
Μιὰ χαρακτηριστικὴ περιγραφή κάθε φο-
ρά, πού ἀναφέρεται στήν Παναγία, ἀντι-
καθιστᾷ τὸ μονολεκτικὸ κοσμητικὸ ἐπίθετο.
Ὁ λόγος εἶναι ὄχι συντακτικός, ἀλλὰ τὸ
περισσότερο μουσικός. Ἀνήκει στήν ποιή-
ση καὶ ὄχι στή σύνταξη. Εἶναι εὐρημα καὶ
ὄχι περιτεχνη πλοκή. Κάποια παραδεί-
γματα:

Τοῦ θεϊκοῦ στηρίγματος ἄρμα χρυ-
σόπλοκον

(Θεοφάνης Νικαίας ὁ Γραπτός, Τρ. ἔσπ.,
ἦχος Δ').

Νεφέλη ζωῆς τὸ πόμα ὀμβρήσασα
(Μανουὴλ μέγας ρήτωρ, Σάβ. ἔσπ., ἦχος
πλάγ. Β').

Ἡ φῶς Θεοῦ τὸ ἄφραστον τοῖς βρο-
τοῖς ἀνατείλασα
(Παῦλος Ἐπίσκ. Ἀμορίου, Πέμπτ. ἔσπ.,
ἦχος πλάγ. Δ').

Ἡ Παναγία δὲν προσδιορίζεται ἀπὸ
τὴν Ἱστορία: ἀποβαίνει ἀπόλυτο, χωρὶς
τοπικούς καὶ χρονικούς προσδιορισμούς.
Ἡ ἀναγεννημένη ψυχὴ τοῦ πιστοῦ τὴν πλη-
σιάζει στὸ «Θεοτοκάριον», γιὰ τὸν λόγο
αὐτὸ μὲ μιὰν ὀλόκληρωμένη ὑμνητικὴ προσ-
φώνηση, μὲ τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο τοῦ ὕφους
πού εἶναι στήν ποίηση ἀπὸ τὰ πιὸ κατανω-
κτικά, τὴν ἀποστροφή. Δὲν διηγεῖται καὶ
δὲν ἱστορεῖ ἀπλᾶ ὁ κάθε ποιητῆς τοῦ «Θεο-
τοκαρίου». Μᾶς δίνει κάθε φορὰ μὲ τὴν ἀ-
ποστροφή αὐτὴ τὸ ζωντανὸ σημεῖο τῆς ἀλ-
λαγῆς τοῦ λόγου πρὸς τὸ δεύτερο πρόσω-
πο, δημιουργώντας ἔτσι ἀνώτερο ποιητικὸ
ὕφος. Παίρνουμε στή σειρά τέσσερα τρο-
πάρια τοῦ Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ,
Δευτ. ἔσπ., πλάγ. Α' ἦχου, πού ἀποτελοῦν
ὀλόκληρη τὴν ἡ' ὠδή:

Δόξης τῆς ἄνω τυχεῖν με θείας, Κόρη
(εἰρμὸς ὠδῆς η').

Παρθένε, κάθαρόν με ρύπου παν-
τὸς
(1ο ὠδῆς η').

Δίδου ἰλασμόν, Θεογεννητορ
(2ο ὠδῆς η').

Ἐπερ ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, Δέσποι-
να, ἡ προστασία σου
(3ο ὠδῆς η').

Ἡ ποικιλία τῶν ἀποστροφῶν δὲν ὑπα-

κούει σὲ λογικὴν ἀναγκαιότητα, ἀλλὰ εἶναι μιὰ μυστικὴ μέθοδος, πού δένει στὴ σειρὰ τὰ ἐπίθετα αὐτά, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπευθύνεται ὁ ποιητὴς σὲ δεύτερο πρόσωπο πρὸς τὴν Θεοτόκο.

Τὴν ψυχὴ μιᾶς ἀπέραντης ἐσωτερικότητας τὴ ζωγραφίζουν οἱ περιφραστικὲς ἀποδόσεις μὲ πλούτο παλμοῦ, ὅπου περιλαμβάνονται λογῆς συναισθήματα ἀπὸ τὴς ἀσκητικὲς ἀναζητήσεις τῶν κανονογράφων. Ἐδῶ ἔχουμε σειρὰ προτάσεων πού ἔχουν τὴ δική τους ποιητικὴ αὐτονομία:

Ἐν παντὶ ἐξαίφνης θροῖσμά μόνον
σου τὸ ὄνομα ὅτι φωνῶ καὶ δέους ἀ-
παλλάττομαι

(Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, Πέμπτ. ἔσπ., ἡ-
χος Β').

Στρέφον μου εἰς χαρμονὴν τὸ πένθος,
Πανύμνητε, καὶ τὴν τῶν νόσων ὁμί-
χλην καὶ παθῶν ἀπάντων τὴν τρικυ-
μίαν εἰς γαλήνην.

(Θεόκτιστος ὁ Στουδίτης, Σάβ. ἔσπ., ἡ-
χος Δ').

Οἱ λέξεις ἀνταποκρίνονται σὲ ψυχικὴ διάθεση. Ποίηση προμελετημένη καὶ ὑπολογισμένη ἔχει τὴ δική της ἀκεραιότητα. Ἐμφανὲς γίνεται τὸ ὅτι γεγονότα καὶ διακοσμητικὰ στοιχεῖα συνεκφορᾶζονται. Οἱ θρησκευτικὲς καὶ ἠθικὲς ἰδέες εἶναι ρητές, χωρὶς δισταγμό. Μιὰ ὁμολογία συνεχῆς φανερῶνει σταθερὰ τὸ μυστικὸ βίωμα τῆς πίστεως:

Τὸ χειρόγραφον τὸ τοῦ Προπάτορος
κατεκαύθη τῷ θεῷ πυρὶ προσομιλήσαν
τοῦ ἐν σοὶ ἄνθρακος

(Γεώργιος ὁ Νικομηδείας, Τετ. ἔσπερ. ἡ-
χος Β').

Στακτὴ θεία καὶ κασσία ἀπὸ τῶν ἱμα-
τίων σου, Παναγία Κόρη

(Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων, Κυρ. ἔσπ., ἡχ. Δ').

Ὁ καθένas ἀπὸ τοὺς ὑμνογράφους ἔχει φτάσει στὸ ἄκρο τῆς νοσταλγίας του. Μὲ ἰδιαιτερο τρόπο ἢ ζήτησή του φτάνει στὰ εὐρήματά της. Ὁραματίζονται συνεχῶς τὴν τελειότητα καὶ μεταχειρίζονται οἰκουμενικὰ σύμβολα, παίρνοντας ἰδιόμορφους τύπους, ἀντιπροσωπευτικούς κάθε φορὰ. Ἔτσι τὸ ὄραμά τους εἶναι προσωπικὸ καὶ συμπυκνώνεται σὲ μιὰ προβολή, στὴν ὁποία καὶ ἡ λεπτομέρεια ἀκόμα προσθέτει κάτι γιὰ νὰ ὀλοκληρώσει ἓνα τελικὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ αἰώρηση στὸν αἰσθητὸ καὶ ὑπεραισθητὸ κόσμον ἀντηχεῖ τὴν ἀγιότητα μέσα σὲ μιὰ μελωδικὴ λαμπρότητα:

Ἐγκωμίων σοι αἰεθαλὲς διάδημα νῦν
ἔξυφαίνει ἡ Ἐκκλησία πνεύματι

(Θέκλα μοναχὴ, Τρίτ. ἔσπ., ἡχος Β').

Παμφαεστάτη πύλη, ἐξ ἧς πυρρός ἀ-
ναλάμψας, μέγας προῆλθεν ἀρρήκτως
καὶ πιστοὺς ἠύγασε

(Μανουὴλ μέγας ρήτωρ, Σάβ. ἔσπ., ἡ-
χος Γ').

Στοὺς Θεοτοκαριογράφους ἐκδηλώνεται ἡ ὑμνογραφικὴ τάση, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε ὑπόνοια Χριστολογικῆς κρίσεως, ὅπως αὐτὴ παρουσιάστηκε σὲ διάφορες διδασκαλίες τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, τὴν ὁποία οὔτε κἂν παραθέτουν γιὰ νὰ τὴν ἀντικρούσουν. Ἔτσι στὴ Θεοτόκο προσφέρεται μὲ εὐγνωμοσύνη ἢ χορεία τῶν ὑμνογράφων, μὲ συγκίνηση ἀδέσμευτη, ὥστε νὰ μὴ γάνεται καμμιὰ πτυχὴ της:

Δεκάχορδον ὄργανον δεῖξον σῆ χάριτι,
τὴν ὑπέρχρονον σοφίαν ἢ τεκοῦσα ἄρ-
μόνιον ὅπως σοὶ ἄσω μελώδημα.

(Θεοφάνης Νικαίας ὁ Γραπτός, Τρίτ. ἔσπ., ἡχος Δ').

Ὁραίαν σε ἠγλαῖσμένην κάλλεισιν, ὁ
νυμφίος εὐρηκῶς, ἐν σοὶ κατώκησε.

(Κλήμης ὁ Μελωδός, Δευτ. ἐσπέρας, ἦχος πλάγ. Γ').

Οἱ κανόνες τοῦ «Θεοδοκαρίου» ἀποτελοῦν ἀπηχῆσεις τῆς κοσμοθεωρίας τῶν ποιητῶν τους, καὶ μάλιστα χωρὶς ἐρωτηματικά. Ἔχει προηγηθεῖ κι' ἔχει κριθεῖ ἡ πάλῃ πρὸς τὸν ἑαυτὸ τους. Ἔτσι ὁ λυρισμὸς ἐδῶ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ὁ ὑψηλὸς θρησκευτικὸς πυρετός, καὶ ἡ ποιητικὴ καὶ μουσικὴ τέχνη εἶναι ἡ ἠθικὴ δύναμη τοῦ λόγου καὶ τοῦ ρυθμοῦ. Ἡ δύναμη αὐτὴ συνηθέστατα ἐδῶ ἐκφράζεται μὲ τὸν θαυμασμό τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸ θαυότερο νόημα τῆς Παναγίας:

Χαῖρε ἡ κατάκαρπος ἐλαία, πάντα
καθιλαρύνουσα

(Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, Παρασκ. ἐσπ., ἦχος Δ').

Ἡ οὐρανῶσασα ἡμῶν τὴν γεῶδη
οὐσίαν

(Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Παρασκ. ἐσπ., ἦχος Γ').

Καὶ ὁ διδακτικὸς τόνος, ὁ γεμᾶτος ἀκαμψία καὶ τυπικότητα, ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν προσευχὴ. Στὸ σημεῖο αὐτό, θαρρεῖς πῶς ἐξαφανίζεται τὸ ὕφος μπροστὰ στὸ θέμα. Μιὰ συγκλονιστικὴ κατάνυξη διαχέεται σ' ἓνα βίο ἤρεμο, πού δονεῖται ἀπὸ τὴ θρησκευτικότητα:

Βοῶ ἐκ βάθους καρδίας μὴ ἐάσης βυθισθῆναι,
Κόρη, ἐχθροῦ ταῖς τρικυμίας

(Νικόλαος ὁ Κατασκεπηνός, Τετάρτ. ἐσπ., ἦχος πλάγ. Β').

Κατανύξεως πλησον τὴν ταπεινὴν μου
ψυχὴν

(Καλλίνικος ὁ Ἡρακλείας, Τετ. ἐσπ., ἦχος πλάγ. Δ').

Σὲ ὅλα τὰ παραπάνω ἔχουμε τὴν κοσμο-

θεωρία καὶ τὸν ψυχικὸ πολιτισμὸ, πού ἀποτελοῦν μαζί τὴν πνευματικὴ φυσιογνωμία τοῦ θρησκευόντος Βυζαντίου. Στὶς ἐκφράσεις αὐτὲς εἶναι ὅλο τὸ βυζαντινὸ ὕφος, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὴ φιλοδοξία τῆς ἐπιτηδεύσεως. Ἡ αἰτία εἶναι γιατί μ' ἓναν αὐτοέλεγχον καὶ μιὰν αὐτοπειθαρχία οἱ ποιητὲς τοῦ «Θεοδοκαρίου» ἔχουν λυτρωθεῖ ἀπὸ τὸ βάρος κάθε λογοτεχνικῆς παραδόσεως. Μιὰ εἶναι ἡ ὑποταγὴ τους: στὶς θρησκευτικὰς τους πεποιθήσεις.

Ὁ γνωστότερος κανὼν πού περιέχεται στὸ τέλος τοῦ «Θεοδοκαρίου» εἶναι ὁ «Κανὼν χαρμόσυνος εἰς τὴν Ἱεραγίαν Θεοτόκον ψαλλόμενος τῷ Σαββάτῳ τοῦ Ἀκαθίστου». Εἶναι ὁ δημοφιλέστερος ὄχι τοῦ «Θεοδοκαρίου» μόνο ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη τὴν ποίηση τῶν κανόνων. Ψάλλεται ὀλόκληρος στὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ἰμνου καὶ οἱ εἰρμοὶ του στὸν Ὁρθρον τῆς Κυριακῆς. Ποιητὴς του εἶναι ὁ Ἰωσήφ ὁ Ἰμνογράφος. Ὁ κανὼν αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς ποιητικώτατους τῆς Ἰμνογραφίας καὶ ἔχει χαρακτηριστὰ πανηγυρικὸ καὶ ἱκετευτικὸ, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ ἴμνογράφος διαθέτει τὴ χριστιανικὴ συνόραση καὶ συνακοή.

Ὅλα τὰ τροπάρια τοῦ κανόνος ἔχουν μιὰ λυτρωτικὴν εὐλάβεια, πού ἐκφράζει μὲ ὑπέροχα ψελλίσματα τὴν ποίηση τῆς ὑποβλητικῆς σιγῆς. Ἡ εὐλάβεια αὐτὴ ἀποδίνεται μὲ ἔντονα γνωρίσματα χαρακτηρισμῶν, πού αὐτὰ συναρμολογεῖ διαλεγμένα ὁ ποιητὴς γιὰ ν' ἀπαρτίσει τὸν ὕμνον του. Παίρνουμε μόνο τοὺς χαρακτηρισμοὺς αὐτοὺς, πού ἀναφέρονται στὴ Θεοτόκον, ἀπὸ τὰ 4 τροπάρια τῆς α' ὠδῆς, χωρὶς τὸν εἶρμό της:

Βίβλος ἔμψυχος, χαρᾶς δοχεῖον, Ἀδάμ ἐπανάρθωσις, Ἄδου ἡ νέκρωσις, Παλάτιον τοῦ μόνου βασιλέως, Θρόνος πύρινος τοῦ Παντοκράτορος, Ρόδον τὸ ἀμάραντον, Μῆλον τὸ εὖοσμον, Ὁσφράδιον τοῦ πάντων βασιλέως, Κόσμον διάσωσμα, Ἀγνεῖας θησαυρίσμα, Ἡδύπνοον κρίνον, Θυμίαμα εὖ-

οσμον, Μύρον πολύτιμον.

Μὲ τὸν ἴδιο τόνο συνεχίζεται καὶ στὶς ἐπόμενες ὠδές: συναρμογή τῶν ἐντονότερων οὐσιαστικῶν καὶ τῶν κοσμητικώτερων ἐπιθέτων τῆς Θεοτόκου.

Εἶδαμε σ' αὐτὰ τρεῖς παρομοιώσεις τῆς Παναγίας ἀπὸ τὸ φυτικὸ κόσμο:

Ρόδον τὸ ἀμάραντον, Μῆλον τὸ εὖοσμον, Ἡδύπνοον κρινον.

Καὶ στὴν ὠδή ζ' τοῦ ἴδιου κανόνος:

*Αμπελος ἀληθινή, Ράβδος ἡ μυστική.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ μπορούμε νὰ γενεκέψουμε τὴν ἀναζήτησή μας τῶν παρομοιώσεων τῆς Παναγίας στὸ φυτικὸ κόσμο:

Φυτόν ζωφόρον (Στιχ. Μεγ. Ἐσπ. 8 Σεπτ.), Λειμών πολυανθής (κανὼν Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων), Κήπος τῶν χαρίτων (προσόμ. α' ἤχου Ἀνδρέου Κρήτης), Ἄνθος τῆς φύσεως (προσόμ. δ' ἤχου Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων), Κλήμα βλαστοῦ (Ἀκαθίστος Ἰμνος, Ε), Βάτος ζῶσα (κανὼν Γωργίου Νικομηδείας), Ἐλαία κατάκαρπος (κανὼν Θεόδωρου τοῦ Λασκάρεως), Κυπάρισσος ὑψηλοτάτη (προσόμ. πλαγ. α' ἤχου Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων), Ροιὰ γλυκεία (προσόμ. πλαγ. β' ἤχου Παύλου τοῦ Ἀμορίου).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παρομοιώσεις τοῦ φυτικοῦ κόσμου, ὁ κανὼν τοῦ «Ἀκαθίστου» τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Ἰμνογράφου περιέχει καὶ παρομοιώσεις ἀπὸ τὸ βασιλεῖο τῶν ζώων καὶ τῶν πτηνῶν, σὲ δυὸ σημεία:

Δάμαλις τὸν μόσχον ἢ τεκοῦσα (γ' 2), Περιστερὰ ἢ τὸν ἐλεήμονα ἀποκηύσασα (θ' 4).

Μποροῦμε νὰ κάνουμε προέκταση στὴν ἀναδιφήσή μας στὴν Ἰμνογραφία καὶ σὲ ἄλλους ὕμνους πρὸς τὴν Θεοτόκο:

Ἄμνας ἀκήρατος (Κοντάκ. Κοιμήσεως Θεοτόκου τοῦ Ρωμανοῦ), Δορκὰς ἡ βόσκουσα (προσόμ. πλαγ. α' ἤχου Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ), Ἐλαφος ἡ ταχυδρόμος (προσόμ. πλαγ. α' ἤχου Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ), Ὅρνις ἡ κελαδήσασα (προσόμ. πλαγ. α' ἤχου Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων), Τρυγὼν ἡ φιλήσυχος (προσόμ. πλαγ. α' ἤχου Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων), Χελιδὼν ἡ φεραυγής (προσόμ. πλαγ. α' ἤχου Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ).

Μὲ τὶς παντοειδεῖς αὐτὲς παρομοιώσεις καὶ μὲ τὶς ἀμπολλες ἄλλες πού ἀναφέρονται σὲ ἔννοιες ἀφηρημένες ἔχουμε μιὰ φιλολογικὴ ἀνάλυση σὰν τὴν εἰκονογραφικὴ ἀνάλυση. Τὰ πρόσωπα, οἱ λογῆς παραστάσεις, οἱ λεπτομέρειες, ἡ συμφωνία μὲ ἱερὰ κείμενα, οἱ παραλλαγές ἢ ἡ συνάφεια, ὅλα συμπλέκονται σὲ κάτι τὸ ἑναρμόνιο εἴτε ἀπὸ τὸν λόγο προέρχονται εἴτε ἀπὸ τὴν εἰκονογραφία. Στὸ σημεῖο αὐτὸ μπορούμε νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦ «Ἀκαθίστου» τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Ἰμνογράφου ἐμπνέεται ἡ εἰκονογραφία, ἔτσι ὥστε φράσεις τοῦ κανόνος αὐτοῦ ν' ἀποτελοῦν καθιερωμένους εἰκονογραφικοὺς τύπους.

Ὁ ὕμνος πρὸς τὴ Θεοτόκο δὲν εἶναι μόνον στοὺς κανόνες τοῦ «Θεοδοκαρίου». Εἶναι ἀπεράντος καὶ ἀπληθεῖται ἀπ' ὅλα τὰ Λειτουργικὰ βιβλία. Ἡ «Παρακλητική», τὸ «Τριώδιον», τὸ «Πεντηκοστάριον», τὰ «Μηναῖα» εἶναι Ἰμνογραφικὲς πιθανότητες πού πλημμυρίζουν ἀπὸ τὴ μεταλλικὴ κρήνη, ἢ ὅποια φέρνει τὴ χάρη τῆς ποιήσεως. Μιὰ πηγὴ χαρίζει τὸ νᾶμα της, κ' ἀπομακρύνει τὴ στέγνα καὶ τὴν αὐχμηρότητα. Τὰ πάντα κατακλύζονται εὐεργετικά ἀπὸ τὴν Ἰμνητικὴ αὐτὴ διάθεση, ἀπὸ τὴν ὅποια θαρρεῖς πῶς ἀρδεύεται ἡ ψυχὴ. Βασικώτερος

τύπος ἐξυμνήσεως τῆς Θεοτόκου στή ρυθμικὴ ποίηση πρέπει νὰ θεωρηθῆι τὸ θεοτοκίον.

Ἡ Θεοτόκος ὑμολογεῖται στὰ Λειτουργικὰ βιβλία, ὅπως ἡ «Παρακλητικὴ», τὸ «Τριώδιον», τὸ «Πεντηκοστάριον», τὰ «Μηναια», κατὰ διάχυτο τρόπο. Δογματικὰ θεοτοκία ὑπάρχουν στὸν Μικρὸ Ἑσπερινό, θεοτοκία στὰ στιχηρὰ ἰδιόμελα τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ, στὰ στιχηρὰ ἰδιόμελα τῆς Λιτῆς, στοὺς κανόνες τοῦ Μεσονυκτικοῦ, στὰ Καθίσματα τοῦ Ὁρθρου, στοὺς Ἀναστάσιμους κανόνες καὶ στοὺς κανόνες τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν διαφόρων ἑορτῶν, στὰ ἔξαποστειλάρια, στὰ στιχηρὰ τῶν Αἰώνων, στοὺς Μακαρισμοὺς τῆς Λειτουργίας, ἐπίσης θεοτοκία στὰ Ἀπολυτίκια, Σταυροθεοτοκία κλπ.

Ἰδίως στὶς Θεομητορικὲς ἑορτές, στὸ Γενέθλιο τῆς Θεοτόκου, στὰ Εἰσόδια, στὸν Ἐθαγγελισμό, στήν Κοίμησίν της, καθολικὰ ἀναβλύζει ἡ ἐξύμνηση τῆς Θεοτόκου. Κάθε στίχος ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ διαρκὲς ἀναβρυτήριο τῆς προσηλώσεως στήν Θεοτόκο.

Θὰ παρατηρήσουμε ἀκόμα ὅτι σὲ ὅλους τοὺς κανόνες τοῦ «Θεοδοκαρίου» ἔχει ἀπλωθῆι τὸ «Χαῖρε» τοῦ «Ἀκαθίστου Ὑμνου». Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ κανὼν πρὸς τὴν Θεοτόκο τῆς Παρασκευῆς ἑσπέρας τοῦ Δ' ἤχου τοῦ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως. Ἀπὸ τὰ 33 τροπάρια τοῦ ἀρχίζουν μὲ τὸ «Χαῖρε» τὰ 31. Ἀναφέρουμε ἀκόμη ὅτι στὸν κανὼνα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τῆς Παρασκευῆς ἑσπέρας τοῦ Α' ἤχου ἡ ᾠδὴ θ' ἀρχίζει μὲ τὸ «Χαῖρε» σὲ ὅλα τὰ τροπάρια της. Ἀνάλογα φαινόμενα παρατηροῦμε καὶ σὲ ἄλλους κανόνες τοῦ «Θεοδοκαρίου».

Τὸ σύνολο τῶν ὕμνων τῆς Θεοτόκου μᾶς ἀφήνει ἓνα διδάγμα: ἡ ἀφθαρτὴ ἀρετὴ τῆς Παναγίας ἀποβαίνει σύμβολο ἑνεργό.

Ἔχουμε μίαν ὀρισμένη ἀκουστικὴ ἐν-

τύπωση ἀπὸ τὸ «Θεοδοκαρίου». Ἐνα σαφέστατο μετείκασμα ἀπὸ κάθε κανόνα «Εἰς τὴν Ἑτραγιαν Θεοτόκον» ἔρχεται ἀπὸ τὸ ἀπόφθεγμα, τὸν ἀφορισμό, τὸ δόγμα, τὸ ἀξίωμα, τὸ γνωμικόν. Ὅλα βοηθοῦν στήν ἐπικράτηση ἑνὸς αἰθρίου καὶ γαλήνιου πνευματικοῦ στοιχείου.

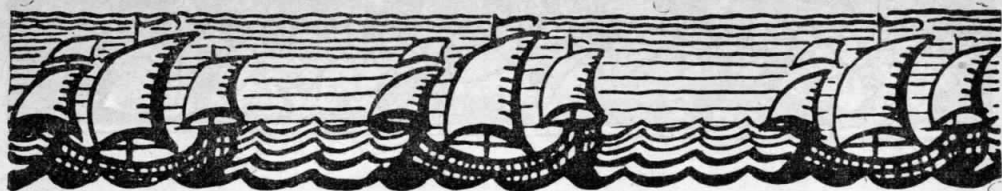
Εἶναι προεικασία ὅσα ἀναδίνονται ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν κανόνων τοῦ «Θεοδοκαρίου», καὶ ὄχι συναγόμενο ἀπλοῦ συλλογισμοῦ. Ἐνα ἀγαθὸ ἔνστικτο μεταλαμπαδεύει τὴ διδασχὴ. Κι' ἔτσι τὸ κείμενο τῶν κανόνων αὐτῶν, πολυσήμαντο καθὼς εἶναι, δὲν κινδυνεύει διόλου ἀπὸ τὸ φαινόμενο τῆς ἀμνησίας ἢ τῆς ἀπομαθήσεως.

Οἱ μελωδοὶ τοῦ «Θεοδοκαρίου» εἶναι ὁμοια θεόπνευστοι, ὅσο καὶ μουσόληπτοι. Μὲ τὴ δική τους θρησκευτικὴ αὐταγωγὴ καὶ μὲ τὴ δική τους λυρικὴ αὐτομάθεια διευκολύνουν τὸν κάθε ἐρμηνευτὴ τους καὶ τὸν κανὼν ἔτσι κοινωνὸν τῆς βαθύτερης ἔννοι-
ας τοῦ σηματομένου, τῆ στιγμῆ πού ἔρχεται ὡς ἀναγνώστης ἢ ὡς ἀκροατὴς σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ κείμενα τῶν κανόνων τους.

Οἱ ποιητὲς τῶν κανόνων τοῦ «Θεοδοκαρίου» μᾶς ἀφήνουν ἀκόμα τὴν ἐντύπωση ὅτι τὴν ὥρα πού γράφουν τοὺς κανόνες τοὺς αὐτοὺς σὰ ν' ἀκούνε τὴν ὑποβλητικὴ φωνὴ ἑνὸς διακόνου τοῦ Ὁρθρου, ντυμέ-
νου μὲ τὸ ποικιλόχρωμο στιχάσιο, ἐνῶ κρατᾷ μὲ τὸ δεξιὸ χέρι του τὴν ἄκρη ἀπὸ τ' ἀναδιπλωμένο ὠράριό του, προχωρώντας ἀπὸ τ' Ἅγιο Βῆμα πρὸς τὴν Ὠραία Πύλη—φωνὴ πού νομίζεις πὼς δὲν εἶναι ἀνθρώπινη ἀλλ' εἶναι ἄκουσμα τῶν Οὐρανῶν:

«Τὴν Θεοτόκον καὶ μητέρα τοῦ φωτός
ἐν ὕμνοις τιμῶντες μεγαλύνωμεν!»

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

ΚΥΠΡΟΣ

Τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.
(Ψαλμ. ρλε' 16).

Εἶτε Ναίτες, εἶτε Λουζινιάν
εἶτε Ὀθωμανοὶ

οἱ Χρῦσανθοὶ καὶ οἱ Κυπριανοὶ
δὲν τὸ λυγᾶν τὸ γόνυ.

Ἦναιρο μέγα! Ἔνα τ' ὄνειρο
καὶ ἄμετροι οἱ μάρτυρες· οἱ θάνατοι καὶ
[οἱ πόνοι.

Ἄπιαστη καλλονὴ
τὴν ραγισμένην σου φωνὴ
ἀκούω

τὸ λυγμὸ
καὶ τὴν ἀγκοῦσα σου καὶ νοιώθω
στὴν πάντολμη, ἀδάμαστη ψυχὴ σου τὸν
[βαθὺ
καὶ ἄσβεστο πόθο.

Καὶ τοὺς καῦμούς, καὶ τὶς λαχτάρεις σου,
καὶ τὴν μεγάλην ἔλευση τῆς Λευτεριᾶς σου
[νοιώθω.

Φωνὴ λαοῦ
ὁργὴ Θεοῦ.

Πάγκαλη κόρη γειά σου
δική μας εἶσαι καὶ αἷμα μας, ἐδῶ
σὲ καρτερεῖ ὀλάνοιχτη μιᾶς μάνας ἢ
[ἀγκαλιὰ
νὰ σφίξει,
νὰ πραῦνει τὰ δεινὰ σου.

Τί κραταῖος καὶ δυνατός;
Ποιὸς τὸ μπορεῖ σὲ μιὰ ψυχῇ τὸ φῶς
[νὰ σβύσει;

Ναίτες,
Λουζινιάν,
Ὀθωμανοὶ ἢ Λεοντόκαρδοι
Τὸ δίκηο
Θὰ νικήσει.

ΣΤ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΘΕΜΑ ΣΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

Είπες πώς μεστώσανε τὰ στάχυα; Φεύγω τότε νὰ τὰ δῶ
Γιατί θάρθε καλοκαίρι, καλοκαίρι πού ἀγαπῶ.
Ἄγριος ἦταν ὁ σκοπὸς κι' ὄλο δέος τοῦ χειμῶνα,
Τὰ γυμνά του δένδρα—τὰ ἔρημα καὶ γυμνά του περιβόλια.
Καὶ γι' αὐτὸ κονάκι μου ἔχω τὸ ἀκριβό μου καλοκαίρι,
Σὰν παιδάκι του σφιχτὰ τὸ ζεστὸ κρατῶ του χέρι—
Κι' ὄλα τ' ἄλλα μοῦ φαντάζουν μέρα μόνο προσμονῆς
Στὰ χρυσᾶ καὶ στ' ἀσημένια, καλοκαίρι, ὡς νὰ φανῆς.

Είπες πώς μεστώσανε τὰ στάχυα! Κι' εἶμαι τώρα ἐδῶ μπροστὸ
Στὸ χωράφι πού τὰ στάχυα τὰ μεστὰ ἀρογοκυνᾶ.
Πῶς μοῦ φαίνονται σὰ νᾶναι ἤσυχα, γλυκὰ τραγουδία
Ἵπως ἤσυχα γλυστρᾶν τὶς πλαγιές, τὰ κατηφούρια
Καὶ γεμίζουν τὶς κοιλάδες καὶ τοὺς κάμπους ξεχειλᾶνε,
Τ' ἀνοιχτὰ κι' ὄριμα στάχυα πού τῆ γῆ τὴν κυνηγᾶνε
Σπιθαμὴ τῆ σπιθαμῆ, ὡς τοῦ δάσους τὴν ἀρχή,
Σπιθαμὴ τῆ σπιθαμῆ, τὸ χρυσὸ χρυσὸ σπιρί.

Είπες πὼς στὰ περιβόλια ρόδ' ἀνθίσαν βυσσινιά
Καὶ σκαλώσανε τὰ ρόδα, βυσσινιά κληματαριά,
Καὶ σκεπάσανε τοὺς φράχτες καὶ σκεπάσανε τὰ σπίτια
Κι' ἔχει τὸ φτωχὸ καλύβι σκέπη του αὐτὰ τὰ ἴδια
Τὰ τριαντάφυλλα πού λές, μὲ τὸ βυσσινὶ τὸ χρῶμα.
Καὶ καλύψανε τὰ ρόδα βράχια, πέτρες καὶ τὸ χῶμα
Κι' εἶν' ὁ κόσμος, ὅπως βλέπω, μοναχὰ μιὰ ζωγραφιά.
Μὲ τὸ χρῶμα πού τοῦ δίνουν τέτοια ρόδα βυσσινιά.

Καὶ σοῦ λέω πὼς οἱ θάλασσες ἔχουν πάρει μιὰ στολή
πού δὲν ἔντυσε γυναῖκα, μήτε κόρη πιδ τρανὴ
Τοῦ τρανοῦ τοῦ βασιληᾶ ἀπ' τὰ τόσα παραμύθια—
Θὰ θυμᾶσαι πὼς μπριλλάντια καὶ τοπάτζια καὶ ζαφείρια
Σὰν τοὺς ποταμοὺς κυλᾶνε, σὰν τοὺς ἥλιους λαμπυρίζουν!—
Κι' ὅμως τώρα, κύττα, οἱ θάλασσες γαλανές πὼς κυματίζουν
Σὲ φουστάνια μὲ μπλουέδες ὑφαμένα, κεντητὰ
Καὶ λεπτὰ μὴ μὲ λησιμόνει ἔχουμε στὰ μπλὲ μαλλιά.

Τὰ νησιά. Τὰ νησιά γίνανε ρόζ, ἀνθιστὲς βερυκοκκιές
 Κι' ἀκρογιαλίες ἔχουν λευκά, ἄσπρα νούφαρ' ἀγκαλιές.
 Στίβες στίβες τὰ κυκλάμινα, ρόδινη θάλλεγες μπόρα,
 Εἴν' ὁ πρῶτος τους ὁ πέπλος μέσ' τὴν αὐγιγὴ τὴν ὥρα.
 Κι' ὕστερα, μέσα στὸ φῶς, γίνονται σὰν ἀνεμῶνες,
 Ἄνεμῶνες στοὺς ἀγρούς κι' εἶναι στοὺς ἀγρούς οἱ μόνες
 Νᾶχουν τόσα πολλὰ χρώματα, ἀπαλά—βαθειὰ μαβιά.
 Ἔτσι τώρα στὸ λεπτό—κι' ἄλλο χρώμα τὰ νησιά!

Θέλεις νὰ κρυφομιλήσω γιὰ ὅ,τι πιὸ πολὺ ἀγαπῶ
 Μέσ' τὸ ἴδιο καλοκαίρι; Τὰ βουνά μου θὰ σοῦ πῶ.
 Τοῦ βουνοῦ μου ἄς ἀκούσης βαθυπράσιν' ἱστορία
 Καὶ κορδέλλες ταφταδένιες σπάζουνε τὴν ἤσυχια
 Τὰ μικρὰ ποτάμια, οἱ χεῖμαρροι—ντροπαλὲς πὺν εἶν' οἱ πηγοῦλες...—
 Καὶ τ' ἀγέρια χαιρετῶντας λεῦκες, πλάτανους, κορφοῦλες
 Ἄπ' τὰ ἐλάτια κι' ἄπ' τὰ κέντρα. Καὶ οἱ γροῦλλοὶ τὶς νυχτιές.
 Δὲ νομίζεις πῶς καλοῦνε στὰ λειβάδια τὶς ψυχές;

Τὶς ψυχὲς μέσ' τὸ καθρέπτισμα τ' αἴθλο τοῦ φεγγαριοῦ.
 Γιὰ νὰ βροῦνε πάλι δρόμο, δρόμο χάρης, γυρισμοῦ
 Ἄπ' τὰ τέλματα τῶν βάλτων στὶς κορφὲς τὶς ἀερίνες.
 Οἱ ψυχὲς νὰ βροῦν τὸ νῆμα—οἱ ψυχὲς οἱ μαραμμένες,
 Μιᾶς ἀγάτης ξεχασμένης στὰ σκοτάδια καὶ στὰ βάθεια.
 Σὰν πηγὴ πούχουν σκεπᾶσει βᾶτοι, τρίβολοι κι' ἀγκάδια;
 Πάλι πρέπει νὰ κινήσης, στοῦ βουνοῦ μου μιὰ νυχτιά,
 Πάλι, γιὰ νὰ βρῆς, ψυχὴ μου, τὴν ψυχὴ σου τὴ βαθειά.

Κι' αὐτὰ εἶν' τὸ καλοκαίρι, τότε πὺν ἡ Πεντηκοστή,
 Στολισμένη ὥριμα στάχυα κι' ἓνα ρόδο βυσσινί
 Ξεπειτιέτ' ὅπου πατήση—θάλασσ' ἄσωστη, γαλάζια,
 Σὲ καρδιές, ἄστρα καὶ κόσμους τὰ θεϊκὰ πλέκει μαγνάδια—
 Καὶ νησί, γίνεται ρόδινο, χίλια χρώματα δικὰ της,
 Ἡ πιστὴ καρδιά πὺν δέχεται, μὲ τὰ δῶρα τ' ἀκριβά της,
 Τὴ Γιορτὴ τοῦ Πλοῦσιου Θέρου. Καλοκαίρι μου σοῦ πρέπει
 Νὰ στὸ πῶ, νὰ μὴ στὸ κρύψω: σ' εἶχα πάντα γλυκαδέρφι.

ΣΟΝΕΤΤΟ

ΓΙΑ ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ήφησα τόσα χρόνια νά χαθοῦν
Ψάχνοντας σ' ἀκατάληπτα βιβλία·
Κοινή, θά πῆς, ἀνθρώπινη ἱστορία,
Ποῦ χρόνια οἱ νικημένοι ἀνιστοροῦν.

Ήφησα τόσα χρόνια κι' ἀντηχοῦν
Τὰ λόγια μέσ' στήν ἄδειαν ἐκκλησία,
Τῆ μόνη μου ποῦ ἀπόχτησα σοφία,
Ἦρθαν στεγνὰ τὰ χεῖλη μου νά εἰποῦν.

Τῆ γνώση τὴν πικρή, σὰν ἐπωδός,
Ποῦ ἀκούγεται, θριαμβικοῦ παιάνα·
Τῶμαθα πῶς «οὐκ ἔστιν ἄλλη ὁδός»,

Κι' ἤπια ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆ βρυσσομάνα,
Κι' ἔνοιωσα τὴ χαρὰ τοῦ ἀναστημένου,
Ψαύοντας τίς πληγές τοῦ Ἐσταυρωμένου...

ΑΝΤ. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ!

Κάποτε χέρια ἀγνά σέ φρόντισαν
κι' ἄμωμα σέ χαϊδέψαν.
Ἄν ἀπ' τὸν πόνο σφίγγονταν καρδιές,
ἄμαρτωλές ψυχές γίνονταν τιμημένες.

Μύριες ἀπάλινες καρδιές
μὲ τὸ χαμόγελό σου
τ' ἀθῶα παιγνίδια, τὰ τραγοῦδια,
δῶσαν χαρὰ στὸν κουρασμένο.
Μ' ἐλπίδες στόλισες πολλῶν τῆ ζήση,
φώτισες τὰ τρισκόταδα,
συντρόφεψες τὸ «μόνο»
κι' ὁ πονεμένος ξέχασε κοντά σου
πῶς πονοῦσε....

... Ἦρθαν καιροὶ πού ζήλεψαν
 Ξένοιαστο σὰ σὲ εἶδαν
 κι' ἄδολο, τ' ἀμπέλι τῆς ἀγάτης νὰ τρυγᾶς.
 Βάρβαρα γιὰ σὲ ἀπλώσαν χέρια
 καὶ ξεριζῶσαν τὸ βλαστάρι
 ἀπ' τὴ γεννήτρα γῆ.
 Τότε, τὰ μάτια εἶδανε, ὄσα
 ὁ νοῦς ποτὲ δὲν εἶχε βάλει.

Ἡ ἀγάπη σκόρπιζε τριγύρω ζεστασιὰ
 στῆς φτώχειας τὴν ἀπλότητα
 ἢ τοῦ καλοῦ σπιτιοῦ τὰ πλούτη.
 Ἔσθυσε τώρα στὸ παραγῶνι ἡ φωτιά.
 Τὰ μάτια πού κυττοῦσαν θαρρετά,
 καθάρια, τ' οὐρανοῦ τὰ πλάτη,
 μαθαίνουνε, ποιὸς ξέρει,
 νὰ κυττάζουν χαμηλά,
 ποιὸ χαμηλά ἀπ' τοὺς ὀρίζοντες
 τοῦ ὠραίου, τ' ἁγίου, τοῦ ἱεροῦ.

Τί κι' ἂν πονᾶς;

Τί κι' ἂν πονᾷ μαζὺ σου ἡ ἑλληνικὴ καρδιά μας:
 Τὰ δάκρυά σου κι' οἱ κραυγὲς
 χαθῆκαν μακρὰ, κρυστάλλιασαν
 κι' ἔμειναν στὸ Βορρᾶ ντροπῆς σημάδι.
 Ἐκεῖ, κάτω ἀπ' τὸ μαῦρο οὐρανό,
 σιμὰ στίς σκοτεινὲς ψυχὲς τους,
 ἀντὶ μὲ ζύμη τῆς ἀγάτης νὰ τραφῆς,
 μῖσος σὲ τρέφουν.
 Κι' οἱ μέρες κυλᾶνε,
 χιλιάδες ψυχὲς καὶ τίς στιγμὲς μετρᾶνε,
 μιά, δυὸ.... δέκα... ἑκατό....
 Καὶ νᾶταν νᾶρχόσουν!

Ἡ μουσικὴ τῆς προσταγῆς Σου,
 Χριστέ μου,
 ἄς ἀναδέψη τίς ψυχὲς,
 κι' ὦ, κάμε λίγη, μονάχα λίγη, ἀγάπη
 νὰ βρεθῆ σ' ὄλων,
 δικῶν καὶ ξένων τίς καρδιές,
 γιὰ νὰ σὲ φέρουν πίσω,
 παιδί μου.

ΑΠΟΨΕΙΣ

Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΘΥΕΛΛΑ

Τὸ παρὸν φύλλον γράφεται εἰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας ἡ παγκόσμιος θύελλα ἔχει δυναμώσει ὅσον ποτὲ ἄλλοτε ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου καὶ ὁ οὐρανὸς φαίνεται, ἂν ἔχι κατάμαυρος, πάντως πολὺ-πολὺ σκοτεινός. Θὰ περιμένουν λοιπὸν οἱ ἀναγνώσται μας, κἀτι νὰ εἰπῇ καὶ ἡ στήλη αὐτὴ διὰ τὰ δραματικά γεγονότα τὰ ὁποία ἔχουν ὡς ἐπίκεντρον τὴν Κορέαν, ἀλλ' ὡς σφαῖραν ἐκδηλώσεως τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν ὁλόκληρον.

Τι νὰ πῇ ὁμως; Νὰ σχολιάσῃ τὰ γεγονότα; Ἄλλὰ ποῦ νὰ τὰ προφθάσῃ; Μὲ τὴν ταχύτητα τὴν ὁποίαν ἔχει πάρει ἡ μόπρα ποὺ περᾶμε, οἰονδήποτε σχολίου ἀπὸ τῶν στηλῶν ἐνὸς μηνιαίου περιοδικοῦ θὰ εἶναι ἀπρηχαιωμένον καὶ θὰ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱστορίαν μᾶλλον παρὰ εἰς τὴν ἐπικαιρότητα. Μεταξὺ «χειλέων καὶ κύλικος» καὶ πολὺ περισσότερον μεταξὺ συντάκτου καὶ ἀναγνώστου «πολλὰ πέλει». . . Ὁλη ἡ μορφή τοῦ κόσμου μπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ ἐν τῷ μεταξῷ!

Η ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΙΣ

Ἐπάρχει ὁμως ἡ ἄλλη πλευρά, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἕνα χριστιανικὸν περιοδικόν, ἔστω καὶ μηνιαῖον, ἡμπορεῖ ὄντως καὶ ὑποχρεοῦται νὰ προσφέρῃ τὴν συμβολὴν του. Εἶναι ἡ πλευρὰ τῆς αἰωνιότητος.

Τὰ γεγονότα ποὺ ἀποτελοῦν τῶρα τὴν ἐπικαιρότητα εἶναι, βεβαίως, μοναδικὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἄποτελοῦν ὁμως τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν ἰδίων πάντοτε αἰώνιων πνευματικῶν νόμων. Εἶναι μία ὀδυνηρά, τραγικὴ, ἀλλὰ παρ' ὅλον τοῦτο μεγαλειώδης ἀπόδειξις, πόσον ἀληθινοὶ ἦσαν οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὸ οἰκοδόμημα ποὺ κτίζεται μακρὰ ἀπὸ τὴν πίστιν, δηλαδὴ μακρὰ ἀπὸ κάθε στήριγμα, ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμον. Ἄς ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσωμεν, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τῶν πνευμα-

τικῶν ἐκείνων νόμων εἰς τὴν μελέτην καὶ συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον διακήρυξιν τῶν ὁποίων εἶναι ἀφιερωμένα αἱ «Ἀκτίεις». Τὸ οἰκοδόμημα τοῦ πολιτισμοῦ μας εἶχε κτισθῆ πανύψηλον, ὑπερήφανος οὐρανοξύστης, ἀλλὰ χωρὶς θεμέλια. Δι' αὐτὸ καὶ κατασειεται καὶ καταρρέει συνεχῶς. Τὸ τράνταγμά του εἶναι τόσο ἰσχυρότερον, ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοξύστου ποὺ ἐκτίσαμεν μὲ θεμέλιον. . . τὴν ἄρνησιν τοῦ θεμελίου.

Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς εἶναι ἐντονώτερον παρὰ ποτὲ ἄλλοτε τὸ ψεβερόν αὐτὸ τράνταγμα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀπιστίας. Πράγμα ποὺ σημαίνει, ὅτι ἡ πίστις καλεῖται, περισσότερον παρὰ κάθε ἄλλην φορὰν, νὰ λάβῃ τὸν λόγον, νὰ ἔλθῃ ὡς δύναμις ζωῆς ποὺ θὰ στηρίξῃ, θὰ τονώσῃ καὶ θὰ ἀντιτάξῃ εἰς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ὀλέθρου τὴν ἰδικὴν τῆς ἀντεπίθεσιν, τὴν ἀντεπίθεσιν τῆς ζωῆς.

Καὶ αὐτὴν τὴν ἀντεπίθεσιν καλούμεθα νὰ τὴν κἀμωμεν ὁλοκράτως. Μία ἐπιστράτευσις τῆς πίστεως πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπάντησις κάθε ἐνὸς ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὰ δραματικά γεγονότα ποὺ παραλύουν τὰ γόνατα καὶ ἐνοσπεῖρουν τὸν πανικόν. Ἡ ἐπιστράτευσις αὐτὴ τῆς πίστεως εἶναι ἡ ἀντεπίθεσις μας. Εἶναι καὶ ἡ νίκη μας. Ὁ,τι καὶ ἂν λέγουν τὰ πολεμικὰ ἀνακοινωθέντα, εἴτε ἀπὸ τὴν Κορέαν εἴτε ἀπὸ ὅπουδήποτε ἄλλου, «αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικησασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν».

ΤΙ ΒΛΕΠΕΙ Η ΓΕΝΕΑ ΜΑΣ

Πόσοι θύελλα ὁμως, πόσα βάσανα, πόσοι πόλεμοι ποὺ ξεσποῦν ἐπάνω εἰς μίαν γενεάν, τὴν γενεάν μας! Φαίνεται ὅτι ἔχομεν ἕνα θλιβερόν προνόμιον, εἰς τὴν γενεάν μας ἐπάνω νὰ ξεσπάσουν «πάντα τὰ κύματα καὶ οἱ μετεωρισμοὶ» τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας!

Ἐννοεῖται ὁμως ὅτι τὸ προνόμιον αὐτὸ ἔχει τὴν ἐξήγησίν του, ποὺ τὴν παρέχει ἡ χριστιανικὴ θεώρησις τῆς ἱστορίας. Ἄπλουστάτα, ἡ γενεά μας εἶναι ἡ γενεά

τῆς καρποφορίας, τοῦ θερισμοῦ. Εἰς τὰς ἀμέσως προηγουμένας γενεάς, γενεάς τῆς σποράς, τὸ κήρυγμα τῆς ἀρνήσεως ἐσπείρεν ἐκεῖνον τὸ ὅποιον τώρα θερίζεται. Τὸν ἀρνητικὸν πολιτισμόν. Δηλαδή τὸν παλιμπαρβαρισμόν! Καὶ ἰδοὺ οἱ καρποί. Ἐνας «πολιτισμός», πὺ τὸν ἀποτελοῦν ἡ σὰπίλα ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, τὸ ἐγκλημα ἀπὸ τὴν ἄλλην!

Εἰς τὴν γενεάν μὴς λοιπὸν ἀνήκει τὸ προνόμιον τοῦ θερισμοῦ. Ἄλλ' ὁ θερισμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι μόνον καταστροφή. Εἶναι καὶ στροφή δημιουργίας. Δὲν εἶναι μόνον ὁ φοβερός θάνατος τοῦ παλαιοῦ. Εἶναι καὶ ἡ γέννησις τοῦ νέου. Ὅ,τι περνοῦμε εἶναι βέβαια, πόνος «παγίδων θανάτου». Ἄλλὰ εἶναι καὶ ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ τῆς καινούργιας ζωῆς. Εἶναι ἡ χαραυγὴ τῆς καινούργιας ἡμέρας!

Ἴσως καμμία ἄλλη γενεὰ δὲν ἐδοκίμασεν ὅσα δοκιμάζει ἡ ἰδική μας. Ἄλλὰ καὶ καμμία ἄλλη ἴσως γενεὰ δὲν εἶδε μὲ τόσον καταφάνερον τρόπον, ὅσον ἡ ἰδική μας, νὰ πραγματοποιηθῆται ἡ διακήρυξις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «ἡ νῦν προέκοψεν ἡ δὲ ἡμέρα ἡγγικεν».

Η ΠΟΛΥΜΕΛΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ συνεδρίου τῶν πολυτέκνων ἀνεκινήθη καὶ πάλιν τὸν ζήτημα τῆς κρατικῆς προστασίας ἢ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὰς πολυμελεῖς οἰκογενεάς. Καὶ πρέπει νὰ δηλολογηθῆ, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἔχει γίνεαι τίποτε τὸ ἀποτελεσματικὸν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, ἀλλ' οὔτε κἂν συγκινοῦμεθα διὰ τὴν ἐγκληματικὴν παράλειψιν.

Καὶ ὅμως ἔπρεπε καὶ πρέπει νὰ γίνῃ θέμα ἀληθινῆς σιαυροφορίας, ἀληθινοῦ ἀγῶνος καὶ ἀγῶνος συνεχοῦς, τὸ θέμα αὐτό, ἡ προστασία τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας. Εἶναι ἱερὸν χρέος τὸ ὁποῖον ἔχομεν ἔλοι, ἔχει ἔλον τὸ Ἔθνος ἔναντι τοῦ ἑαυτοῦ του, ἔναντι τοῦ μέλλοντός του.

ΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΑΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 751

Γίνονται πολλὰ ἀδικίαι ἀπὸ τὸ κράτος, ἢ μάλλον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν κρατικοῦ νοῦ ἢ ὁποία βραχνίζει τὸν τόπον. Ἄλλὰ σὺν τὴν ἀδικίαν τοῦ γίνεται μὲ τὴν ἀδιαφορίαν

διὰ τοὺς ἀγωνιστὰς πὺ προστατεύονται μὲ τὸν νόμον 751, παρομοία ἀδικία, παρομοία ἀφροσύνη καὶ παρομοία ἔντροπή εἶναι δύσκολον νὰ εὔρεθῆ. Ἦτο ἤδη ἀνεπαρκὴς ἡ παρεχόμενη προστασία. Καὶ νὰ πὺ καὶ αὐτὴ ἀναστέλλεται διὰ νὰ μείνουν οἱ ἀγωνισταὶ τοῦ Ἐθνους χωρὶς ψωμί. Ἄλλ' ἐν τριαυτῇ περιπτώσει, ἂν οἱ ἀγωνισταὶ πρόκειται νὰ γίνουν ψωμοζῆται εἶναι ἔντροπή δι' ἔλους μας νὰ τρώμε ψωμί... καὶ ἴσως καὶ κἂτι παραπάνω, ἐφ' ὅσον τὰ ἀδέλφια μας—ἀδέλφια μας δὲν τοὺς ὠνομάξαμεν ὅταν τοὺς ἐστέλναμεν νὰ ἀγωνισθοῦν;—ἀντιμετωπίζουν μὲ ἀγωνίαν τὸ ζήτημα τῆς στοιχειώδους συντηρήσεως. Εἶναι καιρὸς ἐπὶ τέλους νὰ τὸ ἐνοήσωμεν ἔλοι μας. Κράτος καὶ ἰδιώται, Ἑλληνες καὶ σύμμαχοι.

ΠΩΣ ΘΑ ΕΔΙΔΑΣΚΟΝΤΟ

Εἴκοσι ἕξ χιλιάδες παιδιὰ εἰς τὴν περὶφέρειαν τοῦ Λονδίνου πλήττονται ἀπὸ τὰς δίκας περὶ διαζυγίου μεταξὺ τῶν γονέων των. Τί θὰ γίνῃ λοιπὸν μὲ αὐτὰ τὰ παιδιὰ; Ποιὸς θὰ εὔρεθῆ νὰ τὰ λυπηθῆ, ποιὸς θὰ εὔρεθῆ νὰ τοὺς δώσῃ κἂτι ἀπὸ τὴν θαλπωρὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν τοὺς ἀφῆρσεν ἡ διάστασις τῶν γονέων των;

Τὸ δρᾶμα αὐτὸ ἀρχίζει τώρα νὰ ἀπασχολῆ τὴν ἀγγλικὴν κοινὴν γνώμην, ὅπως τοῦλάχιστον βλέπει κανεὶς εἰς τὰς ἐφημερίδας τοῦ Λονδίνου. Καὶ καλοῦνται οἱ ἀρμόδιοι νὰ λάβουν αὐτὰ ἢ ἐκεῖνα τὰ νομοθετικὰ μέτρα. Ἄν ἐτολμούσαμεν, θὰ ὑπεβάλλαμεν καὶ ἡμεῖς μίαν πρότασιν. Νὰ μαζευθοῦν αὐτὰ τὰ εἴκοσι ἕξ χιλιάδες παιδιὰ κάπου ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὸ ἀγαλμα τοῦ Νέλσωνος εἰς τὸ Τραφάλγκαρ Σκουαίηρ. Καὶ νὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ τὰ καμαρώσουν τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἔλοι οἱ κύριοι... καὶ κυριαί, οἱ ὁποῖοι κατὰ ἕνα οἰονδήποτε τρόπον συντελοῦν εἰς τὸ νὰ ἐπεκτείνεται ἡ φοβερὴ συμφορὰ πὺ λέγεται διαζύγιον.

Καὶ ἐπὶ τέλους, διατὶ νὰ πάμε εἰς τὸ Λονδίνον; Ἄν ἡμποροῦσαν νὰ μαζευθοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος τὰ Ἑλληνόπουλα πὺ βραχνίζονται καὶ ἀντιμετωπίζουν τὴν ζωὴν μὲ πικρίαν καὶ ἀπελπίσιν διότι οἱ γονεῖς τοὺς ἐλιποτάκτησαν ἀπὸ τὸ χρέος των, διὰ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κάρλ Γιούγκ: Εισαγωγή στην Αναλυτική Ψυχολογία. Μετάφραση Κ. Α. Μερναίου, Μίνας Ζωγράφου ('Εκδόσεις Τσάγκα). Αθήναι, 1950.

Κάθε έργασια του μεγάλου Έλβετου Ψυχιάτρου καθηγητού C. G. Jung, πού μεταφράζεται εις τά ελληνικά και κάθε προσπάθεια να γίνει γνωστόν τὸ επιστημονικόν έργον του μεγάλου αὐτοῦ επιστήμονος εις τήν Ἑλλάδα, εἶναι μία πνευματικὴ συμβολή. Οἱ ἀναγνώσται τῶν «Ἀκτίνων» γνωρίζουν πόσον τὸ περιοδικόν τοῦτο ἠθέλησε να βοηθήσῃ τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστην να ἔλθῃ εις ἐπαφήν, μαζί με ἄλλα ἀναστήματα τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ ἐπιστήμης, καὶ με τὸν καθηγητὴν τῆς Ψυχιατρικῆς C. G. Jung. Διότι ἐκεῖνος πού θά μελετήσῃ τὸν Γιούγκ καὶ τὴν ψυχολογίαν του ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του ἕνα γίγαντα τῆς ἐπιστήμης, ὁ ὅποιος ἔχει να διδάξῃ καὶ να προσφέρῃ, εις τὴν σημερινὴν μάστιγα γενεάν, γῶσιν καὶ σοφίαν καὶ ἀντιμετώπισιν καὶ λύσιν ἀνθρωπίνων προβλημάτων, τὰ ὅποια προσπαθεῖ να ἐγγίσῃ εις τὴν οὐσίαν των. Καὶ πρέπει να λεχθῆ ἔδῳ ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ καθηγητῆς κ. Καλλιάρης τὸν πρῶτον ἀνεφάνισεν τὸ έργον τοῦ Γιούγκ καὶ τὴν διδασκαλίαν του δι' ἐπανειλημμένων ἐκδόσεων καὶ τελευταίως ἀκόμη διὰ τοῦ έργου του «Ψυχολογία τοῦ βάθους».

Τὸ ὄνομα τοῦ καθηγητοῦ Jung τοποθετεῖται

συνήθως μαζί με δύο ἄλλα ὀνόματα: τοῦ Φρόυντ καὶ τοῦ Ἄντλερ. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἐπιστήμονες, εἶναι ὡς γνωστόν, οἱ εἰσηγηταὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους (psychologie de la profondeur).

Μᾶς ἐδίδαξαν πῶς να ἀνακαλύπτωμεν καὶ να ἀναλύωμεν τὰ εὐώτερα γεγονότα τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὅποια ἀσκοῦν τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συνόλου ὀργανισμοῦ, καὶ τὰ ὅποια ἡ ἐπίσημος ψυχολογία μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρναίτο να παραδεχθῆ καὶ να ἐξετάσῃ. Καὶ μοιλοῦντι οὐδεις τῶν τριῶν τούτων μεγάλων ἐπιστημῶν κατ' ὀρθοῦς να ἐκφύγῃ τσελῆως ἀπὸ τὰ γνωστὰ σχήματα τῆς ἀρνητικῆς ἐπιστήμης, ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον —καὶ ὀφειλομεν χάριτας εις αὐτοὺς— ὅτι ἀπήλλαξαν τὴν ψυχολογίαν ἀπὸ τὰς μηχανοκρατικὰς ἀντιλήψεις τοῦ παρελθόντος αἰῶνος περὶ τῆς μηχανικῆς ἐρμηνείας τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Περὶσοότερον ὅμως ὄλων ὁ καθηγητῆς Γιούγκ μᾶς ἐδίδαξε να ἀναλύωμεν καὶ να ἐμβαθύνωμεν εις τὸν ἀληθινὸν κόσμον τῆς ψυχῆς με τὰς μεγάλας ἀπαιτήσεις καὶ ἐφῆσεις, τὰς ὅποιας παρουσιάζει ἕνας πρωτοφανὴς εις τὴν ἱστορίαν τῆς φύσεως κόσμος, ὁ κόσμος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ὁ σημερινὸς πνευματικὸς ἀνθρώπος δὲν πρέπει να λησμονῆ ὅτι ὁ καθηγητῆς Γιούγκ εἶναι ἐκεῖνος πού εἶπε «εἰ δὲν ἡμπορεῖ ὁ σημερινὸς ἐπιστήμων κατὰ τρόπον ἐντιμὸν να ἀρνηθῆ

να κάνουν τὸ κέφι των! Ὅχ ἐδιδασκόμεθα τότε μερικά πράγματα ὅσον ἀφ' ὧν τὴν ἀγωγὴν πού πρέπει να δοθῆ εις τὸν λαόν μας, σχετικῶς με τὸν τρόπον με τὸν ὁποῖον πρέπει να ἀντιμετωπίζεται ἡ εὐλογία τοῦ γάμου καὶ ἡ μεγάλη ἐκείνη συμφορά, πού λέγεται διαζύγιον.

ΤΑ ΕΙΔΙΚΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ

Πολλοὶ ἀναγνώσται μᾶς γράφουν διὰ να συνηγορήσωμεν διὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἰδικὸν αἰτημὰ των. Λυπούμεθα ὅτι πρὸς τὸ παρὸν μᾶς εἶναι ἀδύνατον να ἐκπληρώσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν των αὐτῆν, διότι βεβαίως θά ἔπρεπε προηγουμένως να γίνεσαι κάποιος ἔλεγχος καὶ ἐξακριβῶσις —να διατίθεται καὶ ὁ ἀντίστοιχος χώρος καὶ ὄλα

αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν δυστυχῶς, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον.

Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τοὺς ἀναγνώστας μας πού ἀπευθύνονται δι' εἰδικὰ θέματα των να μᾶς συγχωρήσουν, διότι δὲν ἡμποροῦμεν να ἐκπληρώσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν των, ἢ ὅποια ἀπὸ τινος ἀπόψεως εἶναι καὶ ἰδικὴ μας ἐπιθυμία. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἐκεῖνο πού εἶναι σήμερον ἀδύνατον, θά καταστῆ δυνατὸν αὐριον. Διὰ τὰς «Ἀκτίνας» θά ἀποτελέσῃ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν να εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον ἕνα βῆμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θά ἀκούεται καὶ τὸ παράπονον καὶ ἡ αἰτήσις βοηθείας καὶ ἡ ἐπίκλησις τῆς δικαιοσύνης ἐκ μέρους ἐκείνων πού ἔχουν λόγον να θεωροῦν τὸν ἑαυτὸν τους ἀδικούμενον.

τὴν ὑπαρξίν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς». Εἶναι μία βαθαίωση προερχομένη ἀπὸ τὴν ἔρευαν ἀνθρώπινου ὄντιου ἐπὶ 30 καὶ πλέον ἔτη, τὴν ὁπ.ίαν ἔκαμεν ὁ ψυχίατρος τῆς Ζυρίχης. Καὶ αὐτὴ ἡ βαθαίωση ἤσκησε τεραστίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας ἀνθρωπίνης σκέψεως. Ἡ ἔκδοσις εἰς τὰ ἑλληνικά τῆς «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Ἀναλυτικὴν Ψυχολογίαν» ἦτο μὴ καλὴ ἔμπνευσις τῶν μεταφραστῶν καὶ τοῦ ἐκδότη. Ἔτσι τὸ ἑλληνικὸν ἀναγνωστικὸν κοινὸν θὰ ἔχη, παραλλήλως πρὸς ἄλλας ἐργασίας ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Γιούγκ, μίαν εὐνόητον καὶ σαφῆ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἀναλυτικὴν ψυχολογίαν.

Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀσυνειδήτου, τῆς συνειδήσεως (αἰσθησις, σκέψις, διαλοησις, συναίσθημα, ἔγῳ), ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ ψυχικοῦ ὄργανου (ἔγῳ, ἀναμνήσις, ὑποκειμενικαὶ συμβολαί, θυμικαὶ καταστάσεις, εἰσβολαὶ τοῦ ἀσυνειδήτου) ἡ ἀνθρώπινη τυπολογία (ἐνδοστρεφῆς, ἐξωστρεφῆς τύποι) εἶναι αἱ πρῶται βάσεις διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ψυχολογίας τοῦ Jung.

Ἡ μελέτη ἀκλουθῶς τῶν συμπλεγμάτων, μετὰ τὸς συνειρημοδῶς (ἀπόρροια πειραμάτων καὶ παρατηρήσεων πολλῶν ἐτῶν) μᾶς βοηθεῖ νὰ εἰσδῶσμεν ἀκόμη βαθύτερον εἰς τὸν ψυχικὸν κόσμον. «Τὸ σύμπλεγμα πραγματικὰ εἶναι κατὰ τὸν μαγνήτη, κατὰ τὸν κέντρο φορτισμένον μὲ ἑλεκτρικὴ ἐνέργεια πού τραβάει κάθε τι πού βρίσκεται κοντὰ του ἀκόμα καὶ τὰ διάφορα πράγματα». (Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀναλυτικὴν ψυχολογίαν σ. 75). Ἀπὸ τὰ συμπλέγματα ὀδηγεῖται ὁ μελετητῆς εἰς σπουδαίας παρατηρήσεις. Ἰσοῦ π.χ. «Ἡ καινούργια ψυχολογία καὶ φυσικὴ ἔχουσι τὸ κοινὸν χαρακτηρηστικὸ νὰ εἶναι σπουδαιότερες καὶ σημαντικότερες καὶ νὰ χαρακτηρίζονται περισσότερο γιὰ τὴν μεθόδους τοὺς παρά γιὰ τὰ ἀντικείμενά τους» ἡ μέθοδός τους περιέχει περισσότερες ἐπιπέδους γνώσεως, παρά τὸ ἀντικείμενον, ὅπου ἐφορμῶζεται. Τὸ ἀντικείμενον τῆς ψυχολογίας, ἡ ψυχὴ, εἶναι, πραγματικὰ, τόσο διαφορτικὸν, τόσο ἀπροσδιόριστον νὰ εἶναι σπουδαίως ἀπροσδιόριστον.» (σ. 84.) Συγκρίνατε αὐτὴν τὴν παρατήρησιν τοῦ μεγάλου σοφοῦ ἐπιστήμονος μετὰ τὴν ἀφελῆ ἐκείνην διατύπωσιν τῶν ὀλιστῶν τοῦ παρελθόντος, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὁ λογάριθμος τῆς ὕλης! Ἀλλὰ καὶ παραίτητον: «Ἡ ἀνακάλυψις τῶν συμπλεγμάτων καὶ τῶν φαινομένων τῆς ἀφομοίωσης, πού προκαλοῦν, εἰσιεθε καθαρὰ σὲ τὴν εὐραυστη βάση εἶχε θεμελιωθῆ ἡ παλαιὰ ἀντίληψις πού κρατοῦσε ἀπὸ τὸν Condillac, καὶ πού σύμφωνα μ' αὐτὴν μὴ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε ὄλη τὴν εὐχέρεια νὰ μελετήσουμε τίς ἀπομονωμένους ψυχικὰς διεργασίας. Ἀν ὑπάρχουν ἀπομονωμένους ψυχικὰς διεργασίας...» (σ. 85). Καὶ ὅμως ὄλη ἡ κλασικὴ καὶ μὴχανοκρατικὴ ψυχολογία εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν ἐβασίσθη! Ἰσοῦ τώρα ἀκόμη ἡ μεγάλη πρακτικὴ συνέπειαι τοῦ τρόπου, καθ' ὃν θεωροῦνται ἀπὸ τὴν νεωτέραν ψυχολογίαν τὰ ψυχικὰ γεγονότα (μὲ ὑπογραμμισίαι τοῦ ἴσου τοῦ συγγραφέως): «Ἀὐτὴ εἶναι καὶ ἡ πρόθεσις πού προεξάρχει εἰς τίς προσπάθειαις τῆς ἀναλυτικῆς ψυχολογίας, νὰ μὴν ἀφήσῃ πικὰ νὰ κυριαρχῇ ἡ

καθαρὴ βαρβαρότητα σ' αὐτὸν τὸν ἐσωτερικὸν χῶρον, ἀλλὰ νὰ καθιερωσῆ μὴ πειθαρχία γνωρίζοντας τὰ δεδομένα πού βρίσκει σ' αὐτὸν» (σ. 85).

Εἰς τὴν μελέτην τῶν ὀνείρων φαίνεται σαφῶς ἡ διαφορὰ, ἡ ὅποια χωρίζει τὸν Φρέϊντ ἀπὸ τὸν Γιούγκ. Τὸ ἀτομικὸν καὶ τὸ ὀμαδικὸν ἀσυνειδήτων κατὰ τὸν Γιούγκ, τὸ ὅποιον μελετᾶται ἰδιαιτέρως καὶ εἰς τὰ ὄνειρα, δὲν εἶναι ἓνα ὁμογεῖον ἀπλῶς γενετησῶν ἀπωθημένων πόθων καὶ ἐπιθυμιῶν, ἀλλὰ κατὰ πολὺ βαθύτερον. «Ἐνα ὄνειρον... προβάλλει καὶ θέτει ἐπὶ τάπητος, τὸ θεμελιώδες, τὸ σταυρικὸ πρόβλημα τοῦ ἀτόμου, πού τοῦ ἀποκαλύπτει τὰ βάθη ἀντιλήψεων ἀπὸ καὶ καὶ καθιστῶντας ἐπικαιρὴ τὴν ὑπέριστατη συζήτηση γιὰ τὴν ἀντίληψιν πού ἔχει γιὰ τὰ πράγματα». (Δι' ὑπογραμμισίαι πάντοτε τοῦ συγγραφέως).

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν μελέτην προχωροῦμεν εἰς τὰ ἀρχέτυπα, ἔκφρασιν ἡ ὅποια σημαίνει μίαν πρωταρχικὴν εἰκόνα ὑπάρχουσαν εἰς τὸ ἀσυνειδήτων καὶ ἐμβληθεῖσαν ἀπὸ τὴν βίωσιν πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος (Animus, anima, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ὁ ὄφις, ὁ ἄστρος κ.λ.π.).

Εἰς αὐτὰ τὰ ἀρχέτυπα κατὰ τὸν Γιούγκ ἤσκησε τεραστίαν ἐπίδρασιν ὁ Χριστιανισμός. «Εἶναι ἓνα παρελθόν, (ὁ Χριστιανισμός) πού στὰ ἴχνην καὶ στίς συνέπειάς του, θὰ ἀποτελῆ, ὅπως καὶ ἕως παρελθόν, ἓνα αἰώνιον παρόν. Εἶμασθε, μὴ γιὰ πάντα, σημάδεμένοι μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ χριστιανισμοῦ. Εἶναι ὅμως ὅμοια ἀλθρινὸ πῶς φέρουμε τὰ σημάδια ἐκείνου πού προηγήθηκε ἀπ' αὐτόν» (σ. 150, ὑπογραμμισίαι τοῦ σ.).

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἓνα σύγχρονον πρόβλημα σημαίνει ἰδιαιτέρως διὰ τὸς νέους, τὸ ἀομυθιστικόν, λέγει ὁ καθηγητῆς Γιούγκ, μεταξὺ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος. Καὶ ὁ ἀγὼν, ὁ ὅποιος θὰ γίνῃ εἰς τὴν ψυχικὴν σφαίραν, θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ψυχικὴν ἐνότητα καὶ τότε θὰ ἔλθῃ ἡ λύσις τοῦ προβλήματος. Αὐτὴν τὴν βῆθυσιν μᾶς παρέχει μὲ τὰς μελέτας τῆς ἡ ἀναλυτικῆς ψυχολογίας.

Μίαν βῆθυσιν, ἡ ὅποια ἀνοίγει νέους δρόμους εἰς τὴν ἐπιστήμην, διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν πού ἐπέφερον ἡ ἀρνήσις. Εἶναι ἀληθές ὅτι καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γιούγκ διακρίνονται ἀκόμη τὰ ὑπολείματα τῆς ἀρνητικῆς σκέψεως, ὅπως π.χ. ὁ τρόπος, μετὰ τὸν ὅποιον συνδέεται ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως μετὰ τὴν θεωρίαν τῶν ἀρχέτυπων καὶ τοῦ ὀμαδικοῦ ἀσυνειδήτου. Μὴ λησμονῶμεν ἄλλως τε ὅτι ἡ βιολογία μολίς συμβαδίζει χρονικῶς μετὰ τὴν ψυχολογίαν διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν πλανῶν τῆς ἀρνήσεως καὶ συνεπῶς ὁ Γιούγκ δὲν «ἔζησεν», ἐπαρκῶς τουλάχιστον, τὴν ἐπανάστασιν τῆς βιολογίας.

Ἀλλὰ ὁ μεγάλος ψυχίατρος τῆς Ζυρίχης ἦνοιε μεταξὺ τῶν πρωτοπόρων τὸν δρόμον, τὸν

ὅποιον ἤλθον καὶ ἔρχονται διαρκῶς καὶ περισσότεροι ἐπιτιμήμονες νὰ ἀνανεώσουν καὶ νὰ συμπληρώσουν. Τοῦ ἀνήκει ἡ μεγάλη τιμὴ τοῦ πρωτοπόρου. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ μετάφρασις τῆς «εἰσαγωγῆς στὴν ἀναλυτικὴ ψυχολογία» προσφέρει πολλὰ εἰς τὸν σημερινὸν διανοοῦμενον. Τόσον μᾶλλον ὅσον εἶναι καὶ μία ἐπιτυχὴς καὶ ζωντανὴ μετάφρασις (ἐκτός μερικῶν ὑπερβολῶν τῆς δημοτικῆς καὶ ὅποιας δυσκολεύουν τὸ ἀναγνωστὴν) μὲ πολλὴν εὐσυνειδησίαν, τὴν ὅποیان ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως ὁ «Ἕλλην ἀναγνωστὴς».

A.A.A.

★

Τὰ τριάντα φοιτητικὰ τραγούδια, ποὺ περιλαμβάνονται στὴ συλλογὴ «Μὲ τὸ τραγούδι καὶ τὸ γέλιο», ποὺ ἐκυκλοφόρησε σὲ τρίτην, εἰσαγωγικὰ ἐπιμελημένην, ἐκδοσὶ ἡ Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωσις, δὲν εἶναι ἀγνωστα στοὺς φοιτητὰς μας. Πρὸ πολλοῦ χιλιάδες νέων ἐνωσιωτῶν μέγα σ' αὐτὰ τὸν παλμὸ τῆς δικῆς τους ψυχικῆς δραστηριότητος, τ' ἀγάπησαν, τὰκαναν κτήμα τους. Καὶ κάθε φορὰ ποὺ στήνπιστὴ καρδιά τους ἐξηελίξει ἡ χαρὰ ἀναζητῶντας τὴν κατάλληλη μουσικὴ φόρμα γιὰ νὰ ἐκφρασθῇ, αὐτὰ τὰ τραγούδια ἀνθίζουσιν στὰ νεανικὰ τους χεῖλην, σ' αὐτὰ ἡ αἰσιοδοξία τῆς χριστιανικῆς τους πίστεως βρῆκαί τὴν μουσικὴν τῆς κρουσάλλουσι. Ἡ εἰρηνεμένη, χαρούμενη καρδιά, ἡ ὄρμη γιὰ δουλεῖαι ποὺ θὰ χαρίσῃ χαρὰ καὶ στοὺς ἄλλους, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ θὰ βροῦν στὰ τραγούδια αὐτὰ κλοῦσια διέξοδο.

Ἐπάρχουν τραγούδια στὴ συλλογὴ αὐτὴ ποὺ μὲ τὸ μέλος τους ἱκανοποιοῦν ἐξαιρετὰ τὸ μουσικὸ ἀίσθημα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνεβάζουν μὲ τὴ μορφὴ τους στὴν οὐσία μιᾶς ἀληθινῆς τέχνης ποὺ παρῆχει θυμώδαιον βόηθημα στὸν ἀγωνιζόμενον νέο.

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ ὅτι ὁ βραϊκὸς σκοπὸς ποὺ διηγετοῦν αὐτὰ τὰ τραγούδια, ἡ προσφορὰ δηλαδὴ τῆς ἀγνῆς καὶ ἀδόλης χαρᾶς στὴν ἀγωνιζόμενῃ χριστιανικῇ νεολαίᾳ, βάζει ὄρισμένους περιορισμοὺς στὴν ἐμπνευσι τοῦ συνθέτου καὶ τὰ τεχνικὰ μέσα ποὺ ἔχει στὴ διάθεσίν του. Γιατὶ τὰ τραγούδια αὐτὰ προορίζονται γιὰ τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν, νέων ἀγωνιστῶν τοῦ χριστιανικοῦ κινήματος, ποὺ δὲν εἶναι ἀπαραιτήτου βέβαια νὰ εἶναι καὶ τοῦ ἄσματος καλλιτέχνη.

Μόνον ὅσοι ἔχουν ἀσχοληθῆ μὲ τὸ παιδαγωγικὸ τραγούδι, ποὺ εἶναι εἶδος παραπλήσιο μ' αὐτὰ τὰ τραγούδια μποροῦν νὰ ἀντιληφθοῦν τίς μεγάλες δυσκολίας ποὺ χρειάσθηκα νὰ ἀντιμετωπίσουν οἱ συνθέτες τους.

Τὴ μεγάλη ὁμῶς ἐκπολιτιστικὴ σημασία ποὺ παρουσιάζει ἡ προσπάθεια τῶν συνθετῶν αὐτῶν καὶ τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως θὰ τὴν ἀντιληφθοῦμε ἀκόμα καλύτερα, ἂν σκεφθοῦμε ποῖο εἶναι τὸ μουσικὸ κλίμα μέσα στὸ ὅποιο κινεῖται σήμερα ἡ νεολαία μας, — δὲν μιλῶ βέβαια γιὰ τὸ πολὺ περιωρισμένον κοινὸ τῶν συμφωνικῶν συναυλιῶν καὶ τῶν ρεσιτάλ. Ὅλοι μας ἔβρουμε πῶς ἡ συνηθισμένη μουσικὴ τροφὴ τοῦ

πλήθους τῶν νέων μας εἶναι οἱ διάφορες ρομπες καὶ ἀμπες καὶ οἱ ποικιλώνυμες ἄλλες μουσικοχορευτικὰς καρικατοὺρες μαζί μ' αὐτὰ τὰ φρικτὰ ἐξαριθμώματα ποὺ λέγονται ρεμπέτικα μιά πανθαῖσια δηλαδὴ ἀνοσοιουργμάτων ποὺ ἀποτελοῦν προσβολὴν ὄχι μόνον γιὰ τὴ μουσικὴ, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινην ἀξιεπαιτία.

Γι' αὐτὸ ὅλοι ὅσοι ποθοῦν τὴ δημιουργία ἐνὸς ἀληθινῶν χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ στὴ χώρα μας δὲν μποροῦν παρὰ νὰ χαιρετήσουν μὲ τὴ μεγαλύτερη ἱκανοποίησιν τὴν Γ' ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς «Μὲ τὸ τραγούδι καὶ τὸ γέλιο» καὶ νὰ βοηθήσουν μ' ὅλες τους τίς δυνάμεις γιὰ τὴν πλατύτερη διάδοσίν της.

Ἐμεῖς θὰ ἐκφράσωμε ἀκόμα τὴν εὐχὴ καὶ τὴν ἐλπίδα, οἱ συνθέτες καὶ οἱ ἐκδότες τῆς συλλογῆς αὐτῆς νὰ βροῦν καὶ ἄλλους πρόθυμους καὶ εὐγενικοὺς συναυλιωτὰς ὥστε κάποια μέρα νὰ γίνῃ πραγματικότης τὸ ὄνειρον τῆς δημιουργίας, στὴ χώρα μας, ἐνὸς ἀγνοῦ καὶ πολιτισμένου λαϊκοῦ τραγουδιοῦ.

K. K.

★

Alexis Carrel : Ἐπιστῆμη καὶ θαῦμα. Πρόλογος Μαρ. Γερουλιάνου.

Στὸ σύντομον αὐτὸ βιβλιαράκι (ποὺ τὴν ἑλληνικὴν του μετάφρασιν προλογίζει τώρα ὁ ὁμοτίμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀκαδημαϊκὸς κ. Μαρ. Γερουλιάνος) ὁ Carrel διηγεῖται ἕνα ταξίδιον του, στὰ 1903, στὸ περίφημον, γιὰ τίς θαυματουργικὰς θεραπεῖας του προσκόνημα τῆς Lourdes. Ἐνας γιατρός, ἀπιστος ἔως τότε, συνοδεύει τὸ πλῆθος τῶν ἀρρώστων ποὺ μὲ τὸν σιδηρόδρομον κáνον τὸ ταξίδιον, ἐπιβιβῶντας νὰ βροῦν τὴ χαμένη ὑγείαν τους. Μίαν ἀρρωστητὴν εἶχε παρακολουθήσῃ ἀπὸ κοντὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ταξιδιοῦ, κι' αὐτὴ ἔγινε καλὰ, μάλιστα προστὰ μὲν ἄματια του, μὲ θαυματουργικὸν τρόπον. Τὸ περιστατικὸ δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ἔχῃ μεγάλην ἐπίδρασιν ἀπάντω του, γιατί πρὶν ἀπὸ τὴν θεραπείαν, ὄχι μόνον θὰ πίσταυς πιά, ἀλλὰ θὰ γινόταν καὶ ἕνας ἀφιερωμένος ἀνθρώπος στὴν Πίστι!

Τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ, μαρτυρία ἐνὸς διασήμου βιολόγου ἐπιμαρτυρημένη κατὰ κάποιον τρόπον κι' ἀπὸ τὸν δικὸν μας καθηγητὴ τῆς Ἱατρικῆς κι' ἀκαδημαϊκὸν κ. Μ. Γερουλιάνου, εἶναι φανερὸ πῶς παρουσιάζει μετὰ ὄχι ἐνδιαφέρον. Ἄλλὰ εἶναι συγχρόνως κ' ἕνα ἀξιο λογοτέχνημα: Ἡ εἰκόνα αὐτῆ ποὺ παρουσιάζει, τῶν ἀρρώστων ποὺ κáνον τὸ ταξίδιον τῆς θεραπεῖας, εἶναι κάτι τὸ βαθύτατον ἀνθρώπινον καὶ συγκινητικόν.

★

Μελοισάβηθης : Ἡ ἐποχὴ τοῦ [δ] πνίου καὶ τῆς ἀγρυπνίας. Ποιήματα.

Κάθε βιβλίον τῆς Μελοισάβηθης εἶναι πάντα καὶ

μιὰ προσπάθεια γιὰ ἀνάτασι. Ἡ ἀγωνία πού δημιουργεῖ στήν ἀνθρώπινη ψυχὴ τὸ μυστήριό τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἡ ἀναζητήσιμος τῆς λυτρωτικῆς ἀλήθειας ἀποτελοῦν τὸ μοτίβο στήν ποιησὶ τῆς, τὸ ξεχωριστὸ χρώμα τῆς.

Ἡ κινιούργια τῆς αὐτῆς ποιητικῆς συλλογῆς εἶναι γραμμένη σ' ἐλεύθερο στίχο. Καὶ ἐμπνέεται δλόκληρη σχεδὸν ἀπὸ θεοσοφικὰς διδασκαλίαις, τόσο μακρυνεὶ ἀπὸ τὰ ἀπλὰ καὶ βαθεῖα ἀνθρώπινα αἰσθήματα. Ἔτσι, τόσο ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ ὅσο καὶ τὸ ἐσωτερικὸ περιεχόμενον βάλθηκαν λέξ νὰ σκεπάζουν, νὰ πνέουν, μιὰ ποιητικὴ φλέβα πού εἶχε φανερωθῆ πλαισίωτα γὰν ἀληθινὴ ἀποκάλυψι. Ἡ ἐγκυτάλειψι τοῦ μέτρου στὸ στίχο μπορεῖ νὰναι ὡς ἐλίμη γιὰ κείνους πού δταν τὸ ἀκολουθοῦν μοιάζουν σὰν νὰ δέθησαν στὸ «φάλαγγα», ἀλλὰ φαίνεται — ἄξ μοῦ συχωρεθῆ ἢ ἔκφρασι — ἀδικία δταν πρόκειται γιὰ τεχνητὴ πού εἶναι ἄξιος νὰ δώσῃ ὅλες τῖς ποικιλίας, ὅλα τὰ χρώματα καὶ τὰ παιγιδιόματα μὲ τὸ παιθρηχθέν μουσικὸ τοῦ ὄργου.

Κι' ὅσπερ εἶναι αὐτὲς οἱ ἱεροσπέλαστες γιὰ τὴν ἀνθρώπινη καρδιά θεοσοφικὰς διδασκαλίαις. Πῶς νὰ συγκινήσουν, πῶς νὰ δώσουν ποιησὶ καὶ χαρὰ ἰδέας ξένες πρὸς τὴ ζωὴ, ξένες πρὸς ὅ,τι ἔποτελεῖ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ καθενὸς ἀπλοῦ ἀνθρώπου! Καὶ πῶς νὰ μιῇ θυμηθῆ κανεῖς, σὲ ἀντίθεσι μαζὶ τους, τὸ Χριστιανικὸν κήρυγμα, τῖς ἀπλές, τόσο κοντὰ στήν καρδιά μας, ἀλήθειαι πού μᾶς δίνουν τὰ Εὐαγγέλια. Εἶχε ἀφίπει παλαιότερα τὴν ἐμπνευσί τῆς ἢ Μελοισάνθη νὰ τραφῆ ἀπ' αὐτὲς καὶ μᾶς ἔδωκε τότε ποιήματα μὲ βάθος, μὲ προεκτάσεις ἀπειρες, μὲ συγκίνησι πού ἀρπάζε μὲ μιὰς καὶ συγκλονίζε τὸν κάθε ἄνθρωπον.

Τώρα εἶναι ζήτημα ἂν θὰ ἱκανοποιήσῃ μερικὸς «δομολεάτες» . .

★

Γεωργίου Α. Σαμουήλ, ὑποστρατήγου, Γεν. Δ/τοῦ Χωρ/κῆς Ὑπουργ. Δημοσίας Τάξεως: Ἡ Ἐποποιὰ τοῦ Μακρυγιάννη.

Ἐνν σπουδαῖο χρονικὸ πού ἱστορεῖ πῶς ἀντιστάθηκε, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1944, τὸ Σύνταγμα Χωροφυλακῆς Ἀθηνῶν στοῦ «Μακρυγιάννη». Γραμμένον ἀπὸ τὸν ἐπικεφαλῆς τῆς φρουρᾶς, δίνει ὅλες τῆς λεπτομέρειαις κι' ἀκόμα ζωτικανθεῖ ὅλη τὴ φρίκη τῶν ἡμερῶν ἐκείνων. Ἀξιοπρόσεχτη εἶναι καὶ ἡ ἱστορὴ πού δείχνει ὁ διοικητῆς γιὰ ὅλους τοὺς ἄνδρες πού ὑπηρετήσαν τότε στὸ Σύνταγμα τού. Καὶ τὸ βιβλίον εἶναι ἕνα ἀφιέρωμα σ' αὐτούς, ὄχι μόνο τυπικὰ, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικὰ.

Εἶναι ὅμως, πρὶν ἀπὸ ὅλα ἀφιέρωμα γιὰ ὅλο τὸν ἐλληνικὸ λαὸ, πού ἔξερει τί χρωστᾷ στήν ἡρωικὴν ἀμυνα τοῦ Συντάγματος Μακρυγιάννη πᾶσι σ' αὐτὴν ὀφείλει τὸν ἐλευθερία του καὶ τὴ ζωὴ του. Γεμᾶτο παλμό, ἡρωικὸ παλμό, τὸ βιβλίον αὐτὸ πρέπει νὰ διαβαθῆ ἀπὸ ὅλους.

★

Δημήτρη Δουκάρη: Προσευχές.

Δὲν φαίνεται νάχη καὶ πολλὴ σχέσηι μὲ τὴν

προσευχὴ ἢ μικρὴ αὐτὴ ποιητικὴ συλλογὴ. Ἄν καὶ μὲ τὸν τρόπο πού γράφονται σήμερα τὰ περισσότερα «ποιήματα» (χωρὶς ὀθλαδὴ πολλὴ σχέσηι οὔτε μὲ τὴ λογικὴ) δὲν μπορεῖ νὰναι κανεῖς βέβαιος γιὰ τὸ νόημα τους . . Ὁ κ. Δουκάρης ὅμως πιστεύομε πῶς θὰ δώσῃ κάτι καλύτερο στὸ μέλλον.

★

Ε. Κολέτσου: ὁ Ἀποστάτης.

Μονόπρακτο πατριωτικοκοινωνικὸ δραματικὸ σὲ δυὸ εἰκόνες, τυπωμένο στήν Αἴγυπτο (Ἄλεξάνδρεια) ὅπου ἐπικήθηκε ἀπὸ ἐρασιτεχνικοὺς θιάσους. Ἔχει ἀξιόλογη σκηνικὴ ὄρασι καὶ τὸ βασικὸ θέμα του (ἡ ἐπιστροφὴ στὸν Χριστιανισμὸ καὶ στήν ἐλληνικὴν πατρίδα, τὸν καιρὸ πού ἔσπασε ἢ Ἐπανάστασι τοῦ 21, κάποιου χριστιανοῦ πού εἶχε γίνει Τοῦρκος) θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ ἕνα μεγάλο ἔργο. Ἀξιοπρόσεχτη γιὰ τὴν πιστότητά τῖς εἶναι ἡ εἰκόνα πού δίνει, σύντομα βέβαια, τὸ μονόπρακτο αὐτὸ γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασι, μὲ τὸ κεντρικὰ θρησκευτικὸ χρώμα.

★

Βασιλικῆς Κ. Γκότση: Ἀνταύγειαις (ποιήματα καὶ σκέτῃ).

Κι' ἄλλη μιὰ προσπάθεια τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρήσιας στὸν τομέα τὸν πνευματικὸ: Ἡ μικρὴ αὐτὴ συλλογὴ εἶναι ἔκδοσι τῆς «Χριστιανικῆς Ἔστιας» τοῦ Ἄργους.

Δὲν λείπει τὸ ταλέντο ἀπὸ τὴν νέα ποιήτρια, μιὰ ἀπ' τῖς κοπέλλαις τῆς Χριστιανικῆς Ἔστιας. Κι' ἔτσι ὅπως ὁ ποιητικὸς λόγος ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν συγκίνησι τῆς Χριστιανικῆς ἀλήθειας, καταφέρνει καὶ δίνει κάτι μὲ ἀληθινὴν ἀξία.

★

Ἀρσένη Σαμοῦλη: Ἀπ' τὸ ἔσχατο λίσμα τῆς ἀγάπης.

Συλλογὴ ἀπὸ ποιήματα πάνω σ' ὅλα τὰ θέματα — ἀκόμη κι' εὐχετήρια, κι' αἰνίγματα! Εἶναι καὶ στιγμῆς πού ὁ ποιητῆς ἔχει νὰ πῆ κάτι ἀξιόλογο (ὅπως, παραδ. χάριν, στὸ «Ἄκου ψυχῆ μου») ἀλλὰ τῖς περισσότερας φορὲς κάνει ποιήματα ἀπὸ συνθησιμένα περιστατικὰ, χωρὶς νὰ καταφέρνῃ νὰ τοὺς δώσῃ καινούργιο χρώμα.

★

Εἰκοσιπέντε καλλιτέρες ἐκθέσεις. («Ἐκδόσις τῆς Ἡλεκτρικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν Περιαιῶς Α.Ε.)

Ἡ Ἡλεκτρικὴ Ἐταιρεία εἶχε καλέσει, στήν ἀρχὴ αὐτοῦ τοῦ χρόνου, τοὺς τελειοφοίτους τῶν Γυμνασίων νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ ἐργαστάσιό τῆς στὸ Κεραταῖνι καὶ νὰ γράφουν μιὰ ἔκθεσι. Εἰκοσιπέντε ἀπ' αὐτὲς πού κρίθηκαν καλλιτέρες δημοσιεύονται στὸ περὶ πάντων τιθῶν καὶ δείχνουν ὅλη τὴν ποικιλία τῶν ἐντυπώσεων, πού ἄφησε στὰ παιδιὰ τὸ μεγάλο ἐργαστάσιον.

Penn - Lewis—Evan Roberts: Ὁ Ἄθρατος πνευματικὸς κόσμος. (Τὰ πνεύματα πνεύματα). Κατὰ μετάφρασιν καὶ διασκευὴν ὑπὸ Δ. Η. Μ. Μαγκριώτη. Μία συστηματικὴ βιβλικὴ μελέτη περὶ τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἐξέπεσαν τῆς ἀποστολῆς τῶν καὶ περὶ τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος τῶν Χριστιανῶν.

★

Πλάτωνος Β. Μουσαίου
Τὸ πρόβλημα τοῦ θεάτρου πρὸς αἴθε.
(Συνοπτικὴ μελέτη).—Ἀθήναι: Ἰούλιος 1950.

★

Γεωργίου Τ. Κουρμούλη, Τακτ. Καθηγητὸς τῆς Γλωσσολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν: Ἡ ἐκπολιτιστικὴ δύναμις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐναρκτηριον μάθημα ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τῇ 3ῃ Φεβρουαρίου 1950.

★

Θεοδώρου Ν. Καστανᾶ, Καθηγητὸς τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: Μικρὴ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Θεσσαλονίκη 1950.

★

Κωνσταντίνου Ἰω. Μερντίτου, Διδ. Φιλ. Καθηγητὸς, Ὑφηγητὸς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Τιβίγγης: «Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη» (Ἀνάλυσις καὶ ἐρμηνεία, γλωσσικὴ, φιλολογικὴ καὶ θρησκευτικὴ τῶν ἀγγελικοῦ ὕμνου Λουκ. 2,14). Ἀθήναι 1950.

★

Στεφάνου Ν. Θωμοπούλου: Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν. Ἀπὸ ἀρχαιστάτων χρόνων μέχρι 1821. Ἔκδοσις Β', με ἐπιμέλειαν Κώστα Ν. Τριανταφυλλοῦ Πάτρας 1950.

Ν. ΒΑΛΣΑΜΗΣ

★

C. W. Miller: A Scientist's Approach to Religion (Ἐνας ἐπιστήμων πλησιάζει τὴν θρησκείαν) New York 1947. σελ. 127.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου τούτου καθηγητὸς τῆς Φυσικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Brown ἀπευθύνεται δι' αὐτοῦ εἰς τὸ γενικὸν κοινὸν μὲ ἑνα καὶ μόνον σκοπὸν. Νὰ παρουσιάσῃ τὴν θρησκείαν ὡς ἀναγκαίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ σύμφωνον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης ἀφ' ἑνὸς καὶ τὰς ἐφέσεις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀφ' ἑτέρου. Ὁ σ. ὁμιλεῖ εἰδικότερον περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς τῆς ὑψίστης καὶ ἐξ

ἀποκαλύψεως θρησκείας, ὅπως μάλιστα παρουσιάζεται αὐτὴ εἰς τὰς καθημερινὰς ἐν τῇ βίῃ ἐκδηλώσεις.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁμιλεῖ ὁ ἐπιστήμων φυσικός, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὁ πιστὸς Miller, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ καμῆ τὸν ἀναγνώστην του νὰ ζῆσουν εἰς τὴν ζωὴν τῶν σύμφωνα μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἠθικῆς. Ὅμιλεῖ εἰς ἐξχωριστὰ κεφάλαια περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ, τῆς πίστεως καὶ ἐμπιστοσύνης εἰς τὸν Θεόν, περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, περὶ ντετερμινισμοῦ καὶ ἐλευθερίας τῆς βουλή εως, περὶ τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ, προσευχῆς, αἰωνίου ζωῆς καὶ τῆς ἀρτιώσεως τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

Εἰς τὸν πρόλογον τονεῖ ὁ συγγραφεὺς ὅτι, ἴσως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας νὰ θέλουν νὰ ἀναπτυχθῶν ἀλήθειαι πρὸς ἀφορὰν κυρίως τὰς ὑπερφυσικὰς ἀπόψεις τῆς θρησκείας. «Ἐν τοῦτοις σημείοις διὰ τὸν ταπεινὸν ἐπιστήμονα τὰ πλέον ἀπᾶ χαρκτηριστικὰ τοῦ περὶ ἡμᾶς κόσμου εἶναι αὐτὰ καθ' ἑξῆς τῶν πολλῶν ἀνθρωποκεντρικὰ καὶ σθερὰ ὅστε δὲν φαίνεται ἀναγκαῖον νὰ ἀναζητηθῶν νέα καὶ μεγάλα θαύματα ὡς πειστήρια καὶ ἀπ' δεῖξεις τῆς φροντίδος τοῦ Θεοῦ» καὶ προσθέτει τοῦτο τὸ ἀξιοσημείωτον. «Τὸ ἀληθὲς ζωτικὸν καὶ οὐσιώδες χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς θρησκείας εἶναι τὸ βῆθ νόημα πρὸς διδοί αὐτὴ εἰς τὴν ζωὴν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἀξία τὴν ὁποίαν λαμβάνει αὐτὴ ἐν σχέσει μὲ τοὺς ἐσωτερικοὺς μας πόθους καὶ τὰς διαθέσεις μας».

Τὰ τελευταῖα ἰδίως χρόνια εἶναι τόσα αἱ ἐκδηλώσεις τῶν μεγάλων ἐκπροσώπων τῶν φυσικομαθηματικῶν διὰ ζητήματα φιλοσοφικὰ καὶ θρησκευτικὰ ὅστε ἐκείνους πρὸς ἐκθέσει τὰς ἀπόψεις τοιαύτων συγγραφεῶν νὰ μὴ εἰσῆν τι πρῶτον καὶ τι δεῦτερον νὰ ἀναφέρῃ εἰς μίαν σύντομον βιβλιογραφίαν. Ἐν τούτοις μεταξὺ αὐτῶν διακρίνεται ἰδιαίτερος τὸ ἔργον: «Ἐνας ἐπιστήμων πλησιάζει τὴν θρησκείαν» τὸ ὁποῖον συνέγραψεν ὁ καθηγητὸς Miller.

Δ. Κ.

★

Ἀνάμεσα στὰ βιβλία μίαν σειρὰ πρὸς σκοπὸν ἔχει νὰ δεῖξῃ τὴν ἀποστολὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς τὴν σύγχρονην κρίσιν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι καὶ ἓνα μικρὸ βιβλίον τοῦ T. W. Parker μὲ τίτλο «The Recreation of Man» (Ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου).

Ὁ σ. πρὸς δὲν εἶναι θεολόγος, χειρίζεται τὸ θέμα του ἔχοντας ὡς βοήθου του περισσότερο τὴν σύγχρονην πραγματικότητα, παρὰ τὸν θεολογικὸν στοχασμὸν.

Καὶ, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος μᾶς πληροφορεῖ στὸν πρόλογόν του, ζητῶντας συγγνώμην ἀπὸ τοὺς θεολόγους γιὰτι κάπως μπαίνει εἰς τὸ πεδίο τῆς δράσεώς τους, νοιώθει τὴν ἀνάγκη ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὴν δυνατότητα πνευματικῆς ἀναγεννήσεως καὶ ὁλοκληρωτικῆς ἀναθημιουργίας πρὸς προσφέρει ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου ὁ σ. ἐξετάζοντας τὸν ἄνθρωπο ὀντολογικά, ὅπως εἶναι, μᾶς τὸν παρουσιάζει, σὲ μιὰ ρεαλιστικὴ περιγραφή, σ' ὅλο του τὸ χάλι καὶ τὸν ξεπσομό.

Χωρὶς νὰ παραβλέπῃ τὴν ἐπαναστατικὴν πραγματικότητα καὶ τὶς συνθήκες ποῦ δημιουργοῦν καὶ αὐξάνουν τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, ὁ σ. ἐκφράζει τὴν ἀποφί του παίρνοντας τὴ θέσι τοῦ μαχητοῦ ποῦ πρέπει ν' ἀγωνισθῆ θετικά γιὰ κάτι τὸ καλύτερο.

Μελετώντας τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ ὁ σ. τονίζει, ὅτι «δὲν εἶναι ἀπαραίτητη μόνον ἡ γνώσις τοῦ καλοῦ γιὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ κανεὶς». Προχωρεῖ δὲ καὶ μὲ κινεῖται τρόπο, ποῦ δείχνει τὴν ἐξάρτησι τῆς σκέψώς του ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, παρουσιάζει τὸν ὑπερφυσικὸ παράγοντα σὺν ἐνισχυτῇ καὶ λυτρωτῇ στὴν ἀξιοθρήνητη σύγχρονη ἀνθρωπότητα.

'Ο Θεὸς παρουσιάζεται ὡς ἡ ἐκπροσώπησις τῆς καλωσύνης. Καὶ ἀκριβῶς ἡ ἀξία ἰσως τοῦ βιβλίου φάνηται ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ σ. δείχνει τὴν ἀπειρη καλωσύνη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σύγχρονη κατάσταση τοῦ ἀ.θρώπου.

'Η συνάψεια τοῦ κακοῦ φαίνεται καθαρή: 'Η προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ δοκιμάσῃ τὶς συνέπειας τῆς ἀποστασίας ποῦ φέρνει στὴν καταστροφή. Αὐτὴ ἡ καταστροφὴ συντροφάει τὸν ἄνθρωπο ἀφ' ὅτου γιὰ πρώτη φ'ρά ἔκαμν τὴν ἀπόπειρα νὰ δοκιμάσῃ ποῖο θά ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστασίας: Προδοσία καὶ ἀτιμία. Προδοσία ποῦ ἐκπρόσωπο τῆς ἔχει τὸν 'Ιούδα καὶ ποῦ συνεχίζεται νὰ σκορπίζει ἀπελπισία. 'Αλλὰ ἂν καὶ ὁ ἄνθρωπος μόνος του ἔφερε τὴν καταστροφή του, ἐν τούτοις ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ προσφέρει τὴ λύτρωσι, τὴν ἀναγέννησι. 'Ο σ. ὁστερα ἀπὸ μιὰ περιγραφή τῆς λυτρωτικῆς προσφορᾶς τοῦ Χριστοῦ, φέρνει καὶ προβάλλει τὸ γεγονός τῆς σταυρικῆς θυσίας σὺν μοναδικῇ πηγῇ λυτρώσεως ποῦ τὴν προσφέρει ὁ Θεὸς θέλωντας νὰ δώσῃ χέρι βοηθείας στὴν πονεμένη ἀνθρωπότητα.

«Rendez-vous general» τῆς ἀνθρωπότητας μὲ τὸν Θεὸ χαρακτηρίζει ὁ σ. τὸν Σταυρὸ τὸν Γολγοθᾶ. Καὶ μὲ δση δύναμι διαθέτει παίρνει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν βάζει ν' ἀτενίσῃ τὸν Σταυρὸ καὶ τὸν προστοιμάξῃ γι' αὐτὴ τὴ συνάντησι.

'Η ὀλοκλήρωσις τῆς προσωπικότητας μὲ τὴ βοήθεια τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ ἐμφανίζεται σὺν παράγων δημιουργικῆς γιὰ τὴν κοινωνία. 'Η ὀλοκλήρωσις αὐτὴ φέρνει τὸ ἄτομο κοντὰ στὸ Σταυρὸ. 'Αλλὰ τὸ ἄτομο δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σύνολο καὶ ἔτσι ἡ ἀτομικὴ ὀλοκλήρωσις συντελεῖ στὴν ἐπιτυχία τῆς συναντήσεως τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸν Θεὸ.

Θέλοντας ὁ σ. νὰ δώσῃ μιὰ ἀπάντησι στὸ ζήτημα ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ τελειώνει ἡ λύτρωσις, τονίζει χαρακτηριστικὰ τὴ σημασία τοῦ Σταυροῦ γιὰ τὸ σήμερα, γιὰ τὴ σύγχρονη ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ, γιὰ τὶς σύγχρονες δοκιμασίας καὶ κρίσεις.

Καὶ ἡ Αὐτρωσις συνεχίζεται. Συνεχίζεται

καθημερινά. 'Ο Θεὸς ἀδιαφέρει γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ σκοπὸ ἔχει τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ, τὴν τελείωσι τοῦ ἀνθρώπου, «τὴν πλήρη καὶ τέλεια ἔνωσι τοῦ Δημιουργοῦ μὲ τὰ δημιουργήματα Του».

Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἰσως ἕνα ἀπὸ τὰ λίγα ποῦ, γραμμένα ἀπὸ ἄνθρωπο ποῦ δὲν γράφει γιὰ νὰ γραφῇ μόνον, εἶναι τὴν εἰκόνα τῆς μοναδικῆς γιὰ τὸν ἄνθρωπο λυτρώσεως.

Γενικά μὲ χαρὰ βλέπει κανεὶς τὸν συγγραφέα νὰ ἐρευνᾷ μὲ πίστι καὶ σεβασμὸ τὸ γεγονός τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ συγχρόνως βάζει σὲ πρώτη θέσι τὸν ὑπερφυσικὸ παράγοντα ἀγνωρίζοντας τὴ δύναμι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μυστηρίων.

Δ. Σ

★

Εἶναι μιὰ ἀλήθεια, πικρὴ βέβαια, ποῦ λέγεται καὶ γράφεται, ὅτι πολλοὶ γονεῖς (ἂν ὅχι οἱ περισσότεροι) ἐν ἔξερουν ν' ἀγαποῦν τὰ παιδιὰ τους! Τ' ἀγαποῦν μὲ τέτοιον τρόπο ποῦ συχνὰ τὰ κάνουν οἱ ἴδιοι δυστυχημένα. Πόσα παιδιὰ δὲν εἶναι θύματα τῆς ἀγάπης τῶν γονέων τους! Τὸ ν' ἀγαπᾷ κανεὶς τὰ παιδιὰ του εἶναι μιὰ τέχνη ἢ πιὸ ὀραία, μὰ καὶ ἡ πιὸ δύσκολη! Γιὰ τὴν τέχνη αὐτὴ μιλεῖ τὸ βιβλίο: L'art d'aimer ses enfants τῆς Véronique. Εἶναι γραμμένο ὑπὸ τύπον ἡμερολογίου μιᾶς μητέρας, πρᾶγμα ποῦ τὸ κάνει νὰ διαβάζεται μὲ περισσότερο ἐνδιαφέρον καὶ μὲ μεγαλύτερη εὐχαρίστησι, ἐνῶ συγχρόνως κάνει περισσότερε εὐληπτε τὶς παιδαγωγικὲς θεωρίες καὶ μεθόδους ποῦ ἀναπτύσσεται.

'Η συγγραφὴς ὑποστηρίζει ὅτι γιὰ νὰ μάθῃ κανεὶς ν' ἀγαπᾷ, πρέπει νὰ μορφωθῇ. Μόνον κατὰ τὰ δυὸ πρώτα χρόνια οἱ γονεῖς μποροῦν ν' ἀγαποῦν τὰ παιδιὰ τους ἀπεριόριστα, γιὰ τὸν ἄλιτο τους. Μετὰ τὸ δεύτερο ἔτος ἡ ἀγάπη πρέπει νὰ εἶναι μετρημένη καὶ λογικὴ. Εἶται ἡ ἐποχὴ ὅπου πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἀγωγή σὺν ἐξωτερικεύσεσι τῆς ἀγάπης, σὺν ἐμπρακτικῇ ἀγάπῃ. 'Επιστᾶται ἰδιαιτέρως ἡ προσοχὴ τῶν γονέων στὸ ζήτημα τοῦ χρόνου τῆς ἀγωγῆς, ποῦ εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῇ στὰ πρώτα αὐτὰ χρόνια, ἀπὸ τοῦ 2ου μέχρι τοῦ 7ου, ὅποτε «ἔλα εἰναι παρθέα, εὐπίαστα, ἔτοιμα νὰ δεχθῶν τὶς καλῆς καὶ τὶς κακῆς ἀποτυπώσεις». Στὴ συνέχεια ἐξετάζεται ποῖα εἶναι ἡ καλύτερη μέθοδος ἀγωγῆς. 'Εδῶ προβάλλει ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς μορφώσεως ποῦ θά δώσῃ στοὺς γονεῖς, στὴν μητέρα εἰδικῶς, τὴ δύναμι νὰ μελετᾷ, νὰ ἀντιλθῇ ἀπὸ τὴν πείρα τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν, νὰ κάνει δικὴ τῆς παιδαγωγικὴ! 'Η γνώμη τῆς σ. εἶναι ὅτι ἕνα σύστημα μικτὸ ποῦ θά στηρίζεται σὲς νέες καὶ τὶς παλαιότερες ἀρχῆς τῆς παιδαγωγικῆς, στὴν πρόδοσι καὶ στὴν παράδοσι, θά ἔχῃ ἡ καλύτερη ἐπιτυχία. 'Εξ ἄλλου ἡ σ. στὴ βᾶσι καθε παιδαγωγικῆς τοποθετεῖ κάτι μόνιμο, κάτι ποῦ περιλαμβάνει ἀξίες αἰώνιες, ἀκατάλυτες: Τὸ Εὐαγγέλιο, λέγει, ποῦ εὐρ'σκειται στὴ βᾶσι καθε ἐπιστήμης. 'Ο ἀληθινὸς ἴδρυ-

τῆς τῶν ἀρχῶν τῆς νεωτέρης ἀγωγῆς, τῆς ἀγωγῆς πού ἀπαιτεῖ τὸν σεβασμὸν στὴν ἐλευθερία καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ, εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός! «Ἀριστὰ, λοιπόν, συμβιβάζεται ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή τῶν παιδιῶν μὲ τίς νέες μεθόδους ἀγωγῆς. Ἡ σ. ὑπενθυμίζεις: στοὺς γονεῖς ὅτι εἶναι κοινοὶ θνητοί, «ἐπιφορτὸι ὀνόματι νὰ ἀπακούουν στὸν θεοὺ Νόμο καὶ νὰ τὸν κάνουν γνωστὸν σ' ἐκείνους πού ἔρχων στὴ ζωή». Γιὰ νὰ κτισθῶσιν οἱ γονεῖς «νὰ δηγήσων ἀσφαλῶς στὸν Οἶκον τοῦ Πατρὸς τίς ψυχὰς πού τοὺς ἐνεπιστεύθη» ἢ σ. δίδει: τὸν δεκάλογο τῶν γονέων:

- 1) Θὰ ἀφυπνίζωμε ψυχές.
- 2) Θὰ ἐμπνέωμε τὴν πίστιν στὴν προσπάθεια.
- 3) Θὰ εἰμῆθαι εὐγενεῖς.
- 4) Θὰ εἰμῆθαι ἡρεμοί.
- 5) Θὰ εἰμῆθαι δικαιοί.
- 6) Θὰ εἰμῆθαι εὐφρεῖς καὶ διακριτικοί.
- 7) Θὰ εἰμῆθαι νοήμονες καὶ καλοί.
- 8) Θὰ λέμε πάντοτε τὴν ἀλήθειαν.
- 9) Θὰ εἰμῆθαι ἀδιάδοκαστα ἐνωμένοι.
- 10) Θὰ διδάσκωμε μὲ τὸ παράδειγμα μας.

Θὰ μπορούμε νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν αὐτῶν δίνει: τὸ μέτρο προόδου στὴν τέχνη τῆς ἀγάπης. Εἶναι ἀλοφάνερη ἡ ἀπαιτησις τῆς σ. γιὰ τὴν συνεχῆ καὶ ἐπίμονη προσπάθεια πού πρέπει νὰ καταβάλλουν οἱ γονεῖς γιὰ τὸν πνευματικὸν τοὺς καταρτισμὸν, ἀπαραίτητο γιὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν παιδιῶν τοὺς καὶ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀγωγῆς ἐν γένει. Σὲ ἄλλα κεφάλαια τονίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς συνεργασίας μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, μεταξὺ γονέων καὶ διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ ἱατροῦ καὶ τοῦ ἱερέως, τοῦ πνευματικοῦ.

Τὸ βιβλίον ἀναφέρεται στὰ ἐπτά πρῶτα χρόνια τῆς παιδ. κῆς ἡλικίας. Στὸ τελευταίον κεφάλαιο: «Ἡ ἀγάπη εἶναι δῶρον», μᾶς παρουσιάζει: ἕνα ἔσλεῖλισμα υἱικῆς ἀγάπης, πού δείχνει πόση ἀγάπη ἐνέπνευσε στὴν παιδικὴν ψυχὴ ἡ Μητέρα «ἡ βραδέως τῆς καλωσύνης, ἡ παρηγορία στίς λύπες...»! Πρέπει λοιπόν, νὰ συμπεριβῆ ἡ εὐτυχῆς μητέρα ὅτι κατέχει πᾶν τὴν τέχνην ν' ἀγαπᾷ, ἀφοῦ ἔλαβε τόσο πλοῦσιαν τὴν ἀμοιβή; «Ὅχι! Ἡ ἀγάπη εἶναι δῶρον. Ἐφόσον οἱ γονεῖς δὲν ἔχουν δώσει ἀκόμα «τὴν δωρεάν ἀγάπην, τὴν ἀγάπην πού φθάνει στὴν αὐταπάρνησιν... ἔφοσον δὲν ἔδωσαν στὰ παιδιά τους γιὰ δευτέρην φορά, στὴν ἐφηβικὴ ἡλικίαν, τὴ ζωὴ, ἐφόσον δὲν τὰ ἐσοῦθησαν μὲ κάθε τρόπο καὶ κόπον νὰ γίνων ἀνδρες ἀκέραιοι, γυναίκες ἀγνές... ἄς μὴ φρατζαζῶνται ὅτι ἔμαθον νὰ τ' ἀγαποῦν. Μόνον κατὰ τὴν ὥρην τῆς θυσίας θὰ μάθουν νὰ ἔξωρον ν' ἀγαποῦν».

K. A. Z.

★

«Ἡ ἀνάγκη τῆς λατρείας» (The Necessity of Worship), τοῦ P. Mc Laughlin.

Τὸ ἀντικείμενον, ὅπου στρέφει τὴν προσοχὴν τοῦ β. σ. στὸ βιβλίον αὐτό, εἶναι ἡ θεία λατρεία. Ὁ σ. πρὶν καθορίσῃ τί εἶναι λατρεία, ἀφίνει τὸν ἀναγνώστη νὰ δῇ τὴν ἀνθρώπινην ἀνάγκην

τῆς προσφορᾶς. Τῆς προσφορᾶς κάποιου πράγματος ἀξίας σὲ κάποια ἀνώτερη δύναμι, πού ἐξουσιάζει τὴν ἀθρώπινην ζωὴν.

Καὶ ἡ ἀνάγκη αὕτη τῆς προσφορᾶς φαίνεται νὰ συντροφύνη τὸν ἄνθρωπον ἀφ' ὅτου πρωτοφάνηκε στὴ Γῆ. Φαίνεται νὰ γίνεταί βίωμα κάθε κοινωνίας, πού ἔκαμα βωμοὺς γιὰ νὰ προσφέρῃ κάτι πού θὰ δώσῃ τὴ χαρὰ σὲ ὅποιον κάνει τὴ θυσία τῆς ἀφιερώσεως.

Ἔτσι ἡ λατρεία ἐμφανίζεται σὰν πηγαία καὶ χαρακτηριστικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλώσις. Μιὰ ἀπλὴ δὲ παράσις τοῦ τρόπου τῆς λατρείας στοὺς προχριστιανικοὺς καὶ τοὺς μεταχριστιανικοὺς χρόνους βοηθεῖ τὸν ἀναγνώστη νὰ κάνει μιὰ σύγκρισιν. Ὁ ἀναγνώστης βλέπει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὴν τὸν ὅλιγην μορφὴν τῆς λατρείας στοὺς εἰδωλοτάτας, καθὼς καὶ τὴν προσβλητικὴν γιὰ τὸν θεὸν τυπολατρεία τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην τὴν ἀφιέρωσιν, τὴν ψυχικὴν καὶ τὴν σωματικὴν, πού προῦπάθει ἡ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ βγάζει τὰ συμπεράσματα του. Συμφωνεῖ δὲ κανεὶς, ὅτι ἀπὸ αὐτὴ τὴ σύγκρισιν, μὲ τὸν σ. πῶς ἡ λατρεία ἡ χριστιανικὴ ἐξυψώνει τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ δίνει τὴ δυνατότητα γιὰ μιὰ μοναδικὴν στὸ εἶδος τῆς ἀπαφῆς καὶ ταύτισιν μὲ τὸ θεόν. Ἡ συνειδητὴ ἀπαφῆ μὲ τὸ θεόν, ἡ πλήρης ἐλευθερία τοῦ ἰσοκείμενου, ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπο ἐπικοινωνίας μὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας, πραγματικὰ κάνουν τοὺς ἄνθρώπους πού δὲν δοκίμασαν τὴν πεῖραν τῆς λατρείας τοῦ Δημοουργοῦ νὰ θελήσουν νὰ τὴν δοκιμάσουν.

Ἔτσι βλέπει κανεὶς πῶς δὲν μπορεῖ, ὅπως νόμισαν μερικοί, νὰ προσφέρῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν εὐτυχία στὸν ἄνθρωπον ἂν δὲν προσφέρῃ πρῶτα ὅ,τι ἀνήκει στὸ θεόν, τὸν Δημοῦρον κάθε ἀνθρώπου. Πράγμα πού δείχνει: ὅτι ἡ κοινωνικὴ εὐημερία ἔρχεται σὰν ἀμση ἐξάρτησις τῶν σχέσεων τῆς ἀνθρωπότητος μὲ τὸ θεόν. Ὁ ἄνθρωπος, πλασμένος νὰ λατρεύῃ καὶ νὰ ἀποδίδῃ στὸν Δημοῦρον του ὅ,τι πρέπει, δὲν θὰ πετύχῃ τίποτα στὴ ζωὴν του, ἂν δὲν ἀνταποκριθῇ σ' αὐτὸν του τὸν προοριζομ., πού θὰ βάλῃ στὴ δημιουργικὴ τῆς θεοῦ κάθε ἄλλη ἀξία.

A. S.

★

Εἶναι πραγματικὰ πολὺτιμη ἡ ἐργασία τὴν ὅποιαν ὁ Sir Fred Clarke προσφέρει μὲ τὸ βιβλίον του Freedom in the Educative Society, (ἐλευθερία στὴν κοινωνία πού ἐκπαίδευσι) γιὰτὶ ἀκριβῶς μὲ αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἄτομον μὲ τὴν κοινωνίαν. Ὑποδεικνύει στὸ ἄτομον τὴν ἀνάγκην ἐκτιμώσεως τῆς προσφορᾶς τῆς κοινωνίας πρὸς αὐτὸ καὶ προβάλλει κατόπιν τὸ τί ἡ κοινωνία πρέπει καὶ μπορεῖ νὰ προσφέρῃ στὸ ἄτομον.

Καὶ ἡ μεγάλῃ ἰδέα τῆς κοινωνίας πού μορφώνει, τῆς κοινωνίας δηλαδὴ πού δέχεται σὰν βασικὸ τῆς σκοπὸ τὴν παραγωγήν δημιουργικῶν καὶ ἀποδοτικῶν τύπων πολιτῶν, εἶναι ἡ μεγάλῃ προσφορὰ τῆς ἐλπίσεως πρὸς τὸ ἄτομον. Προσφορὰ τῆς ὅποιαν ἡ ἔλλειψις θὰ φέρῃ τὴν δυσ-

αρμονία, πού τόσο συχνά συναντᾶ κανείς στή σύγχρονή μας ἐποχή.

Ἡ ἰδέα αὐτῆ τῆς κοινωνίας πού σκοπό της ἔχει τὴν ἐκπαίδευσι εἶναι ἕνα γερνός ἱστορικό, γιατί ἂν ἐξαιρέση κανείς τὴν περίοδο πού ἐπεκράτησε ἡ ἀντίληψις γιὰ τὴ «ἐλεύθερη» ἐξέλιξι, βρισκοίμεν μιὰ παράδοσι τῆς ἰδέας αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνος, σὲ κάθε φιλοσοφία τῆς ἐκπαιδεύσεως, μέχρι σήμερα. Ἐδῶ λοιπὸν δὲν ἔχομε τὸ πρόβλημα δημιουργίας μιᾶς τέτοιας ἰδέας. Ἐν τούτοις τὸ πρόβλημα τῆς ἀνατύξεως της, μὲ βᾶσι τὴν ἀρχὴ τῆς ατομικῆς ἐλευθερίας, ὅπως αὐτὴ ὑπαγορεύεται ἀπὸ μιὰ σύγχρονη κοινωνία, δὲν εἶναι μικρὸ καὶ οὔτε εὐκολο στὴν ἀντιμετώπισί του.

Ἔτσι, μαζὺ μὲ τὸ συγγραφέα, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ἔχομε μπροστὰ μας τὸ θέμα τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἐλευθεροῦ ἀτόμου μέσα σ' ἕνα «ἐκπαιδευσοῦσα» κοινωνία μὰ καὶ ἀντιστρόφως τῆς ἀποστολῆς πού αὐτὴ ἔχει νὰ ἐκπαιδεύσῃ μὲν, ἀλλὰ νὰ μὴν καταστρέψῃ τὴν αὐτομικότητα, διδομένης της, ἀντιθέτως, τὴς δυνατότητες νὰ ἀποκτήσῃ τὴ συνειδήσι τοῦ ἐλευθεροῦ.

Καὶ ἐνῶ — ὁ καθένας τὸ βλέπει — αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ θέμα τοῦτο εἶναι κοιναιστικό νὰ τὸ ἀντιμετωπίσῃ μόνο, ἔρχονται εἰ συνθήκες, μέσα στις ὁποῖες καλεῖται νὰ ἀναπτυχθῇ μιὰ κοινωνία μὲ τὴν εἰδικὴ ἀποστολὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως, γιὰ νὰ τὸ κἀνῃ πρὸς πολὺπλοκο. Καὶ εἰ συνθήκες αὐτὲς εἶναι οἱ τρεῖς παράγοντες πού συνιστοῦν στὴν διάπλασι τοῦ πολιτισμοῦ (cultural situation) — μέσοι στὰ πλαίσια τῶν ὁποῦν ἡ κοινωνία καλεῖται νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμὸ της. Ἡ οικονομικὴ δηλαδὴ μεταβολὴ — πολλὰς φορὰς ἐπαναστατικὴ — ἡ ἔθνικὴ παράδοσις — δίνοντας καλὰς ἢ κακὰς πηγὰς — καὶ ἡ ἰδιοσυγία πού ἐφθασε νὰ ἐμφανίζεται σὰν σύμπλεγμα ἰδεῶν καὶ καταστάσεων μὲ τις ὁποῖες μιὰ κοινωνικὴ τάξις προσπαθεῖ νὰ ἀναπτύξῃ καὶ προβάλλῃ τὰ ἀτομικὰ της ἐνδιαφέροντα (Manheim).

Ἔτσι λοιπὸν φθάνομε σὲ ἕνα σημεῖο πού, κοιναιστικό ἀπὸ τὸ μῆτρομα αὐτὸ μέσα στὸ ὅπεο ὀδηγεῖ ἡ ἀντιμετώπισις τῶν συνθηκῶν πού ἔχει νὰ συναντήσῃ ἡ ἐκπαιδευτικὴ προσπάθεια τῆς κοινωνίας, ζητοῦμε ἕνα δυναμικὸ κριτήριον πού θὰ γίνῃ ὁ φρουρὸς τῆς ατομικῆς ἐλευθερίας μὰ καὶ πού θὰ ἀξιοποιήσῃ τὴν ἐλευθερία αὐτὴ θέτοντάς την κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγησι τοῦ συνόλου πού, μὲ τὸ ἴδιο κριτήριον, θὰ ἐκπαιδεύσῃ τὸ ἄτομον.

Καὶ τὸ κριτήριον αὐτὸ μᾶς τὸ ἐμφανίζει ὄρατα ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεύς. Ὁ φρουρὸς αὐτὸς τῆς ἐλευθερίας πού θὰ ἀνθέξῃ σὲ κάθε δοκιμασία — μᾶς λέει — εἶναι ἡ συνείδησις πού διπλῶν ἐννοιαν: τῆς ἀποφασιστικῆς αὐτοπαγερυνῆσεως καὶ ἠθικῆς ἀκεραιότητος, καὶ τῆς συνειδητῆς πίστεως στὴν πραγματικότητά τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ τῶν ἠθικῶν ἀξιών. Δηλαδὴ στὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως — μᾶς τονίζει ὁ σ. — πρὶν ἀρχίσωμε νὰ εἰσαστε ἐλευθεροὶ πρέπει νὰ ἀποκτήσωμε ἕνα μοναδικὸ κριτήριον πού θὰ δώσῃ ἐνότητα στὰ πιστεύω μας.

Ἔτσι, φθάνοντας πιά στὸ σημεῖο τῆς ἐνότητος τῶν ἀξιών, εὐκολο ἀντιμετωπίζομε καὶ τὴν διάπλασι τοῦς τονίζοντας τὴν ἀνάγκη τῆς ἀξιοποιήσεως κάθε προσφορᾶς τοῦ πολιτισμοῦ, ἀξιοποιήσεως πού μᾶς ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα τῆς ἀνάγκης πού ὑπάρχει γιὰ ἕνα περισσότερο ἀποτελεσματικὸ τονισμὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως (culture) π.ὸ θὰ χρησιμοποίησῃ ὅπως πρέπει τὸν τεχνικὸ πολιτισμὸ (civilization). Γιατί, ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς, δταν ἐπικρατῇ ἐπάνω στὴν πρώτη, σκλαβώνει τὸ ἄτομον καὶ τὸ ἀχρηστεύει, καὶ τὸ στερεῖ ἀπὸ τὴν ἀπόκτησι τοῦ ἐνιαίου κριτηρίου πού εἶχαμε πρὸ πάνω.

Ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη ἀκεραιότητος συνειδήσεως τοῦ πολίτου καθὼς καὶ τῆς ἀπὸ μέρους τοῦ ἀντιμετωπίσεως μὲ κοινὸ κριτήριον τῶν ἀξιών, εἶναι θεωρητικὴ καὶ σὰν τέτοιες κινδυνεύουν νὰ μένουν καλὰς σκέψεις καὶ ἀποφάσεις πού εὐκολο ἐφαπνίζονται.

Ἡ πρακτικὴ λοιπὸν ἀντιμετώπισις τοῦ θέματος ἔρχεται σὰν ἐπιταγὴ τὴν ἑποῖαν αἰσθανόμενος ὁ σ. χρησιμοποιοῖ γιὰ νὰ μᾶς προβάλλῃ τὴν πρακτικὴ πλευρὰ τῆς ὑπερνικῆσεως τῶν προβλημάτων πού δημιουργεῖ ἡ καλλιέργεια μιᾶς «ἐκπαιδευσοῦσα» κοινωνίας καὶ πού, στὸ πρακτικὸ ἔλεος θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὰ συνυφίνασεν σὰν ἐλλειψὶ ἀκεραιότητος. Καὶ ἐν ἡ ἀκριβῶς ἡ ἑλλειψις κάνει πρὸς ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη νὰ θυμηθοῦμε ὅτι, ἐνῶ ἀσχοληθήκαμε πολὺ μὲ τὴν ἐπιστῆμην καὶ τὴν φιλοσοφία τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐσχίσασαμε ὅτι μόνο ὁ δάσκαλος, ἡ προσωπικότης δηλαδὴ ἐκεῖνου πού θὰ γίνῃ τὸ ὄργανον τῆς «ἐκπαιδευσοῦσα» κοινωνίας, μπορεῖ νὰ δώσῃ λύσι πρακτικὴ στὰ προβλήματα πού πρὸ πάνω ἀντιμετωπίζομε.

Ὅταν δὲ πλέον κανεὶς θελήσῃ ἐπιγραμματικὰ, νὰ δῇ τὴν σύγχρονη κρίσι σὰν μιὰ διάπλασι μεταξὺ ἐσωτερικῆς ζωῆς καὶ ἐξωτερικῆς καταστάσεως τότε θὰ ἀντιληθῇ καὶ τὸ πῶς ὁ «ἡγήτης» στὴν κοινωνία πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κρίσι, θὰ δῇ δηλαδὴ ὅτι χρειάζεται ἀφ' ἐνός μὲν νὰ παραδεχθῇ τὴν κοινωνία ὅπως εἶναι, ἀμικτωλὴ καὶ γεμάτη λάθη, θὰ ὀπλοισθῇ δὲ ἀφ' ἑτέρου, θὰ καταρτισθῇ δηλαδὴ κοσμοθεωρικὰ καὶ θὰ χρησιμοποιήσῃ, ὅσοτερα ἀπὸ αὐτὸν τὴν καταρτισμὸ, καὶ ἐνιαῖα κριτήρια πού θὰ διαθέτῃ γιὰ τὸν συμβιβασμὸ τῆς ἐσωτερικῆς μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ζωῆ.

Καθὼς δὲ ὁ συγγραφεύς τονίζει ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἀντιμετώπισις τῆς ζωῆς εἶναι τὸ μοναδικὸ κριτήριον πού ἐγγυάται τὴν ἀποδοτικὴ ἐκπλήρωσι τοῦ προορισμοῦ πού μιὰ «ἐκπαιδευσοῦσα» κοινωνία ἔχει, συγχρόνως προβάλλει τὴν ἀνάγκη ὅπως ὁ κοινωνικὸς ἡγήτης, καὶ συγκεκριμένα ἐκεῖνος πού ἐργάζεται γιὰ τὴν ἐκπαίδευσι, ὁ δάσκαλος δηλαδὴ, νὰ ἐργάζονται καὶ κινουῦνται μέσα στὰ πλαίσια τῆς αἰωνιότητος τοποθετώντας τὴν ἀποστολὴ τους μέσα στὸ αἰώνιο σχέδιον τοῦ Θεοῦ.

Ἔτσι, τελειώνοντας κανεὶς τὸ βιβλίον αὐτὸ, ἀβίαστα, χωρὶς καὶ ὁ ἴδιος νὰ τὸ καταλάβῃ πῶς, μὲ τὴν ἀπλὴ βοήθειά πού ἡ ψυχρὴ πραγματικότης δίνει, φθάνει στὸ συμπέρασμα, πού

χαρακτηριστικά τονίζεται στον πρόλογο του βιβλίου, ότι προσπάθει για αξιοποίησι και διατήρησι της ελευθερίας του ατόμου μέσα στην κοινωνία ή για εκπλήρωσι της αποστολής της

κοινωνίας μακριά από τις πνευματικές αξίες, μοιάζει με την προσπάθειά του ανθρώπου που πετώντας την ουσία του καρπού στα σκουπίδια κρατάει τη φλούδα για να τραφή και να αναπτυχθή.

Α. Σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Η αμερικανική οργάνωσις των «λαϊκών» που εργάζονται δι' ένα χριστιανικό κόσμο (Laymen's Movement for a Christian World), εξαπλώνεται καθημερινώς εις τόν αμερικανικόν λαόν αλλά και εις τήν Ευρώπην. Η δράσις της ενισχύει τό παγκόσμιον φαινόμενον εις τό ποσόν τόσον συχνά μᾶς ἔχουν ἐπιστήσι τήν προσοχήν αἱ «Ἀκτίνες»: «Οἱ δηλ., ὡς κοινωνική πραγματικότητα, ὁ σημερινός Χριστιανισμός στηρίζεται ἐπάνω εἰς ὅλας τὰς λαϊκὰς τάξεις».

Τό σύνθημα τῆς ἐν λόγῳ κινήσεως εἶναι: «Ἀς δοκιμάσωμεν τόν Χριστιανισμόν». Καί με αὐτό ἔννοον, τόν Χριστιανισμόν ἐφαρμόζοντες εἰς τήν καθημερινήν ζωήν. Διότι, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι, λέγουσιν, ἔχουν τήν θρησκείαν ὡς πάρεγγον. Δι' αὐτούς ζῆνῃ καί θρησκεία ἔχουν τρόπον τινά διαζευχθῆναι καί ἔχουν τοποθετηθῆναι εἰς χωριστά δ.αμερικαια. Ἰσως διότι δέν ξέρουν ὅλοι οἱ τήν καθημερινήν των ἐργασίαν πρέπει νά τήν βλέπουσιν ὡς «κλήσιν», εἴτε τραπεζιτική ἢ ἀγροτική ἐργασία εἶναι αὐτή, εἴτε ἱεραποστολική.

Τήν προσπάθειαν αὐτήν τήν ἐνισχύον προσωπικότητες ὅπως ὁ πρόεδρος Τροβιαν, ὁ στρατηγός Ἀϊζενάουερ, ὁ πρόεδρος τῆς Warren Austin κ. ἄ. Οἱ Ἀϊζενάουερ μάλιστα εἰς μακρὰν ὁμιλίαν του, ἀρροῦ ἀνέναντος περικολῆν τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἐτόνισεν ὅτι ἡ ελευθερία τῶν λαῶν εἶναι ἀνάλογος πρός τήν ἐπικρατήσιν εἰς αὐτούς τῆς πίστεως, καί ὅτι σοβαρῶς πιστεύει ὅτι ἡ ἐμπρακτος πίστις ἐπιφέρει εἰς τήν ἐπιτυχῆ ἐκδασιν τῶν θημεσίων καί ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ πρόεδρος τῆς Warren B. Austin, πάλιν, γράφει: «ποτέ ἄλλοτε δέν ἦσαν τόσον ἀναγκαῖαι διὰ τήν ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιδιώσεως τῆς ἀνθρωπότητος, αἱ ἀρχαί τῆς Πατριότητος τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἀδελφωσύνης τῶν ἀνθρώπων... Ἀμφιβάλλω ἂν θά ἤμπορούσα, χωρὶς τὰς προσευχάς σας, νά σηκώσω τό βάρος πού με βαρύνει κατὰ τὰ τελευταῖα δύσκολα ἔτη».

Ἀς δοκιμάσωμεν τόν Χριστιανισμόν, εἰς τήν καθημερινήν ζωήν — εἶναι ἡ ἐπιφορά τῆς Κινήσεως — ἀρροῦ ὅλα τὰ ἄλλα συστήματα ἐδοκιμάσθησαν, καί μάλιστα ἀπεδείχθησαν ἀνεπαρκῆ. Δέν εἶναι καιρός πλέον, νά δοκιμασθῆναι καί ὁ Χριστιανισμός — εἰς τὰ σοβαρά ὄμοια;

Πρός τόν σκοπόν αὐτόν, ὁργανῶνται εἰδικά συνέδρια διὰ τὰ ἐργατικά ζητήματα, ἐκδίδει φυλλάδια διὰ νά προσφέρῃ συμβουλὰς πῶς νά ἐπιλυθῶνται ζητήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς σύμφωνα με τὰς χριστιανικὰς ἀρχάς. Ἐνθ' ἐκ πα-

ραλλήλου ἐνισχύει ὅλους ὅσοι καταβάλλουν προσπάθειαν εἰς τήν ἀντιμετώπιση τῶν πολιτικῶν προσωπικότητων. Αἱ ἐπιδιώξεις τῆς χαρακτηρίζονται ἀπ' ἑνα πολύ πρακτικόν πνεῦμα. Δι' αὐτό ἀρροῦ ὅσοι (ὅσοι καί ἀνφανῆ εἰς μερικοὺς παράδοξον) καί καλλιστοὶ ἰδιαιτέρως τήν μεταφυσικὴν τοποθέτησιν τοῦ ἔργου. Πρέπει, λέγει, νά ὑπάρχη μία ἰσορροπία μεταξὺ πνευματικῆς τροφῆσεως καί πρακτικῆς προσπάθειας.

Καί ὅλα αὐτὰ ὀφείλονται εἰς τήν δράσιν ἀπλῶν πολιτῶν, πού δέν ἔχουν τίποτε νά κερδίσουν, ἀλλὰ τούναντιον πολλά νά θυσιάσουν διὰ ν' ἀνταποκριθῶν εἰς τὸ εὐγενές αὐτό ἔργον, ὡς ἀπλοῦ στρατιῶται τοῦ χριστιανικοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος.

Α. Α.

★

— Ἀναφορικῶς με τὶς δυσκολίας πού συναντᾷ ὁ Χριστιανισμός στήν Κίνα, δημοσιεύεται ἑνα μικρὸ ἄρθρον στό Lumen Vitae. Ἐκτός, γράφει, ἀπ' τόν σθενισμό, τόν ἀγνωστικισμό, τόν ὀλισμό, πού στήν Κίνα ἀντιμετωπίζουν ἐχθρικά τήν χριστιανικήν πίστιν, ὑπάρχουν καί ἄλλες δυσκολίες στό ἔργο τῆς διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Σαν μιὰ ἀπ' τὶς μεγαλύτερες ἀναφέρεται ἡ κακὴ συμπεριφορά πολλῶν Εὐρωπαίων ἀπέναντι τῶν Κινέζων. Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι θεωροῦν τοὺς Κινέζους ἀνθρώπους κατωτέρους. Ἡ στάσις αὐτὴ κατωστέρησι, ὅτι κτίζον οἱ ἱεραπόστολοι. Πρῶμα πού δεῖξιν καί πάλι ὅτι ἡ συμπεριφορά περισσότερο παρά τὰ λόγια θά πείσουν τοὺς ἄλλους γιὰ τὴν ἀλήθειαν καί τὴν ζωτικότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αὐτὴ θά τοὺς δεῖξη τὸ «ὄκ ἔνι Ἑλλήν καί Ἰουδαῖος» ἀλλὰ «τά πάντα καί ἐν πᾶσι Χριστός».

Παρ' ὅλα ὅμοια τὰ ἐμπόδια, ὁ Χριστιανισμός στήν Ἀσία κατακτᾷ συνεχῶς καί μεγαλύτερας μάζας. Αὐτό ὀφείλεται, κυρίως, στήν πίστιν τῶν καινούργιων χριστιανῶν, πού δεῖχον βαρυστάτο πολλές φορές ζῆλο γιὰ νά κάμουν γνωστὴ τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν καί σὲ ἄλλους συμπατριῶτες τους. Ἐτοῖ ἀναφέρεται ὅτι στὴ Φορμόζα μιὰ γερόντισσα κι' ἕνας νέος ἔδειξαν τέτοια δραστηριότητα, ὥστε ἐκέρδιον πάρα πολλοὺς συμπατριῶτες τους στὸν Χριστιανισμό. Ἐνας ἄλλος νέος πρῶνι μουσουλμανός στήν Ἰνδονησία, αὐτός κατῆρθεως νά κερδίσῃ, τετρακόσιες περίπου ψυχὰς ἀπὸ τοὺς πρῶνι ὁμοθητικούς του. Στὴν Κίνα ἐπίσης ἔπου διώκεται ὁ Χριστιανισμός ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὰς πολλοὶ χριστιανοὶ χρειάσθηκα νά δεῖξουν τὴν σταθερότητα στήν πίστιν καί στὶς ἀρχές τους. Γιατὶ σὲ πολλὰς πόλεις οἱ χριστιανοὶ βρέθησαν στήν ἀνάγκη ν' ἀντιμετωπίσουν σκληροὺς διωγμοὺς ἐκ μέρους τῶν κομμουνιστῶν.

★

Ένα βιβλίο που κυκλοφόρησε στην Αγγλία με τον τίτλο «σχοτισμένοι άνθρωποι» (Puzzled People) μάς δίνει μια ζωντανή εικόνα της σημερινής καταστάσεως της Αγγλίας και από άποψως θρησκευτικότητας. Παραθέτει στατιστικές που μάς δείχνουν ότι σε μία εβδομάδα, μόνο 4 εκατομμύρια από τα 40 τών κατοίκων της Αγγλίας έπηγαν στην εκκλησία. Απ' αυτούς πάλι τα 3 περίπου εκατομμύρια ήταν γυναίκες και τὴ 1 εκατομ. άνδρες. Αλλά πὸ ἀπογοητευτικές ήταν οι καλύτερες διαπιστώσεις: Καί απ' αυτούς που πηγαίνουν στην εκκλησία, 25% δηλώνουν ότι είναι άθεοι, ἐνῶ 40% ἀφ' ἑαυτὸν γιὰ τὴν μέλλουσα ζωή. Ὅσοι ἀφορᾶ τὴν ἡλικία οι μὴ πιστεύουσες κάτω τῶν 40 ἐτῶν είναι διπλάσιοι ἀπὸ ἐκείνους πὸν είναι ἄνω τῶν 40.

Αὐτὴ ἡ θλ.θερὴ στατιστικὴ, ὅπως σημειώνει καί τὸ βιβλίο, δείχνει πόσο πρέπει νὰ ἐγασθοῦν οι πιστεῖ, πὸν είναι οι μόνοι πὸν μποροῦν νὰ βοηθήσου θετικά στην ἀνύψωση τῆς τόσο χαμηλὰ πεσμένης κοινωνίας.

★

Ἡ Ἐταιρία γιὰ τὴν ἐπέκταση τῆς χριστιανικῆς γνώσεως (Society for Promoting Christian Knowledge) ἑώρασε τὴν 250ῃ ἐπέτειο τῆς Ἰδρύσεώς της, στὸ Λονδίνο. Ὅπως τονίσθηκε στὴν ἐόρτιο συγκέντρωση, ἡ Ἐταιρία αὐτὴ θὰ συνεχίσει τὴν προσπάθειά της πρὸς τὰ Κολλέγια ὅπου μορφώνονται τὰ στελέχη τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἀυξήσῃ τις ὑποτροφίες γιὰ τοὺς φοιτητὰς τῆς θεολογίας, θὰ πυνώσῃ τις ἐλδοῖς πὸν ἐκκαλεῖσὺν τὴ χριστιανικὴ σκέψη καί θὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν πνευματικὴ συντροφία πὸν πρέπει νὰ ἔχουν οι μεταναστες πὸν φεύγουν γιὰ μακρινὰς χώρες.

★

— 32 000 ἀντίτυπα Ἀγίας Γραφῆς σὲ 14 Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἐζητήθηκαν ὡς πρώτη ἔδοσις γιὰ τοὺς ἐκπατριμένους ἐξ αἰτίας τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν γεγονότων Εὐρωπαϊκῶν. Ἀπ' τὴ Γενεύη, τὴ Σουηδία, τὸ Λονδίνο καί τὴ Ν. Ἰόρκη στέλλονται κιβώτια μὲ ἀντίτυπα τῆς Ἀγίας Γραφῆς, γιὰ νὰ ἰκανοποιηθῇ κάπως ἡ ἑπίστα αὐτὴ πὸν τὸ Ἀλντιό Βιβλίο. Ἀλλὰ καί ἡ Γαλλία ζητεῖ ἐπιεικόντως ἄλλες 30.000 ἀντίτυπα Ἀγ. Γραφῆς. Καί νὰ σκεφθῇ κανεὶς, ἀλήθεια, πὸς δηῆρθε πρὸ 150 ἐτῶν κάποιος πὸν ἔλεγε πὸς ὅσπερ ἀπὸ 50 χρόνια τὴ Βίβλο θὰ τὴν πουλοῦσαν μόνο στὰ παλαιοπωλεῖα...

★

— Στὴν Ἑλβετία ἱδρύθηκε ἕνας Σύλλογος διδόσεως τοῦ χριστιανικοῦ βιβλίου, πὸν ἔχει σήμερα 22.000 μέλη. Ἡ ἀναγκαιότης τοῦ νὰ φθάσῃ τὸ χριστιανικὸ ἔντυπο ὡς τις πλατεῖες λατρεῖς μάζες είναι σήμερα περισσότερο φανερὴ παρὰ σὲ ὀποιαδήποτε ἄλλη ἐποχὴ.

★

— Μὲ καινούργιες πάντα δυνάμεις οι διαφορὲς ἱεραποστολικὲς ὀργανώσεις συνεχίζουν τὸ μεγάλο

ἔργο τους. Ἔτσι οι ἀντιπρόσωποι πάνω ἀπὸ ἕκαστο ἀμερικανικῶν ἱεραποστολῶν, ἐπραγματοποίησαν τὴν ἔτησα τους συνάντησι, ὅπου μελετήθηκε τὸ καινούργιο πρόγραμμα τῆς ἱεραποστολικῆς ἐργασίας στὸ ἐξωτερικό. Μέσα στὰ θέματα πὸν συζητήθηκαν καί στὰ ὅποια πρέπει νὰ ἐπισκείνον τὴ δραστηρ ὄντα τους οι ἱεραποστολῆς, είναι καί αὐτὰ. Τὸ ραδιοφῶνον καί ὁ κινήματογράφος σύμφωνα τῆς χριστιανικῆς ἐκπολιτιστικῆς προσπάθειας. Συνεργασία μὲ τις ἀρμόδιες ἀρχὲς σὲ ζητήματα δημοσίας ὑγιεινῆς — πλακτεῖα χρῆσιμοποιητῆς τοῦ Τύπου — ἰδικὴ ἐκπαίδευσις τῶν ἱεραποστολῶν, σύμφωνα μὲ τις ἀνάγκες πὸν ἀντιμετωπίζουν στὸ ἔργο τους. Τὰ ζητήματα αὐτὰ, καί πολλὰ ἄλλα πὸν περιλαμβάνονται στὸ πρόγραμμα, θὰ μελετηθοῦν καθένα χωριστὰ ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἱεραποστολῶν.

★

«Ὁ χριστιανὸς ἀπέναντι τῶν ἀθεϊσμῶν» (Le chrétien face aux athéismes).

Ὁ γνωστός χριστιανὸς μαχητῆς R. P. Riquet, ἔδωσε, μὲ τὸ ἀνωτέρω θέμα, σιρὰ δμιλιῶν εἰς τὴν Νότρ Ντάμ (τῶν Παρισίων) κατὰ τὴν ἐπεισινὴ Τεσσαρακοστή. Μὲ τις ὀμιλίς αὐτῆς ἀφ' ἑῶς παρουσίας τοὺς διαφόρους ἀθεϊσμοὺς πὸν ἀπικρύπτουν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, τὴν ὅπαρξῃ τοῦ Θεοῦ, δηλ. τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὡς προδοσία κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφ' ἑτέρου ὑπέδειξε τὴν στάσι τοῦ χριστιανοῦ ἀπέναντι τῆς ἀδικίας αὐτῆς καί τοῦ ἀθέου «ἀδελφοῦ» τοῦ.

Ἐξ Ἰσου ἐνδιαφέροντα ἦσαν τὰ θέματα «περισυλλογῆς» πὸν ἔδωσε γιὰ τὴν Μ. Ἐβδομάδα, μὲ τὸν γενικό τίτλο: «Γιὰ νὰ πιστεύοσθε... προσευχηθῆτε».

Καί οι δύο αὐτὲς σιρὲς ἐξετέθησαν ἀπὸ τὸν γνωστὸ οἶκο S.P.E.S.

★

Τὸ ἀμερικανικὸ περιοδικὸ Life περιγράφει τὴ θρᾶσι μιᾶς ἀμερικανικῆς ἱεραποστολῆς στὸ Βελγικὸ Congo.

Ἐχοντας ἔδρα στὴ Monieka, τὰ πέντε μέλη της, μὲ τὴν ἀφοσίωσι σὸ Θεο καί μὲ τὴν ἐπερυστοιότητά τους, ὑπερνικῶν τις δυσκολίας τῆς ζούγκλας καί πετυχαίνουν τὴν ἀποστολή τους.

Συνδύζοντας τὴν πίστι μὲ τὴν ἱατρικὴ περίθαλψι καί τὴν ἐκπαίδευσι μαζί μὲ τὸ βασικό τους σκοπὸ, πὸν είναι τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔχουν ἀναλάβει ἕνα διαρκὴ ἀγῶνα κατὰ τῶν αἰμοδέρων ἀρχηγῶν τῆς ἀμαθείας καί τῆς δεισιδαιμονίας.

Στὴ περιοχὴ αὐτὴ, πὸν εἶναι μία ἀπὸ τις πῖο ἀνθυγιεινῆς πὸν ὀπάρχουν στὸν κόσμο, ἡ ἀποστολή, μὲ τὰ ἐλάχιστα μέσα πὸν ἔχει στὴ διάθεσί της, προσπαθεῖ νὰ καταπολεμήσῃ τις διαφορὰς ἀσθένειες πὸν φέρνουν τὴν ἐρήμωσι καί νὰ ἀνυψώσῃ τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο ὑγείας μὲ τὴν ἱδρυσῃ σχολείων πὸν ἐκπαιδεῦνται ἰθαγενεῖς νοσοκόμοι.

Παράλληλα με τις άλλες της προσπάθειες οι Ιεραποστολή Ιδρύει σχολεία για την εκπαίδευσι των παιδιών γιατί ξέρει πως μ' αυτήν δίδεται μία σκουδαία ευκαιρία ν' άνυψωθούν.

★

— Σε πολλές χώρες του κόσμου, μετά τη θέσλλα του πολέμου παραιτηρείται πραγματική χριστιανική ζήνησις. Καινούργιες χριστιανικές κινήσεις βλέπουν μέρα με τη μέρα τὸ φῶς. Ἐτσι στὸ Lumen Vitae, ὁ James Keller, Διευθυντὴς τοῦ Christopher Movement, ἐκθέτει τοὺς λόγους ποὺ τὸν ὤθησαν στὴ δημιουργία τῆς νέας αὐτῆς Κινήσεως καὶ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἐπιδιώκει. Μὲ διαπίστωσης ποὺ ἔκαμα, γράφει ὁ Keller, στὰ 15 χρόνια ποὺ ταξιδεύω ὡς Ιεραπόστολος, εἶναι ὅτι οἱ ἄθροποι μετὰ τὴς ὀργῆς ἀρχῆς, οἱ καλοπροαίρετοι ἄθροποι, μένουν κλεισμένοι στὸν ἑαυτὸ τους καὶ δὲν βλέπουν τίποτε ἄλλο ἔξω ἀπ' αὐτόν. Ἐνῶ, ἀντίθετα οἱ δυναμίεις τοῦ κακοῦ, οἱ ἄνθρωποι οἱ διστραμμένοι καὶ πονηροί, αὐτοὶ διαθέτουν καὶ χρόνον καὶ κόπους γιὰ νὰ σκορπίσουν τὴς δολέθριες ἰδέας τους καὶ στοὺς ἄλλους. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ, συνεχίζει, βγαλμένη μέσα ἀπ' τὴν πραγματικότητα, μετὰ ὄψησι στὴν ἀπόφασιν νὰ κάμω κάτι στὸν τομέα αὐτόν.

Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ Christofer Movement. Νὰ βοηθήσῃ τὰ ἄτομα ν' ἀποκτήσουν συνειδησι τῆς ἀποστολῆς καὶ τῶν εὐθυνῶν τους. Νὰ τοὺς δεῖξῃ ὅτι, σκορπισμένοι ὅπως εἶναι πρὸς ὅλας τὴς κατεχόμενας μέσας στὴν κοινωνία, μποροῦν νὰ φέρουν παντοῦ τὸν Χριστό. Ἐπνευματίζω, γράφει ὁ Keller στοὺς φοιτητάς, τὴν τακτικὴν γνωστικῶν συγχρόνων κινήσεων, πολιτικῶν καὶ ἄλλων, ποὺ εἶχαν καταστρεπτικὰς συνέπειας ἐς ἄτομα καὶ ἐς λαούς. Ἐάν αὐτοί, γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν καταστρεπτικῶν ἀρχῶν τους, κινῶν οὐρανὸν καὶ γῆν, ἔμελλε δὲν πρέπει νὰ κινηθῶμεν, νὰ ἐργασθῶμεν γιὰ τὸ καλὸ; Κάθε μέλος τοῦ Christopher Movement ὡς ἀπόστολος Χριστοῦ, ἀγωνίζεται στὸν ἰδιαιτέρου τομέα τῆς ἐργασίας του, γιὰ νὰ φέρῃ τὴν ἀγάπην ἐκεῖ ποὺ πρὶν κυριαρχοῦσε τὸ μῖσος, τὸ φῶς ἐκεῖ ποὺ βασιλευσε τὸ σκοτάδι... Ἐτσι ὅσο τοῦ εἶναι δυνατόν γίνεται παράγων πνευματικῆς ἐξυγιάνσεως καὶ συμβάλλει στὴ δημιουργία τῆς καινούργιας Χριστιανικῆς Κοινωνίας.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Γ. Φωτ. Ν. Μαυραβάν Χαλκιδικῆς. Ἐχαριστοῦμεν διὰ τὴν συνεργασίαν σας. *H

Ἐμπνευσις σας ἐξαιρετος, ἡ τεχνικὴ σας ὑστερεῖ.— δ. Ρ. Παπ. Θεσσαλονικῆν. Διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ βιβλίου σας θερμῶς εὐχαριστοῦμεν.— Καν Σοφ. Ν.ερ. Ἐνταῦθα Ἄν. ἔλειπαν μερικὰ ἀσάφεια καὶ ἀντιποητικὰ στοιχεῖα, τὰ ποιήματά σας θὰ ἦσαν πάρα πολὺ καλά. Προσέξατε τὰς λεπτομερείας τοῦ στίχου σας. κ. Ν. Π. Ἰωάννιν. Πολὺ καλά καὶ τὰ δύο σας ποιήματα. Τὸ «ἤλθες καὶ φέτος» πάρα πολὺ καλόν.— Παλιὰ Πυργιωτὸ ποῦλα. Πύργον Ἄν. συνεργασία σας καὶ πάλιν πλούσια καὶ ἐκλεκτὴ. Ἐχαριστῶς σημειώνωμεν προόδους σας. Ἐχαριστοῦμεν διὰ τὰς γραφετὰς εἰς τὴν ἐπιστολήν σας.— κ. Ι. Ἄνδρ. Ἄγρινιον. Μετὰ συστηματικὴν ἐργασίαν θὰ ἀποδώσατε. Εἰσαθε νέος καὶ πρέπει νὰ ἐργασθῆτε.— δ. Α. Σιδρ. Ἐνταῦθα. Ἐχαριστῶς σημειώνωμεν νέας προόδους.— δ. Σ. Μ. Ἄγ. Παρασκευήν. Πολὺ καλὸν τὸ ποιήμα σας. Ὁ χρειασθῆν νὰ συνεχίσετε τὴν προσπάθειαν τοῦ κατωρτισμοῦ.— δ. Β.ερ. Νεοκ. Ἐνταῦθα. Τὸ ποιήμα σας εἶναι πολὺ καλόν. Ἐχαριστῶς θὰ περιμένωμεν νεώτερον συνεργασίαν σοῦ.— κ. Χάρην Χ. Κηφισίαν. Τὸ σταλὲν ἔχει βεβαίαν πλούσιον λυρισμόν, ἀλλὰ δὲν εἶναι δημοσιεσιον.— καν Ἄγγ. Τριαντ. Κηφισίαν. Πολὺ καλὸν τὸ ποιήμα σας καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ἔμπνευσις σας. Προσέξατε ὅμως τὴν τεχνικήν.— στρ. Θ. Α. καὶ Ι. Κ. Ζοην. Ταξιάρχην Πεζ. Τὸ ποιήμα σας καλόν εἰς ἔμπνευσιν, ὅστερ ὅμως εἰς τεχνικήν. Προσέξατε τὸ μέτρον καὶ τὴν μουσικότητα τοῦ στίχου σας.— κ. Ἡλ. Τζ. Καβάλλαν. Τὸ ποιήμα σας δυστυχῶς δὲν εἶναι δημοσιεσιον. Περιμένωμεν κάτι καλλίτερον ἀπὸ σας.— κ. Π. Μ. Σωτ. Ἐνταῦθα. Ἐχαριστοῦμεν διὰ τοὺς καλοὺς σας λόγους. Τὸ ποιήμα σας καλόν. Τὸ δολιγίστιχον τοῦ διδοι περισσήν χάριν.— κ. Α. Ἄνδρ. Μέγαρο. Ἡ ἔμπνευσις σας καὶ ἡ στιχουργικὴ σας δεικνύουν προσόνην ἐξαιρετα. Ἐχαριστοῦμεν διὰ τοὺς καλοὺς σας λόγους. Ἐχαριστῶς θὰ περιμένωμεν νέας σας συνεργασίαν.— κ. Γ. Ε. Ρουτ. Λευκάδας. Τὸ ποιήμα σας εἰς ἐπιτυχίαν. Τὰ ἐπιθετὰ σας πολὺ πλούσια διὰ λυρικὴν ποιήσιν. Τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα ζητεῖτε ἔχουν ἤδη ἐξαντληθῆ.— κ. Θ.αν. Παπαδ. Μεσολόγγιον. Ἐχαριστοῦμεν διὰ τὸ ποιήμα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δημοσιεῖθῃ εἰς τὰς στήλας σας ποιήμα τὸ ὁποῖον δυνεῖ τὰ περιοδικὰ μας.— κ. Α.ρ. Σκιαδ. Λευκάδας. Ἐξαιρετικῶς καλὴ ἡ ἀπόδοσις σας. Ἐχαριστῶς διαπιστοῦμεν ὅτι ἡ ὑποδείξεις μας ἔληφθησαν ὀπ' ὄψιν.— κ. Ἄνδρ. Κολ. Κόρινθον. Ἄν βέλτετε νὰ ἐργασθῆτε συστηματικῶς εἰς τὴν ποιήσιν, θὰ προήγῃ νὰ γίνετε κάτοχος τῆς στιχουργικῆς. Τὸ ἀποσταλὲν ἔχει μὲν ἀπλότητα, ἀλλὰ ἔχει καὶ πολλὰ τεχνικὰ λάθη.— κ. Σακ. Μηχ. Λεχαινά. Προσέξατε τὴν τεχνικήν καὶ τὴν μουσικότητα τοῦ στίχου σας. Δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ δαιονκατολή γιὰ νὰ εἶναι ἀριτον ἓνα ποιήμα.— κ. Σ. Ροδαγίην Ἄγρινιον. Τὸ «Χριστὸς Ἀνάστη» τώρα εἶναι πολὺ καλόν. Αἱ σκέψεις σας διὰ τὴν ἀποστολήν τῆς τέχνης μᾶς εὐρίσκουν συμφώνους.— κ. Ν. Φ. Ἐνταῦθα. Διὰ τὴν ὑποθεσιν ποὺ μᾶς γραφετὰ ἔχουν καταβληθῆ κατὰ τὸ παρελθόν πολλοὶ προσπάθειαι ἀλλὰ δυστυχῶς χωρὶς νὰ βελτιωθῇ ἡ κατάστασις.— στρ. Β. Βασίλ. Β.Σ.Ι. 902. ἔχετε ἀπολότους δικαίον. Εἰς ὅλον, δυστυχῶς, τὸ θέατρον αὐτὸς δὲ ἐπικίνδυνος ψεύτικος ρεαλισμὸς ἔχει κάνει πολὺ κακόν. Πιστεύομεν ὅτι θὰ ἀνατελεῖται καὶ διὰ τὸ θέατρον σας καλλίτεροι ἡμέραι.— κ. Β. Ἄλ. Κόρινθον. Πολὺ ὄρθαι ἂν παρατηρήσασιν σας. Θὰ χρειασθῆ πολλὰ ἐργασία διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ καθαρὸν ἔντυπον.

Περιοδικόν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων».— Ἐκδ. Χριστ. Ἐνώσις. «Ἀκτίνες». Γραφετὰ: ὁδὸς Καρόταν 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-02B— Θεσσαλονικῆς: Ἄγ. Σοφίας 3B.— Πειραιῶς: Τομαζοῦ καὶ Κελοκοτρώνη 67.— Ἰκσῦθνος: Δ. Γ. Σταμάτης, κατεικία: Πεικίλης 5 Ἀθήναι.— Ἐτήσιον συνδρομὴ δρ. 18.000, ἐξωτερικὸν δολλ. β ἡ Δ. Ἀγγλίας 1 /.— Πρῶτον, τυπωγραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομυχάλη 17B.— Χειρῶγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.